T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TURİZM POLİTİKALARI VE SEYAHAT ACENTELERİNİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE BAKIŞ AÇILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

İlkay TAŞ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Özkan TÜTÜNCÜ

İZMİR

2003

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Avrupa Birliği'nin Turizm Politikaları ve Seyahat Acentelerinin Avrupa Birliği'ne Bakış Açılarının Değerlendirilmesi" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19/06/2003

İlkayTAŞ

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü' nün 11/6/2003 tarih ve 4 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisanüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 16 maddesine göre AB Anabilim Dalı Yüksek Lisans /Doktora öğrencisi ~~'nin~~ konulu tezi/projesi incelenmiş ve aday 20/6/2003 tarihinde, saat 11 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini/projesini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin/projenin başarılı olduğuna oy birliği ile karar verildi.

BAŞKAN
Prof.Dr.Ali Nazım SÖZER

ÜYE
Prof.Dr.Orhan İŞOT

ÜYE
Yrd.Doç.Dr.Özkan Kütüncü

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ/PROJE VERİ FORMU

Tez/Proje No: Konu Kodu: Üniv. Kodu

- Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez/Proje Yazarının
Soyadı: TAŞ Adı: İlkay

Tezin/Projenin Türkçe Adı: Avrupa Birliği'nin Turizm Politikaları ve Seyahat Acentelerinin Avrupa Birliği'ne Bakış Açılarının Değerlendirilmesi

Tezin/Projenin Yabancı Dildeki Adı: The European Union's Tourism Policies and Evaluation of the Travel Agencies' Views on the European Union

Tezin/Projenin Yapıldığı
Üniversitesi:Dokuz Eylül Enstitü: Sosyal Bilimler Yıl:2003

Diğer Kuruluşlar:

Tezin/Projenin Türü:

Yüksek Lisans: ■ Dili: Türkçe

Doktora: ☐ Sayfa Sayısı: 184

Tıpta Uzmanlık: ☐ Referans Sayısı: 201

Sanatta Yeterlilik: ☐

Tez/Proje Danışmanlarının

Ünvanı: Yrd. Doç. Dr. Adı. Özkan Soyadı TÜTÜNCÜ

Türkçe Anahtar Kelimeler
1- Avrupa Birliği
2- Avrupa Birliği Üyeliği
3- Turizm
4- Seyahat Acenteleri
5- Tur Operatörleri

İngilizce Anahtar Kelimeler:
1- The European Union
2- European Union Memberhip
3- Tourism
4- Travel Agencies
5- Tour Operators

Tarih: 19.06.2003
İmza:
Tezimin Erişim Sayfasında Yayınlanmasını İstiyorum Evet ☐ Hayır ■

ÖZET

Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Avrupa bütünleşmesi ve Dünya turizmi başlığı altında Avrupa Birliğinin gelişim süreci, kurumsal yapısı, Avrupa Birliği hukukunun kaynakları, karar alma usulleri ve Avrupa Birliği politikaları yer almaktadır. Birinci bölümde ayrıca, turizmin dünya ekonomisindeki yeri, Avrupa Birliği'nin dünya turizmindeki yeri ve turizmin Avrupa Birliği ekonomisindeki yeri ele alınmıştır.

İkinci bölümde, Avrupa Birliği'nin turizm politikaları ele alınmıştır. Bu bağlamda AB'nin turizm politikasının unsurları ve turizm politikasının gelişimi ortaya konulduktan sonra; turizm alanında bilgi değişimi ve bilginin yayılması, paket seyahat, paket tatil, paket tur, devre mülk, hava yolcularının hakları ve korunması gibi Avrupa Birliği'nin turizmi doğrudan etkileyen faaliyetleri ve ayrıca ekonomik ve parasal birlik, vergi politikası, rekabet politikası gibi AB'nin turizmi dolaylı olarak etkileyen faaliyetleri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, Ege Bölgesi'nde Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği Bölge Yürütme Kurulu'nun bulunduğu merkezlerdeki seyahat acentelerinin Avrupa Birliği'ne bakış açısı konulu bir anket çalışmasının sonuçları ortaya konulmuştur. Bu anket çalışmasında Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde seyahat acentelerinin Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkilerine yönelik tutumlarını belirlemek amaçlanmış ve bu çerçevede Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinin Türk turizmine etkileri çeşitli istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiştir.

ABSTRACT

This study is composed of three main parts. The first part includes the development process, institutional structure, decision-making procedures and the policies of the European Union and legal sources of the Community Law. The place of tourism in the world economy, the place of European Union in the world tourism and the place of tourism in the European Union economy are the other issues that are handled in the first part.

In the second part; mainly tourism policies of the European Union are discussed. In this context after envisioning the elements and development of the European Union's tourism policy the Union activities that directly affect its tourism such as information exchange and dissemination of knowledge in the field of tourism, package travel, package holiday, package tour, time share properties, the rights of airway passengers and protection of these rights are handled. Lastly, the European Union activities that indirectly affect its tourism like economic and monetary union, taxation policy, competition policy are envisaged.

In the scope of the last part, the results of the questionnaire conducted to the travel agencies located in the centers where there exist Executing Boards of Turkish Travel Agencies Union are elaborated in order to evaluate views of these agencies on the European Union. It is intended to determine attitudes of the travel agencies about the relations between European Union and Turkey. In this context, impact of European Union-Turkey relations on Turkish tourism is tried to be analyzed through the usage of various statistical methods.

İÇİNDEKİLER

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TURİZM POLİTİKALARI VE SEYAHAT ACENTELERİNİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE BAKIŞ AÇILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

YEMİN METNİ ii
TUTANAK iii
Y.Ö.K DOKUMANTASYON MERKESİ TEZ VERİ FORMU iv
ÖZET v
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
KISALTMALAR xi
TABLOLAR xii
ŞEKİLLER xiv
GİRİŞ xv

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ VE DÜNYA TURİZMİ

1.1. AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ 1
1.1.1 Avrupa Bütünleşmesi Fikrinin Doğuşu 1
1.1.2 Avrupa Bütünleşmesinin Gelişim Süreci 2
1.1.3 Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı 6
1.1.4 Avrupa Birliği Hukukunun Kaynakları 10
1.1.5 Karar Alma Usulleri 12
1.1.6 Avrupa Birliği Politikaları 14
1.2 DÜNYA TURİZMİ 14
1.2.1 Turizmin Dünya Ekonomisindeki Yeri 14
1.2.2 Dünya Ticaretinde Turizmin Yeri 15
1.2.3 Uluslararası Turizm Hareketleri 18

1.2.4 Uluslararası Turizm Gelirleri 21
1.2.5 Turizmin Dünya Ekonomisindeki Yeri, 2003 Yılı Tahmini 23
1.2.6 AB'nin Dünya Turizmindeki Yeri 25
1.2.7 Turizmin Avrupa Birliği Ekonomisindeki Yeri 29

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TURİZM POLİTİKALARI

2.1 AB'NİN TURİZM POLİTİKALARININ UNSURLARI 38
2.1.1 Turizm Politikalarının Aktörleri 38
2.1.2 Turizm Politikasının Araçları 40
2.1.2.1 Hukuki araçlar 40
2.1.2.2 Mali Araçlar 45
2.1.2.2.1 Yapısal Fonlar 46
2.1.2.2.2 Topluluk Girişimleri 48
2.1.2.2.3 Avrupa Yatırım Bankası (AYB) Kredileri 51
2.1.3 Avrupa Birliği'nde Turizm Politikalarının Gelişimi 52

2.2 AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TURİZMİ ETKİLEYEN FAALİYETLERİ 62
2.2.1 Avrupa Birliği'nin Turizmi Doğrudan Etkileyen Faaliyetleri 64
2.2.1.1 Turizm Alanında Bilgi Değişimi ve Bilginin Yayılması 64
2.2.1.1.1 Turizm İstatistikleri 65
2.2.1.1.2 Turizm Uydu Hesapları 66
2.2.1.2 Mesleki Eğitim ve Öğretimin İyileştirilmesi 67
2.2.1.3 Bütünleştirilmiş Kalite Yönetimi 71
2.2.1.4 Turizmde Yeni Teknolojilerin Kullanımı 74
2.2.1.5 Turizm İşletmelerinin Güvenliği 77
2.2.1.6 Turist hakları 78
2.2.1.6.1 Paket Tatil ile İlgili Düzenlemeler 78
2.2.1.6.2 Devre Mülk ile İlgili Düzenlemeler 84
2.2.1.6.3 Hava Yolcularının Haklarının Korunması 86
2.2.1.7 Engelli Turistler 88
2.2.2 Avrupa Birliği'nin Turizmi Dolaylı Etkileyen Faaliyetleri 89

2.2.2.1 Ekonomik ve Parasal Birlik- Tek Para birimi-Euro 89
2.2.2.1.2 Vergi Politikası 92
2.2.2.1.2.1 Katma Değer Vergisi 92
2.2.2.1.2.2 Gümrüksüz Mağazaların Kaldırılması 96
2.2.2.1.2.3 Yolcu Beraberinde Getirilen Eşya Serbestisi 97
2.2.2.1.2.4 Vergi Teşvikleri 98
2.2.2.2 Rekabet Politikası 100
2.2.2.2.1 Sınırlayıcı Anlaşmalar ve Hakim Durumun Kötüye Kullanılması 101
2.2.2.2.2 Birleşmelerin Denetlenmesi 102
2.2.2.2.3 Devlet Yardımları 103
2.2.2.3 İşletme Politikası 106
2.2.2.4 Bölgesel Politika 110
2.2.2.5 Çevre Politikası 113
2.2.2.5.1 Sürdürülebilir Turizm 115
2.2.2.5.2 Çevre Etiketi 117
2.2.2.5.3 VISIT Programı 118
2.2.2.6 Tek Pazar 119
2.2.2.7 Göç politikası 121
2.2.2.8 Ulaştırma Politikası 123
2.2.2.9 Sosyal Politika ve İstihdam 126
2.2.2.9.1 Sosyal Politikanın Unsurları 126
2.2.2.9.2 Turizm ve İstihdam Süreci 129
2.2.2.9.3 Turizm Sektöründe Sürdürülebilir İstihdam 130
2.2.2.10 Ortak Tarım Politikası 131
2.2.2.11 Kültür Politikası 133
2.2.2.12 Avrupa –Akdeniz Ortaklığı 135
2.2.2.13 Enerji Politikası 137

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYAHAT ACENTELERİNİN AVRUPA BİRLİĞİNE BAKIŞ AÇILARI

3.1 TEMEL KAVRAMLAR 139
3.2 SEYAHAT ACENTELERİNİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE BAKIŞ AÇILARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ANALİZİ 140
3.2.1 Çalışmanın Önemi ve Amacı 140
3.2.2 Araştırmanın Yöntemi 141
3.2.3 Araştırma Bulguları 141

SONUÇ 154

KAYNAKÇA 160

EKLER 184

KISALTMALAR

AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
KDV	Katma Değer Vergisi
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
OECD	İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OTP	Ortak Tarım Politikası
TÜRSAB	Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TABLOLAR

Tablo 1.1 Dünya'da Ticari hizmet dışsatımı yüzdeleri (1990, 1995 ve 2001 yılları için) 16

Tablo 1.2 Bölgelerin Dünya Seyahat Hizmeti Ticaretindeki Payları (2001) (%) 18

Tablo 1.3 Turizmden En Çok Gelir Sağlayan İlk 15 Ülke 21

Tablo 1.4 Turizm Harcamaları Bakımından Dünya'nın ilk 15 ülkesi 22

Tablo 1.5 Dünya Ekonomisinde Seyahat ve Turizm Endüstrisinin Payı Tahminleri (2003-2013) 24

Tablo 1.6 Bölgeler İtibariyle Uluslararası Turist Sayıları, Büyüme Oranları ve Pazar Payları (2001) 25

Tablo 1.7 En Çok Turist Kabul Eden İlk 15 Ülke 26

Tablo 1.8 Uluslararası turist sayıları açısından Avrupa Birliği 27

Tablo 1.9 Avrupa'nın Lider konumdaki Otel Operatörleri 30

Tablo 1.10 Avrupa'nın Lider Konumdaki Seyahat Şirketleri 31

Tablo 1.11 Otel ve Restoranlarda 15-64 yaş arası İstihdam 33

Tablo 1.12 AB'nin Seyahat ve Turizm Endüstrisine Yönelik Değerlendirmeler (2003-2013) 36

Tablo 2.1 Turizm Eğitimini etkileyebilecek Genel Müdürlükler ve Programlar 69

Tablo 2.2 2000 Yılında Bilgi Toplumu Teknolojileri Programı altında turizm sektöründe başlatılan başlıca programlar 75

Tablo 2.3 Turizme Verilen Devlet yardımları (2000 yılında onaylanan yardımlar) 105

Tablo 3.1 Örneklem Profilin Sayısal ve Yüzdesel Dağılımı 142

Tablo 3.2 Faktör Analizi Sonuçları 144

Tablo 3.3 "AB üyeliği Seyahat Acentelerinin Gelişimine Hız Kazandırır" Bağımlı Değişkenine Etki Eden Faktörlerin Regresyon Analizi 149

Tablo 3.4 "AB üyeliği Türk Tur Operatörlerinin Oluşmasına Yardımcı Olur" Bağımlı Değişkenine Etki Eden Faktörlerin Regresyon Analizi 150

Tablo 3.5 "AB üyeliği Türk Turizminin Gelişimine Hız Kazandırır" Bağımlı Değişkenine Etki Eden Faktörlerin Regresyon Analizi 151

ŞEKİLLER

Şekil 1: Dünya'da Ticari hizmet dışsatımı (% olarak) (1990, 1995 ve 2001 yılları) 16

Şekil 2: Bölgelerin Dünya Seyahat Hizmeti Ticaretindeki Payları (2001) (% olarak) 18

Şekil 3: Uluslararası Turist Sayıları (milyon) 19

Şekil 4: Uluslararası Turist Sayılarındaki Değişim (%) 19

Şekil 5: Uluslararası Turist Sayıları, 1950-2020 20

Şekil 6: Avrupa Birliği'nde Bütün Sektörlerde ve Otel/Restoran Sektöründe İstihdamın Gelişimi 34

Şekil 7: Turizm Sektörü Tarafından Yaratılan Devir Oranı 35

GİRİŞ

Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülkeler arasında gösterilmesi yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Adaylık sürecinde Türkiye ve Avrupa Birliği arasında çeşitli işbirliği alanları geliştirilmekte ve Türkiye'nin Avrupa Birliği mevzuatına uyumu konusunda çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.

Çalışmamıza konu olan turizm sektörü, Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkilerinin gelişimi için işbirliği potansiyeli taşıyan önemli bir alan olarak görülmektedir. Türkiye ve Avrupa Birliği ülkeleri, gerek turizm talebi gerekse turizm arzı bakımından birbiriyle yakın ilişki içindedir. Türkiye'ye gelen turistlerin büyük çoğunluğunu Avrupalı turistler oluşturmaktadır. Bu açıdan Türkiye ve AB arasında turizm alanında oluşturulacak işbirliğinin sürdürülebilir olacağı düşünülmektedir.

Avrupa Birliği üyeliği için hemen hemen ekonominin bütün sektörlerinde hazırlıklar yapılmaya ve Avrupa Birliği müktesebatı ile uyum sağlanmaya çalışılırken, turizm sektörünün bu gelişmelerden soyutlanması mümkün değildir. AB üyeliğinin Türk turizm sektöründe yeni fırsatlar yaratmasının yanı sıra yükleyeceği sorumluluklar da göz ardı edilemez.

Avrupa Birliği ile bütünleşmeye çalışan ülkemizin, diğer yandan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın da bir parçası olduğu unutulmaması gereken bir durumdur. Türkiye'nin bu şekilde farklı açılımları olan girişimlere dahil olması ülkemiz turizminin çok boyutlu olarak gelişmesinin önünü açmaktadır.

Bu çalışmada, Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan turizm politikaları incelenmiş ve Avrupa Birliğine üyelik için hazırlanan Türkiye'de turizm sektörünün uygulanan turizm politikalarına bakış açısını analiz etmek için seyahat acenteleri üzerinde anket tekniğine dayanan alan araştırması yapılmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen veriler tanımlayıcı ve çıkarımsal istatistikler temelinde değerlendirilerek bir anlamda sektörün Avrupa Birliği'ne yaklaşımı ve üyelik halinde yaşayacağı olası sorunların neler olduğunun tespiti sağlanmıştır.

Çalışmamızın Avrupa Birliği eşiğindeki ülkemizin, diğer sektörlerin üstlenmesi gereken sorumlulukların yanı sıra özellikle turizm sektörünün payına düşeni tespit konusunda yardımcı olmasını hedefledik.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ VE DÜNYA TURİZMİ

1.1. AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ

1.1.1 Avrupa Bütünleşmesi Fikrinin Doğuşu

Avrupa Birliği (AB), Avrupa halkları arasında sıkı bir birlik oluşturmak, barışı korumak, sürdürülebilir ekonomik gelişmeyi sağlamak ve sosyal ilerlemeyi pekiştirmek amacıyla bir araya gelmiş 15 üye devletten oluşur. Bu devletler 'asgari müşterekler'de değil 'azami müşterekler'de birleşmenin yollarını arayıp bunu gerçekleştirmişlerdir[1].

AB kurma düşüncesi daha eski tarihlere dayanmakla birlikte, bu konuda İkinci Dünya Savaşından sonra somut adımlar atılmıştır. Avrupa bütünleşmesinde rol oynayan etkenler ekonomik ve siyasi olmak üzere iki grupta toplanabilir. Ekonomik bütünleşme sonucu oluşacak geniş pazardan ve rekabetçilikten daha fazla ekonomik fayda elde etme isteği ekonomik etkenler arasında en önemlisi olarak görülmektedir. Siyasi etkenler, Avrupa'da barış, huzur ve refahı sağlamak; ulus devlet ve milliyetçilik kavramlarının körüklediği savaş arzularını AB ile gündeme gelen uluslarüstü Birlik kavramıyla frenlemek[2]; ikinci dünya savaşı sonrasında oluşan dünya düzeninde Avrupa'nın varlığını hissettirebilmek için güçlü bir Avrupa meydana getirmek ve Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'da izlediği yayılmacı politikayı engellemektir[3].

Gümrük Birliği temeline dayalı olarak kurulan AB, ekonomik bütünleşme yönünde sağladığı başarılarla birlikte, zaman içinde siyasi bütünleşme hedefine giderek daha fazla ağırlık vermeye başlamıştır[4]. AB'nin kuruluşundan bu yana kat

---

[1] Yılmaz Karakoyunlu, "Avrupa Birliği ve Türkiye", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl:6, Avrupa Birliği Özel Sayısı:35, Cilt 1, 2000, s. 94.
[2] Azmi Ateş, "Avrupa Birliği'nin Geleceğinde Türkiye'nin Konumu", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl:6, Avrupa Birliği Özel Sayısı:35, Cilt 1, 2000, s.78.
[3] Edgar Morin, **Avrupayı Düşünmek**, Afa Yayınları, İstanbul, Genişletilmiş 2.b., 1995, ss. 69-70
[4] Nevzat Güran , **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Birliği**, 1.b., Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1999, ss. 89-90.

ettiği aşamalar değerlendirilince ekonomik birlik oluşumuna öncelik verilmesinin bu başarıdaki temel unsur olduğu görülmektedir.

1.1.2 Avrupa Bütünleşmesinin Gelişim Süreci

AB çatısı altında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) olmak üzere üç Topluluk yer alır. AKÇT, AAET ve AET'nin kuruluş antlaşmalarında her biri için ayrı organlar öngörülse de üç ayrı topluluk çatısı altında toplanan üye ülkelerin içişleri zamanla çok karmaşık hale gelmiş ve bu üç topluluğu tek çatı altında toplama ihtiyacı hissedilmiştir[5]. 8 Nisan 1965 tarihinde imzalanan ve 1 Temmuz 1967 tarihinde yürürlüğe giren Birleşme Antlaşması ile her üç topluluk için görev yapan bir Konsey, bir Komisyon, bir Genel Kurul ve bir Avrupa Toplulukları Mahkemesi oluşturulmuştur.

İkinci dünya savaşı sonrasında Fransa Planlama Teşkilatı Başkanı Jean Monnet, Avrupa'da barışın korunması için savaş sanayinin temel girdileri olan kömür ve çelik kaynaklarının birleştirilmesi, Fransa ve Almanya'nın bu kaynakların üretimi ve kullanımına ilişkin egemenlik yetkilerinin bir kısmını uluslarüstü bir organın sorumluluğuna bırakması fikrini savunmuştur. Jean Monnet'nin fikirleri doğrultusunda zamanın Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından hazırlanan Schuman Planı Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Almanya tarafından olumlu karşılanmıştır. Bu altı ülke arasında demir çelik üretiminde bir ortak pazar yaratılmasına ilişkin görüşmeler, 20 Haziran 1950 tarihinde başlatılmış ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu kuran Paris Antlaşması (18 Nisan 1951) ile sonuçlandırılmıştır[6]. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu Antlaşması ile taraflar egemenlik haklarından bir kısmını AKÇT'ye, yani uluslarüstü bir kuruma devrettiği için AKÇT antlaşması ilk uluslarüstü kurum antlaşması niteliği taşımaktadır[7]. AKÇT belirli bir sektöre yönelik olup geçerlilik süresi 50 yılla sınırlandırılmıştır ve bugün için geçerlilik süresi dolmuştur.

---

[5] İsmail Bozdağ, "Avrupa Birliği'nin Tarihçesi, **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl:6, Avrupa Birliği Özel Sayısı:35, Cilt 1, 2000, s.170.
[6] Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 5.b., 1998, ss.3-5
[7] Ünal Tekinalp, "Avrupa'nın Bütünleşmesi Sürecinde Aşamalar", **Avrupa Birliği Hukuku**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2.b., 2000, s. 6.

Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun gösterdiği başarı ile kuvvetlenen Avrupa'da birlik arayışları, Avrupa Savunma Topluluğu ve Avrupa Siyasal Topluluğunun oluşturulması girişimlerinin başarısızlığa uğraması nedeniyle öncelikle ekonomik bütünleşme hedefine yönelmiştir. Bu doğrultuda, AKÇT'yi kuran altı Avrupa ülkesi (Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg) arasında 25 Mart 1957 tarihinde imzalanan ve 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurulmuştur. AET' de, AKÇT gibi uluslarüstü bir kurumdur[8]. AET Antlaşması ile gümrük birliği ve ortak pazar temeline dayanan ve nihai hedefi siyasal bütünleşme olan bir ülkeler birliğinin temeli atılmıştır.

Roma Antlaşmasının ikinci maddesinde Topluluğun görevi, 'ortak pazarın kurulması ve üye ülkelerin ekonomik politikalarının giderek yakınlaştırılması suretiyle Topluluğun bütünü içinde ekonomik etkinliklerin uyumlu olarak gelişmesini, sürekli ve dengeli bir şekilde yayılmasını, istikrarın artmasını, yaşam düzeyinin hızla yükseltilmesini ve birleştirdiği devletler arasında sıkı ilişkilerin kurulmasını sağlamak olarak tanımlanmıştır.

AET üyesi ülkeler gümrük birliğini öngörülen tarihten yaklaşık 1,5 yıl önce 1 Temmuz 1968'de gerçekleştirmiş, ulaştırma ve enerji alanlarındaki gecikmelere rağmen, AET 'geçiş dönemi' adı verilen uygulamada, öngörülen hedeflerin çoğuna 31 Aralık 1969 tarihinde ulaşmıştır[9]. 1985 yılında hazırlanan Beyaz Kitap, iç pazarın 1992 yılının sonuna kadar tamamlanabilmesi için yapılması gerekenleri içeren bir kılavuz niteliğindedir[10]. Roma Antlaşması'nda ilk önemli değişiklikler 1 Temmuz 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile gerçekleşmiştir. Bu değişikliklerin temelinde Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerinin arttırılması ve iç pazarının tamamlanması önündeki engellerin giderilmesi için karar alma sürecinin

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

[8] Tekinalp, y.a.g.e, s. 8.
[9] Ateş, a.g.e, s.80.
[10] White Paper from the Commission to the European Council, Milan, 28-29 June 1985, COM (85) 310 final.

kolaylaştırılması isteği bulunmaktadır. Avrupa Tek Senedi, Avrupa Topluluğunun ağırlık merkezini özellikle Tek Pazar konusunda uluslarüstü kurumlara çevirmiştir[11].

Bu noktada, kavram karışıklığını önlemek için ortak pazar, iç pazar ve tek pazar deyimlerini açıklamak gerekmektedir. Ortak pazar, Roma Antlaşması ve Avrupa Topluluğu Antlaşması'nda kullanılan bir deyimdir ve esasında ATS'de yer alan iç pazar kavramından farklı değildir. İç Pazar deyimi daha çok Komisyon belgelerinde yer alır. Tek Pazar kavramı Avrupa Tek Senedi dolayısıyla ortaya çıkan bir kavramdır. Tek pazarın iç pazardan farkı, iç pazarın tek pazarı AB'yi dışındaki pazarlardan ayırmasıdır[12].

7 Şubat 1992'de imzalanarak 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren resmi adı AB Antlaşması olan Maastricht Antlaşması ile ekonomik ve parasal birlik doğrultusunda ilerleyen ve belirli alanlarda hükümetlerarası işbirliği öngören bir AB kurulmuştur[13]. AB Antlaşması, sosyal ve ekonomik gelişmeyi hızlandıran 3 temel üzerine oturtulmuştur. Bunlar; rekabet ilkesine dayanan serbest piyasa ekonomisi, kamu maliyesinin sağlıklı bir şekilde yönetilmesi ve ikincillik (subsidiarite) ilkesidir. İkincillik ilkesi genelde topluluk müdahalesinin sınırlandırılmasını ve bazı alanlardaki yetki ve sorumlulukların üye devletlere bırakılmasını kapsamaktadır[14]. Antlaşma, birincisi Topluluklar (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Atom enerjisi Topluluğu), ikincisi Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası, üçüncüsü adalet ve içişleri alanında işbirliği olmak üzere üç ayaklı bir yapı üzerine duran AB'yi yaratmıştır. Bu ayaklardan ilki uluslarüstü diğer ikisi ise hükümetler arası karar alma mekanizmalarına sahiptirler. Üye devletlerin otoritesi, özellikle AB'nin birinci ayağını oluşturan Topluluklarda oldukça zayıflamıştır[15]. AB Antlaşması, aşamalı olarak gerçekleştirilmesi planlanan dört önemli yenilik içermektedir. Bunlar, ekonomik ve parasal birlik, Avrupa

---

[11] Meltem Müftüler Baç, "Avrupa Birliği'nin Tarihsel Gelişim Süreci", **Türkiye Bilimler Akademisi**, Sayı:25, Mart 2003, s.4.
[12] Tekinalp, a.g.e, s. 14.
[13] Sacit Günbey, "Türkiye Avrupa Birliğinin Neresinde?", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl:6, Avrupa Birliği Özel Sayısı:35, Cilt 1, 2000, s. 133.
[14] Karluk, a.g.e, s. 51.
[15] Baç, a.g.e., s.4.

vatandaşlığı, tek pazarın kurulmasından sonra değişik alanlarda ortak programlar belirlenmesi ve ortak güvenlik ve dış politika geliştirilmesidir[16].

Amsterdam Antlaşması 2 Ekim 1997'de imzalanarak 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe girmiştir. Antlaşmanın AB Antlaşmasına eklediği "Yakın İşbirliği Hakkında Hükümler" adındaki başlık, yeni bir eylem alanı olmadığından, AB Antlaşması ile getirilen üçlü yapı devam etmektedir[17]. Amsterdam Antlaşması'nın dört ana hedefi bulunmaktadır. Bunlar, istihdamı ve yurttaşların haklarını Birlik'in merkezine yerleştirmek, hareket özgürlüğü önündeki son engelleri de kaldırmak ve güvenliği güçlendirmek, Avrupa'ya dünya işlerinde daha güçlü bir ses vermek, yeni üye devletlerin katılmasıyla, Birlik'in genişlemesi amacına dönük olarak Birlik'in kurumsal yapısını daha etkin kılmak olarak sıralanabilir. Amsterdam Antlaşması sonrasında 21. Yüzyılda AB gündeminde yer alacak tüm sorunları ele alan ve genişleme ile ilgili bir metin olan Gündem 2000 kabul edilmiştir.[18]

10-11 Aralık 1999 tarihleri arasında gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'nde genişleme için Avrupa kurumlarında yapılması gereken değişikliklere dikkat çekilerek, kurumsal reform AB'nin genişlemesinin ön koşulu haline getirilmiştir[19]. Helsinki Zirvesi kararları doğrultusunda 26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan ve 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe giren Nice Antlaşması, Avrupa kurumlarının genişlemeye hazırlanması için gereken değişiklikleri yapmaktadır. Nice Antlaşması, bazı alanlarda karar alınması için gereken oybirliği kuralı yerine nitelikli çoğunluk koşulunu getirerek Bakanlar Konseyi'nin karar mekanizmasının sadeleştirilmesini ve Adalet Divanı'nın aşırı dava yükünü hafifletmek amacıyla AB'nin adli sisteminde

---

[16] Mustafa Sakal ve Röhşen Şahbazov, "Maastricht Antlaşmasının Türkiye'de Uygulanan Para ve Maliye Politikaları Açısından Değerlendirilmesi", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı:125, Şubat 1998, s. 126.

[17] Sahir Özdemir, **Avrupa Ekonomik Topluluğu -Avrupa Topluluğu- Avrupa Toplulukları-Avrupa Birliği- Roma Antlaşması- Avrupa Tek Sened-i Avrupa Birliği Antlaşması-Maastricht Antlaşması-Amsterdam Antlaşması-Nice Antlaşması Kavramlara İlişkin Açıklayıcı Not**, Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği Ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Haziran 2001, s.4.

[18] Coşkun Can Aktan, "Avrupa Birliği'nin Doğuşu, Gelişimi ve Genişleme Süreci", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl:6, Avrupa Birliği Özel Sayısı:35, Cilt 1, 2000, s.177.

[19] An Effective Council For An Enlarged Union, Guidelines For Reform And Operational Recommendations Approved By The Helsinki European Council (10-11 December 1999), http://ue.eu.int/en/Info/index.htm,(11.04.2003).

kapsamlı bir reform yapılmasını öngörmektedir. Nice Antlaşması'nın öngördüğü kurumsal değişiklikler genişlemenin yaşanacağı 2004 yılında hayata geçirilecektir[20].

1.1.3 Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı

AB kendine özgü bir kurumsal yapıya sahiptir. Üye devletler, belirli konularda egemenliklerini bir bütün olarak AB'nin, üye devletlerin ve AB vatandaşlarının çıkarlarını temsil eden kurumlara devrederler. Komisyon, Avrupa'nın genel çıkarlarını gözetirken, her üye devlet Konsey'de bakanlar düzeyinde temsil edilmektedir. Diğer yandan Parlamento, Avrupa vatandaşları tarafından doğrudan seçilmektedir. Bu kurumsal üçgen, ortak çıkarları ilgilendiren konularla ilgili kararların AB düzeyinde demokratik bir şekilde alınmasını sağladığı için AB uygulamalarının meşruiyetini sağlamaktadırlar[21]. Adalet Divanı ve Denetçiler Divanı başta olmak üzere, Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi, Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Yatırım Bankası ve Arabuluculuk organları da AB sistemini tamamlayan kurumlardır[22].

- Avrupa Birliği Konseyi

AB Konseyi, devlet ve hükümet başkanlarının zirve toplantıları sonucu oluşmuştur. 1974 yılı Aralık ayında gerçekleştirilen Paris Zirvesi'nde bu toplantıların yılda üç kez yapılmasına ve AB Konseyi olarak adlandırılmasına karar verilmiştir. Avrupa Tek Senedi (md.23) ile AB Konseyi, Birliğin kurumsal yapısı içine dahil edilmiş ve hukuki bir nitelik kazanmıştır. Devlet ve hükümet başkanları, Komisyon Başkanı, Dışişleri Bakanları ve bir Komisyon üyesinin katıldığı Konsey yılda en az iki kez toplanır.

---

[20] Avrupa Birliği'nin genişlemesinde dönüm noktası olan Nice antlaşması yürürlüğe giriyor, http://www.deltur.cec.eu.int/nice-tr.rtf (02.02.2003).

[21] Press Releases, Commission proposes a radical simplification of how the European Union works, Brussels, 05 December 2002, http://www.europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.gettxt=gt&doc=IP/02/1802|0|RAPID&lg=EN&display= (05.05.2003).

[22] European Commission Directorate-General for Press and Communication, **How The European Union Works- A Citizen's Guide To The EU Institutions**, 2003, s.4.

AB Konseyi'nin görevi, AB için politika oluşturmaktır. Özellikle ekonomik ve parasal birlik, Avrupa Para Sistemi, Birliğe katılım başvuruları ve Parlamentoya doğrudan seçimler gibi konularda karar alır. Konsey kararları yol gösterici, çerçeve çizici niteliktedir ve bağlayıcı değildir. Bakanlar Konseyi, AB Konseyi kararları ışığında karar verir.

- Bakanlar Konseyi

Bakanlar Konseyi, AB bünyesinde Komisyon'dan farklı bir şekilde uluslarüstü değil de uluslararası karakterli bir organ olarak nitelendirilir. Bakanlar Konseyi'nde, üye devletler devlet temsilcileri ve bakanlar düzeyinde temsil edilirler. Bu platformda üye devletler doğrudan çıkarlarını ifade ederler. Komisyon üyeleri mensup oldukları devletten tamamen bağımsız bir şekilde çalışma imkanına sahipken, bunu bakanlar için söylemek mümkün değildir.[23]

Bakanlar Konseyi, üye devletlerin dışişleri bakanlarından oluşmakla birlikte, ele alınacak konularla ilgili diğer bakanlardan da oluşabilir ve katılan bakanların uzmanlık alanlarına göre dışişleri bakanlarından oluşuyorsa Genel İşler Konseyi, ekonomi ve maliye bakanlarından oluşuyorsa Ecofin gibi adlar alabilir. Bakanlar Konseyi, Daimi Temsilciler Komitesi (COREPER), Özel Tarım Komitesi, Çalışma Grupları ve Genel Sekreterlik'ten oluşur.

Bakanlar Konseyi, AB'nin karar alma ve yasama organıdır. Parlamenter demokrasilerdeki parlamentonun yetkilerine eşdeğer yetkilere sahiptir. Karar alma sürecinde, Komisyon tarafından hazırlanarak kendisine sunulan tasarıları inceler ve yasallaştırır. Parlamentonun değişiklik önerilerini karara bağlar. Birliği şekillendirir, yönetir, Birliğin dış politikasını belirler, üye devletlerin ekonomik politikalarının eşgüdümünü sağlar ve Antlaşma ile verilen diğer karar alma görevlerini yerine getirir[24]. Bu süreçte Avrupa Parlamentosu değişiklik önerisinde bulunabilir ama son söz Bakanlar Konseyi'ne aittir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

[23] Füsun Arsava, **Avrupa Birliği El Kitabı**, T.C. Merkez Bankası, Ankara, 1995, s.55
[24] Karluk, a.g.e, ss.101-102.

- Komisyon

Üye devletlerce atanan 20 üyeden oluşan bir yürütme organıdır ve kurucu antlaşmaların koruyucusudur. Üyeler, ulusal hükümetler tarafından dört yıl için atanır. Her üyenin sorumlu olduğu bir ya da birkaç alan vardır. Komisyon'un her üyesinin bir oy hakkı vardır ve kararlar basit çoğunlukla alınır. Komisyon üyeleri görevlerini tam bir serbestlik içinde ve Birliğin çıkarlarını gözeterek yerine getirmek zorundadır. Komisyon üyeleri görevlerinin yerine getirilmesi için gerekli olan nitelikleri yitirdikleri ya da ağır kusur işledikleri zaman Bakanlar Konseyi ya da Komisyon'un başvurusu üzerine Avrupa Toplulukları Adalet Divanı tarafından görevlerinden alınabilmektedir. Komisyon Avrupa Parlamentosuna karşı sorumludur. Parlamento, güvensizlik oyu vererek Komisyon'u feshedebilir[25].

- Avrupa Parlamentosu

Beş yılda bir doğrudan seçimle görevlendirilen parlamenterlerden oluşan Avrupa Parlamentosu, AB'nin 374 milyon vatandaşının demokratik iradesinin ifadesidir. Üye ülkelerdeki ana siyasi partiler Avrupa Parlamentosu içinde siyasi görüşlerine göre gruplanır ve temsil edilir.

Parlamento demokratik denetim, parasal yetki ve yasama yetkisi olmak üzere üç önemli yetkiyle donatılmıştır[26]. Parlamento Bakanlar Konseyi ile birlikte yasama yetkisini paylaşır böylelikle alınan kararların demokratik meşruiyetini sağlar. Parlamento, Konsey'in bütçe ile ilgili yetkilerini de paylaşır diğer bir ifade ile AB'nin harcamaları üzerinde söz sahibidir. Prosedür sonunda bütçeyi kabul etme yetkisi Parlamentoya aittir. Buna ek olarak, Parlamento Komisyon'un işleyişi üzerinde demokratik denetim yetkisine sahiptir. Parlamento, Komisyonerlerin görevlerine atanmasını onaylar ve Komisyon'u feshetme yetkisine sahiptir. Ayrıca, bütün kurumlar üzerinde politik denetim yetkisine sahiptir[27].

---

[25] Suer, **Avrupa Birliği'nde Vergi Uyumlaştırması ve Türk Vergi Sistemi Üzerine Etkileri**, Cilt I, Ankara:İstanbul Sanayi Odası ve Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayını, 1999, s. 13.
[26] Institutions of the European Union Parliament, http://www.europa.eu.int/institutions/parliament/index_en.htm (05.02.2003).

- Avrupa Toplulukları Adalet Divanı

Roma Antlaşması, Topluluk hukukunun yorum ve uygulamasından doğan uyuşmazlıklarda tek yetkili organ olarak Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nı görmüştür. Avrupa Tek Senedi ile Adalet Divanı'nın yükünü hafifletmek için bir ilk derece mahkemesi kurulması hükme bağlanmıştır ve mahkeme 1989 yılından beri görevini sürdürmektedir.[28] Divanın AB Konseyi, Avrupa Komisyonu, diğer organlar ve üye ülke hükümetlerinin davranışlarının AB hukukuna uygun olup olmadığına karar verme ve uyuşmazlıkları çözüme kavuşturma ve ceza verme yetkisi vardır. Divanın kararları ulusal mahkemeleri bağlayıcıdır ve temyiz edilemez. Çeşitli kuruluşlar, üye ülkeler, şirketler ve bireyler Divana başvurabilirler[29].

- Denetçiler Divanı (Sayıştay)

Divan, Avrupa Parlamentosuna danışıldıktan sonra AB Konseyi tarafından atanan 15 üyeden oluşur. Divan üyeleri, altı yıllık bir süre için görev yapar ancak görev süresi yenilenebilir. Denetçiler divanı, AB'nin gelirlerinin ve harcamalarının yasallığını ve kurallara uygunluğunu denetler ayrıca AB bütçesinin mali yönetiminin sağlamlığını denetleme yetkisine de sahiptir[30].

- Ekonomik ve Sosyal Komite

Ekonomik ve Sosyal Komite, örgütlü sivil toplumun çıkarlarını ve görüşlerini Komisyon, Konsey ve Avrupa Parlamentosu karşısında dile getirir ve savunur. Ekonomik ve sosyal politika ile ilgili konularda Komite'ye danışılması zorunludur Komite, önemli gördüğü konularda kendi resen görüş bildirebilir.[31] Komite'nin üç önemli görevi; üç büyük kuruma (Parlamento, Konsey ve Komisyon) tavsiyelerde bulunmak, sivil toplumun Avrupa girişimine daha çok katılımını sağlamak ve halka daha yakın bir Avrupa kurulmasını teşvik etmek ve AB üyesi

---

[27] Institutions of the European Union, http://www.europa.eu.int/inst-en.htm (05.02.2003).
[28] Suer, a.g.e, s. 17.
[29] Güran, a.g.e., ss.99-100.
[30] Institutions of the European Union, a.g.e.
[31] Institutions of the European Union, y.a.g.e.

olmayan ülkelerde de sivil toplum örgütlerinin rolünün güçlendirilmesini sağlamak olarak sıralanabilir[32].

- Bölgeler Komitesi

Bölgesel ve yerel temsilcilerden oluşan Bölgeler Komitesi, bölgesel politika, çevre ve eğitim politikalarıyla ilgili konularda danışılması zorunlu bir organdır. Bölgeler Komitesi, bölgesel ve yerel kimliklere ve ayrıcalıklara saygı gösterilmesini sağlar[33]. İkincillik, yakınlık ve ortaklık ilkeleri Bölgeler Komitesi'nin çalışma ilkelerini oluşturur. İkincillik ilkesi sayesinde AB ulusal, bölgesel veya yerel yetkililerce daha iyi yapılabilecek bir görevi üstlenmemiş olur. Yakınlık ise, hükümetlerin işleyişlerini şeffaf hale getirerek vatandaşa daha yakın olması demektir. Ortaklık ilkesinin temelini AB, ulusal hükümetler, bölgesel ve yerel hükümetlerin karar alma sürecinde bir arada çalışması ilkesi oluşturur[34].

- Avrupa Yatırım Bankası

Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Yatırım Bankası, AB'nin örgütsel yapısının bir parçası olmakla birlikte, ayrı bir tüzel kişiliğe ve kendi bağımsız karar organlarına sahiptir[35]. Avrupa Yatırım Bankası, AB'nin mali kurumudur ve AB içinde dengeli kalkınmaya katkıda bulunacak yatırım projelerinin finansmanını sağlar, daha yoğun ekonomik ve sosyal kaynaşma ve ekonomik bütünleşme sağlanmasına katkıda bulunur ve bir AB kurumu olarak, faaliyetlerini ortak politikaların geliştirilmesi amacına uygun olarak düzenler[36].

1.1.4 Avrupa Birliği Hukukunun Kaynakları

AB hukukunun birincil kaynağını antlaşmalar oluşturur. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (AAET) kuran üç antlaşma ve antlaşmaları değiştiren diğer hukuk

---

[32]European Economic and Social Committee, http://www.ces.eu.int/pages/en/org/memo.htm (02.02.2003).
[33] Institutions of the European Union, a.g.e.
[34] The Committee of the Regions, http://www.cor.eu.int/en/pres/pres_rol.html (03.02.2003)
[35] Güran, a.g.e., s.111.
[36] The EIB, the EU's financing institution, http://www.eib.org/about/about.asp?cat=181 (03.02.2003).

belgeleri örneğin Avrupa Tek Senedi "Topluluğun Anayasası" niteliğindedir.[37] Topluluğu kuran antlaşmalar, Topluluk organlarına, açıkça belirtilmese de "yasama yetkisi" tanımışlardır. Organların antlaşmalardan aldıkları yetkiyle, Toplulukların hedeflerini gerçekleştirmek için kabul ettikleri normlar bütününe ise ikincil hukuk (türev hukuk) adı verilir. Bu hukuk kaynaklarının ikincilliğinin nedeni, hiyerarşik açıdan birincil kaynak olan antlaşmalardan sonra gelmelerindendir. Buna karşılık ikincil hukuk kaynaklarından bağlayıcı olanları, üye ülkeler iç hukuk mevzuatının önünde yer almaktadır[38]. Tüzük, yönerge ve kararlar bağlayıcı, tavsiye ve görüşler ise bağlayıcı olmayan ikincil hukuk kaynakları olarak sınıflandırılabilir.

Tüzükler, genel geçerliliğe sahiptir, üye ülkelerde doğrudan uygulanır ve bütünüyle bağlayıcıdır. Diğer bir ifadeyle tüzükler soyut ve genel bir topluluğa yönelmiştir, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, üye ülkelerde iç hukuka aktarma işlemine gerek olmaksızın üye devletlerin iç mevzuatı gibi hatta ilgili iç mevzuata öncelik taşıyarak uygulanır. Ayrıca üye devletler tüzüğün amacının gerçekleşmesi için tüm hükümlerini uygulamak zorundadır[39].

Yönergeler, kullanılacak şekil ve yöntemler bakımından yetkiyi ulusal kurumlara bırakarak, yöneldiği devletleri varılacak sonuçlar bakımından bağlar. Yönergeler Topluluk hukuku aşaması ve ulusal hukuk aşaması olmak üzere iki aşamadan geçerek yürürlüğe girerler. Yönergelerin kapsamları sınırlıdır ve belirli bir Topluluk amacını gerçekleştirmeyi hedefler, bağlayıcıdır, zorunlu biçimde uygulanır ve hak ve yükümlülükler doğurur[40]. Kararlar ise, sadece üye devletlere değil gerçek ve tüzel kişilere de yönelik olabilir ve muhatap alınan devlet veya kişi için bütünüyle bağlayıcıdır.

Tavsiye ve görüşler bağlayıcı olmayan hukuk kaynaklarıdır, daha çok siyasi değer taşırlar ve kimi zaman ileride çıkarılacak bir mevzuatın habercisidirler. İlke

---

[37] Haluk Günuğur, **Avrupa Topluluğu Hukuku**, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi Yayını, Ankara, 3.b., 1996, s.159.
[38] Günuğur, y.a.g.e, ss.200-201.
[39] Sahir Özdemir, **Avrupa Topluluğunda İkincil Mevzuat ve Karar Alma Usulleri**, DPT AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs 2001 b , ss.1-2.
[40] Günuğur, a.g.e, ss.211-215.

kararları, bildiriler ve eylem programları Amsterdam Antlaşması 249. Maddede sayılmayan Topluluk tasarruflarıdır.[41]

1.1.5 Karar Alma Usulleri

AB'nin karar alma işlevi dış ilişkiler, siyasal-anayasal, sosyal-kültürel, ekonomik alanlarda alınan kararlar olmak üzere dört bölümde incelenebilir. AB'nin ekonomik alanlarda karar alma yetkisi diğer alanlara göre daha fazladır[42]. Nice Antlaşması Bakanlar Konseyi'nde uygulanan karar alma mekanizmasını da değiştirmektedir. Antlaşma, 27 alanda oybirliği kuralından nitelikli çoğunluk koşuluna geçilmesini öngörmektedir. Örneğin, ayrımcılıkla mücadele kararının alınması, sanayi politikalarına verilen destekler ve sınır ötesi etkiye sahip adli konularda işbirliği, Avrupa Komisyonu Başkanı ve Üyeleri, Savunma ve Dış ilişkiler Yüksek Temsilcisi, özel temsilciler, AB Konseyi'nin Genel Sekreter Yardımcısı gibi kadrolara gelecekte yapılacak atamalarda oybirliği şartı aranmayacaktır.

Bu bağlamda, Komisyon Başkanı'nın yetkileri artırılacaktır. 01.11.2004 tarihi itibariyle Bakanlar Konseyi'nde oyların ağırlığı yeniden tespit edilecektir. Karar alınabilmesi için gerekli nitelikli çoğunluk eşiğinin karşılanmasının yanı sıra, Nice Antlaşmasında, Konsey'de alınacak bir kararın üye devletlerin çoğunluğunun desteğini alması gerektiği ve bir üye devletin gerekli görürse nitelikli çoğunluk oyunun AB nüfusunun en azından %62'sini temsil edip etmediğinin doğrulanmasını isteyebileceği ifade edilmektedir. Nice Antlaşmasının getirdiği kurumsal değişiklikler genişlemenin yer alacağı 2004 yılında uygulamaya geçirilecektir[43]. AB'de kararlar, danışma usulü, ortak karar usulü, işbirliği usulü, ve onay usulü olmak üzere başlıca dört usul çerçevesinde alınmaktadır.

---

[41] Özdemir, Mayıs 2001, s.3.
[42] İbrahim S. Canbolat, **Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği Bir Dönüşümün Analizi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998, 2.b., ss.99-101.
[43] The Treaty of Nice Enters into Force: an Essential Building Block to Enlarge the European Union, Brussels, 31 January 2003, http://www.deltur.cec.eu.int/english/nice-treaty.rtf (11.04.2003)

Danışma usulünde, Komisyon bir teklif hazırlar ve teklif, başka bir AB kurumuna danışılmasının gerekli olup olmadığının kararlaştırılması için Konsey'e gönderilmektedir. Konsey, özellikle siyasi açıdan önemli kararlarda, Avrupa Parlamentosu'na danışmak zorundadır. Parlamento, Konsey veya Komisyon'a düzeltme önerilerini içeren resmi yazılı bir rapor sunar. Bazı durumlarda, Ekonomik ve Sosyal Komite'nin görüşünün alınması zorunluluğu vardır. Parlamento'ya ve Ekonomik ve Sosyal Komite'ye danıştıktan sonra Komisyon teklifini düzeltilmiş bir şekilde Konsey'e sunar ve Konsey'in alacağı karar ile yasama prosedürü sona erdirilir. Karar resmi gazetede yayınlanır[44].

Ortak karar usulü Parlamento ile Konseyi eşit düzeye getirmektedir. Bu usulde, Parlamento ve Konsey karar alma yetkisini eşit biçimde paylaşırlar. Parlamento'nun resmi mutakabatı olmadan herhangi bir metnin kabul edilemez. Bu usul, işçilerin serbest dolaşımı, tüketicinin korunması, eğitim, kültür, sağlık ve Avrupa ötesi ağlar, istihdam, işyeri açma özgürlüğü, erkek ve kadınlarda ücret eşitliği gibi konularda kullanılmaktadır[45].

İşbirliği usulünde, Komisyon tarafından önerilen mevzuat Konsey ve Parlamento'ya gönderilir. İşbirliği usulü, önerilen mevzuatın Parlamento tarafından iyileştirilmesine olanak sağlamaktadır.

Onay usulünde katılım antlaşmalarının sonuçlandırılması, Birliğe yeni üye devletlerin katılması, belirli uluslararası antlaşmaların yapılması, yapısal fonların amaçlarının belirlenmesi, Avrupa Merkez Bankası'nın görev ve yetkilerinin tanımlanması gibi alanlarda Parlamento'nun uygunluk görüşünün alınması gerekmektedir[46].

---

[44] Türkiye Seyahat Acenteları Birliği (TÜRSAB), **Avrupa Birliği ve Turizm**, Boyut Matbaacılık, İstanbul, 2001, ss.10-11.
[45] Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **AB Kurumları Avrupa Bütünleşmesinin Anahtarı**, , Ankara, 2000, s.4.
[46] Juliet Lodge, "The Dynamics of Decision Making in the European Union", **Hospitality Industry Tourism and Europe**, Ed. Rhodri Thomas, London, Cassell, 1996, s.24.

1.1.6 Avrupa Birliği Politikaları

Roma Antlaşması'nda Avrupa Topluluğunun hedefleri ekonomik faaliyetlerin uyumlu gelişimi, dengeli ve sürekli yayılma, artan istikrar, yaşam standartlarında hızlı bir yükseliş ve üye devletler arasında daha sıkı ilişkiler kurulması olarak belirtilmiştir.

Her ne kadar Antlaşmalar, AB çapında politika geliştirilmesi için yasal dayanak oluştursa ve politika oluşturmayı teşvik etse de etkileri sanıldığı kadar büyük değildir. Antlaşmada bir hüküm bulunması o konuda politika oluşturulacağı anlamına gelmediği gibi, Antlaşmada bir politika ile ilgili bir hükmün bulunmaması da bu politikanın oluşturulamayacağı anlamına gelmemektedir. Örneğin, Tek Avrupa Senedi'ne kadar çevreye antlaşmalarda yer verilmemiştir ancak Topluluğun çevre ile ilgili politikaları 1970'lerden beri uygulana gelmektedir[47]. Çevre politikasının yanı sıra, AB Roma Antlaşması'nda belirlenen hedefler doğrultusunda, sağlık, tüketicinin korunması, eğitim, kültür, rekabet gibi toplumsal konularda da politikalar üretmiş ve bireylerin yaşamları üzerinde daha çok etkili olmaya başlamıştır.

1.2 DÜNYA TURİZMİ

1.2.1 Turizmin Dünya Ekonomisindeki Yeri

Geçtiğimiz yıllarda dünya genelinde GYSIH kompozisyonunda yapısal değişiklikler yaşanmış ve hizmet üretimi en önemli üretim faaliyeti olarak mal üretiminin yerini almıştır. Dünya GSYIH'nın yaklaşık %60'ı hizmetlerden oluşmaktadır. Bu yapısal sektörel değişim kapsamında turizm hizmetlerinin hızlı büyüyen ekonomik faaliyetler olarak önem kazandığı görülmektedir.

1980'den itibaren İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkelerine gelen turist sayısında yıllık %4'lük bir artış yaşanmıştır. Bu dönemde uluslararası turizmden elde edilen gelirler günümüz fiyatlarıyla yılda yaklaşık %5 oranında artış

---

[47] Neill Nugent, **The Government and Politics of the European Union**, The Macmillan Press Ltd: London, 1995, 3rd Ed., s.269.

göstermiştir. Bu rakamlar turizmin istihdam ve gelir bakımından dünya ekonomisindeki artan payını göstermektedir[48].

1.2.2 Dünya Ticaretinde Turizmin Yeri

Turizm endüstrisi ulaştırma araçları (turistin seyahati için gerekli her türlü ulaşım aracı), konaklama, özel sektör destek hizmetleri, kamu sektörü destek hizmetleri ve seyahat aracıları gibi alt sektörleri kapsayan geniş alanlı bir endüstri olarak değerlendirilebilir[49]. Turizm bir çok ülkenin dış ödemeler dengesi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Turizm para akımları açısından, genellikle turist gönderen bölgede kazanılan ve tüketim dışı kalan ya da tasarruf edilen paranın gidilecek yörede harcanması olarak tanımlanmaktadır. Bir bakıma turizm harcamaları dışalım giderleri, turizm gelirleri de dışsatım gelirleri olarak kabul edilmektedir[50].

Dünya Ticaret Örgütü verilerine göre 2001 yılında dünya genelinde gerçekleşen 7,5 trilyon dolarlık dışalım hacminin %80,7'sini mal ve %19,3'ünü ticari hizmet dışalımı oluşturmuştur. 2001 yılı itibariyle Dünya ticaretindeki 7,52 trilyon dolar hacmindeki dışsatımın %80,6'sı mal ve %19,4'ü ticari hizmet dışsatımı olarak gerçekleşmiştir[51].

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

[48] Egon Smeral, "A structural view of tourism growth", **Tourism Economics**, Vol. [illegible] 1, 2003, ss.77-78.
[49] Orhan İçöz, Metin Kozak, **Turizm Ekonomisi**, Turhan Kitapevi, Ankara, 1.b., 199[illegible]-14
[50] İçöz ve Kozak, a.g.e, ss.186-187.
[51] World Trade Organization, **International Trade Statistics**, France, 2002, s. 28.

Tablo 1.1'de ticari hizmetler sınıflandırılmış ve 1990, 1995 ve 2001 yıllarına ait ticari hizmet dışsatımına ilişkin veriler sunulmuştur.

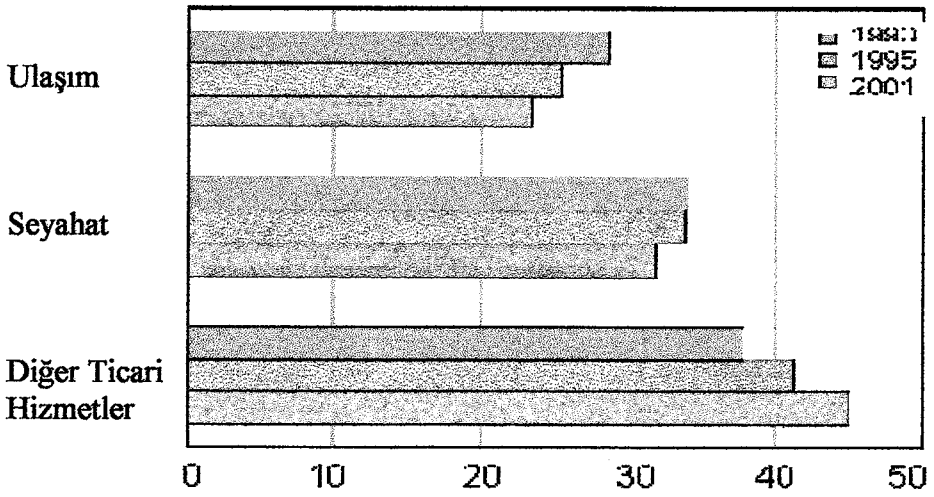
Tablo 1.1 Dünya'da Ticari hizmet dışsatımı yüzdeleri
(1990, 1995 ve 2001 yılları için)

	YIL	YÜZDE (%)
Ulaşım		
	1990	28,5
	1995	25,2
	2001	23,4
Seyahat		
	1990	33,8
	1995	33,6
	2001	31,8
Diğer Ticari Hizmetler		
	1990	37,6
	1995	41,1
	2001	44,8

Kaynak: World Trade Organization, International Trade Statistics 2002, France: World Trade Organization, 2002, s. 106

Ulaşım ve seyahat hizmetlerinin toplam ticari hizmetler dışsatımı içindeki payının 2001 yılına doğru aşamalı bir şekilde azaldığı buna karşılık diğer ticari hizmetlerin payında yükselme olduğu görülmektedir. 1990 yılından 2001 yılına gelindiğinde seyahat hizmetinin toplam dışsatım içindeki payında %2 oranında düşüş gözlenirken ulaşım hizmetlerinin dışsatımının toplam dışsatım içindeki payı %5.1 oranında düşüş göstermiştir. Bu süreçte diğer ticari hizmetlerin dışsatımının toplam dışsatım içindeki payı %7.2 oranında artış göstermiştir. Şekil 2.1'de 1990, 1995 ve 2001 yılları için dünya genelinde ticari hizmet dışsatımı yüzdeleri gösterilmektedir.

Şekil 1.1 Dünya'da Ticari hizmet dışsatımı (% olarak)
(1990, 1995 ve 2001 yılları)

Kaynak: World Trade Organization, International Trade Statistics, France, 2002, s. 106

2001 yılı itibariyle seyahat hizmetlerinin, ticari hizmet dışsatımında diğer ticari hizmetlerden sonra ikinci sırada yer aldığı görülmektedir.

Tablo 1.2 Bölgelerin Dünya Seyahat Hizmeti Ticaretindeki Payları (2001)

(%)

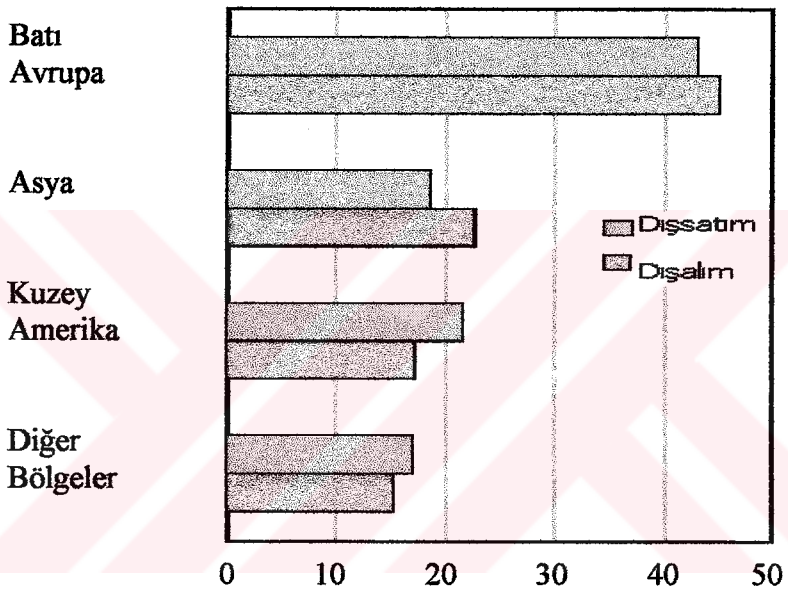
	Dışsatım %	Dışalım %
Batı Avrupa	43,0	45,0
Asya	18,6	22,6
Kuzey Amerika	21,5	17,2
Diğer Bölgeler	16,9	15,1

Kaynak: World Trade Organization, International Trade Statistics, France, 2002, s. 163

Bölgeler, 2001 yılı itibariyle, seyahat hizmeti ticaretindeki payları açısından incelendiğinde Batı Avrupa'nın gerek dışsatım gerekse dışalım bakımından ilk sırada olduğu görülür. Seyahat hizmeti dışsatımının %43'ü ve dışalımının %45'i Batı

Avrupa'da gerçekleşmektedir. Dışsatım payı açısından Batı Avrupa'dan sonraki sırayı alan Amerika'nın seyahat hizmeti toplam dışsatımındaki payı ve dışalım payı açısından Batı Avrupa'dan sonraki sırayı alan Asya'nın seyahat hizmeti toplam dışalımdaki payı Avrupa'nın payının yaklaşık yarısı kadardır. Bölgelerin dünya seyahat ticaretindeki payları Şekil 2.2'de gösterilmiştir.

Şekil 1.2 Bölgelerin Dünya Seyahat Hizmeti Ticaretindeki Payları (2001)
(% olarak)

Kaynak: World Trade Organization, International Trade Statistics, France, 2002, s. 163

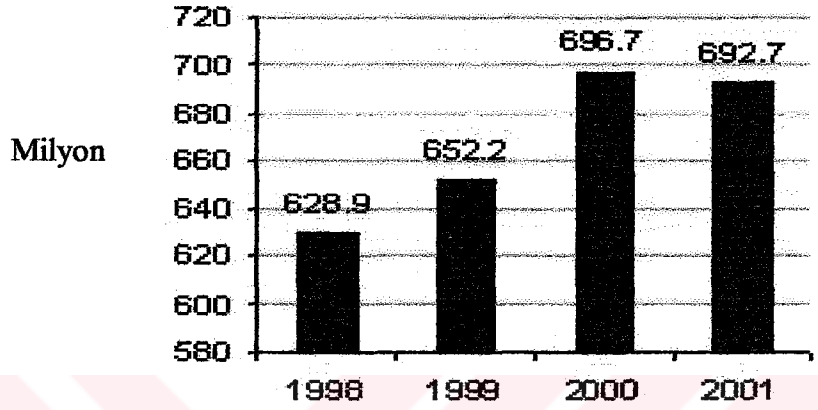
1.2.3 Uluslararası Turizm Hareketleri

Şekil 2.3'de 1998-2001 yılları itibariyle uluslararası turist sayıları gösterilmektedir. Uluslararası turizm hareketleri ve elde edilen gelirler açısından 2001 yılının 2000 yılının gerisinde kaldığı söylenebilir. Dünya Turizm Örgütü'nün 2002 Eylül ayında açıkladığı verilere göre 2000 yılında turist sayısı 697 milyon iken turist gönderen önemli ülkelerin ekonomilerinde yaşanan sorunlar ve 11 Eylül olayının etkisi nedeniyle 2001 yılı turist sayısı 693 milyon olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 2.4'de belirtildiği gibi 2001 yılında turist sayısında 2000 yılına göre % 0.6 oranında düşüş yaşanmıştır. Ancak Dünya Turizm Örgütü verilerine göre turist sayısı 11 Eylül olayları sonrasında beklenen orandan daha az oranda düşmüştür.

Şekil 1.3

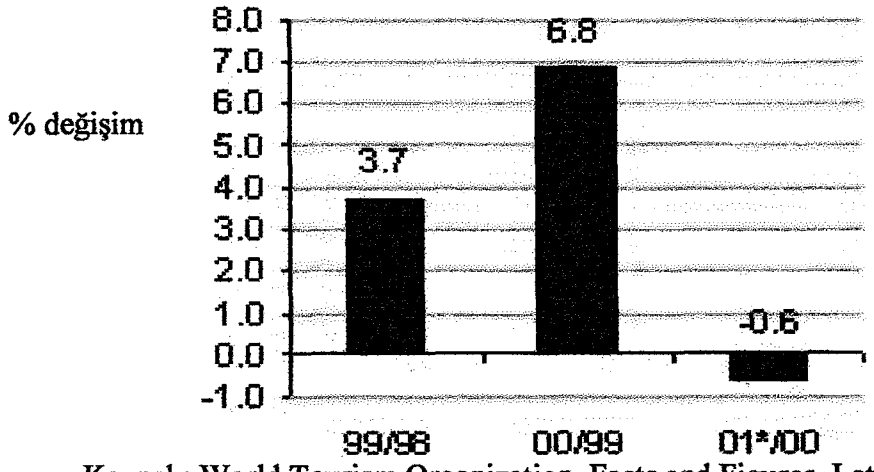
Uluslararası Turist Sayıları (milyon)

Kaynak: WTO, World Tourism, Facts and figures latest data,
http://www.world-tourism.org/market_research/facts&figures/latest_data.htm

Şekil 1.4

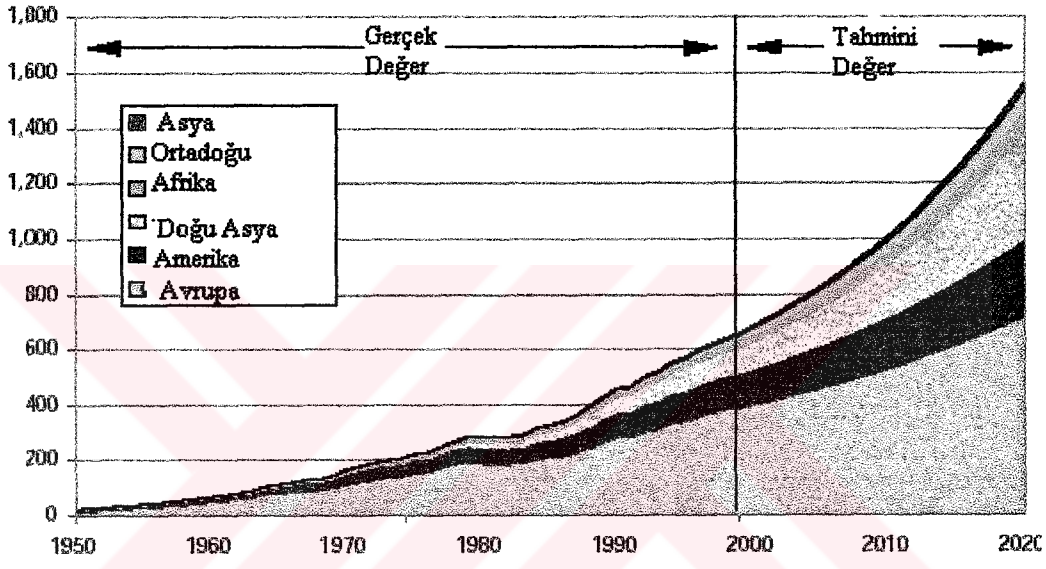
Uluslararası Turist Sayılarındaki Değişim (%)

Kaynak: World Tourism Organization, Facts and Figures, Latest Data,
http://www.world-tourism.org/market_research/facts&figures/latest_data.htm
*Dünya Turizm Örgütü tarafından Eylül 2002 itibariyle toplanan veriler

Şekil 2.5'de 1950-2020 yılları arasında uluslararası turist sayılarının değişimi gösterilmiştir. 2000 yılına kadar olan süreçteki veriler gerçek değerleri, 2000 yılından sonraki veriler ise geleceğe yönelik tahmini değerleri ifade etmektedir. Asya, Ortadoğu, Afrika, Doğu Asya, Amerika ve Avrupa 1950-2020 yılları arasındaki süreçte bölgeye gelen uluslararası turist sayıları bakımından incelenmiştir.

Şekil 1.5 Uluslararası Turist Sayıları, 1950-2020

Kaynak: World Tourism Organization, Tourism Highlights, 2002, Madrid, s.6

Dünya Turizm Örgütü, 2020 yılına kadar uluslararası turist sayısının yaklaşık 1,5 milyara ulaşacağını tahmin etmektedir. 2020 yılında uluslararası turist hareketlerinin yaklaşık 1 milyarının bölgelerin kendi içinde ve 377 milyonunun bölge dışı olması beklenmektedir. 2020 yılına kadar Avrupa (717 milyon turist), Doğu Asya ve Pasifik (397 milyon) ve Amerika'nın (282 milyon) en çok turist çeken ilk üç bölge olacağı, Afrika, Orta Doğu ve Güney Asya'nın bu üç bölgeyi takip edeceği tahmin edilmektedir.

Tahminlere göre dünya turizmi yıllık % 4.1 oranında büyüme gösterecektir. Doğu Asya ve Pasifik, Güney Asya, Orta Doğu ve Afrika'nın dünya ortalamasının üstünde, yıllık %5 oranında göstermesi beklenirken Avrupa ve Amerika'nın dünya

ortalamasının altında büyüme göstermesi beklenmektedir. Ancak Avrupa'nın turist kabul eden ülkeler arasında lider konumunu koruyacağı ve 2010 yılına kadar Amerika'nın ikinciliğini Doğu Asya ve Pasifik Bölgesine bırakacağı tahmin edilmektedir[52].

1.2.4 Uluslararası Turizm Gelirleri

2001 yılında uluslararası turizmden 463 milyar $ gelir sağlanmıştır ancak 2001 yılında uluslararası turizm gelirleri 2000 yılına göre %2,6 oranında düşüş

Tablo 1.3 Turizmden En Çok Gelir Sağlayan İlk 15 Ülke

SIRA	ULUSLARARASI TURİZM GELİRLERİ (milyar ABD $)		DEĞİŞİM ORANI (%)	PAZAR PAYI (%) 2001*
	2000	2001*	2001*/2000	2001*
ABD	82.0	72.3	-11.9	1.6
İspanya	31.5	32.9	4.5	7.1
Fransa	30.8	30.0	-2.5	6.5
İtalya	27.5	25.8	-6.2	5.6
Çin	16.2	17.8	9.7	3.8
Almanya	18.5	17.2	-6.8	3.7
İngiltere	19.5	16.3	-16.7	3.5
Kanada	10.7	10.8	0.7	2.3
Avusturya	9.9	10.1	1.9	2.2
Yunanistan	9.2	-	-	-
Türkiye	7.6	8.9	17.0	1.9
Meksika	8.3	8.4	1.3	1.8
Hong Kong	7.9	8.2	4.5	1.8
Avustralya	8.5	7.6	-9.8	1.6
İsviçre	7.5	7.6	1.6	1.6

Kaynak: World Tourism Organization, Tourism Highlights, 2002, Madrid, s.2

* Dünya Turizm Örgütü tarafından Eylül 2002 itibariyle toplanan veriler

[52] Tourism Highlights, World Tourism Organization, Madrid, 2002, s.6.

göstermiştir. Bu süreç içinde turistlerin seyahat alışkanlıklarını daha yakın ve daha ucuz turizm merkezleri yönünde değiştirdikleri söylenebilir[53].

Amerika, 70 milyar dolardan fazla turizm geliri ile ilk sıradaki yerini korumaktadır. İkinci sıradaki İspanya'yı Fransa, İtalya ve Çin takip etmektedir. Çin

Tablo 1.4 Turizm Harcamaları Bakımından Dünya'nın ilk 15 ülkesi

SIRA	ULUSLARARASI TURİZM HARCAMALARI (ABD $)		DEĞİŞİM ORANI (%)	PAZAR PAYI (%) 2001*
	2000	2001*	2001*/2000	2001*
ABD	64.5	58.9	-8.7	12.7
Almanya	47.6	46.2	-3.0	10.0
İngiltere	36.3	36.5	0.6	7.9
Japonya	31.9	26.5	-16.8	5.7
Fransa	17.8	17.7	- 0.2	3.8
İtalya	15.7	14.2	-9.4	3.1
Çin	13.1	-	-	-
Hong Kong	12.5	12.5	-0.1	2.7
Hollanda	12.2	12.0	-1.7	2.6
Kanada	12.1	11.6	-4.3	2.5
Belçika	9.4	9.8	3.6	2.1
Avusturya	8.5	8.9	4.4	1.9
Kore	6.2	6.9	11.5	1.5
İsveç	8.0	6.8	-15.1	1.5
İsviçre	6.2	6.6	5.2	1.4

* Dünya Turizm Örgütü tarafından Eylül 2002 itibariyle toplanan veriler

Kaynak: World Tourism Organization, Tourism Highlights, 2002, Madrid, s.5

[53]World Tourism Organization, Facts and Figures, Latest Data, http://www.world-tourism.org/market_research/facts&figures/latest_data.htm (05.05.2003).

2001 yılında yaşadığı turizm geliri artışı ile İngiltere'den beşinciliği almıştır. İngiltere ve Avusturya önemli gerilemeler yaşarken, Türkiye'nin turizm gelirlerinde %17'lik bir artış yaşadığı ve on birinci sırada olduğu görülmektedir.

2001 yılında dünya turizmindeki krizin etkileri özellikle uluslararası turizm harcamaları üzerinde hissedilmiştir. 2001 yılında İngiltere, Belçika, Avusturya, İsviçre ve Kore'nin uluslararası turizm harcamalarında artış görülürken diğer ülkeler harcamalarını azaltmışlardır. Yine de Amerika lider konumunu korumuştur. Amerika'yı Almanya, İngiltere, Japonya ve Fransa takip etmektedir. Çin'in harcamalar bakımından daha önemli sıralara yükselmesi beklenmektedir[54].

1.2.5 Turizmin Dünya Ekonomisindeki Yeri, 2003 Yılı Tahmini

Turizm sektörünün bir ekonomideki hacmi, tatil ve iş turizmi harcamaları için tüketim harcamaları ve yatırım harcamaları, dış turizm gelirleri için dışsatımlar, ülke vatandaşlarının yurt dışı turizm harcamaları için dışalımlar olarak ortaya çıkmaktadır[55].

Seyahat ve turizm endüstrisinin, dünya ekonomisindeki yeri, toplam talep, Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), istihdam, dışsatım ve sermaye yatırımı açılarından değerlendirilmiştir ve 2003 yılı için beklenen değerler şöyledir.

Seyahat ve turizm endüstrisinin 2003 yılında 4,5 trilyon dolar değerinde ekonomik etkinlik yaratması ve bu etkinin nominal olarak 2013 yılına kadar 8,9 trilyon dolara yükselmesi beklenmektedir. Ancak seyahat ve turizm endüstrisinin toplam talep üzerindeki etkisinin 2003 ve 2013 yılları arasında yıllık %4,6 oranında reel büyüme göstermesi beklenmektedir.

Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi'nin tahminlerine göre 2003 yılında seyahat ve turizm endüstrisi toplam istihdamın % 2,8'ne karşılık gelen 77,441,100

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

[54] World Tourism Organization, Tourism Highlights, 2002, Madrid, s.5.
[55] İçöz, a.g.e, ss. 153-154.

adet iş imkanı sunacaktır ve GSYİH'nın %3,7'ne eşit olan yaklaşık 1,3 trilyon dolarlık bölümünü oluşturacaktır.

Tablo 1.5 Dünya Ekonomisinde Seyahat ve Turizm Endüstrisinin Payı Tahminleri (2003-2013)

		2003			2013	
Dünya	Milyar $	Toplam içindeki % payı	Büyüme *1	Milyar $	Toplam içindeki % payı	Büyüme *2
Kişisel amaçlı seyahat ve turizm	2,136	9.9	2.2	3,862	10.8	3.7
İş amaçlı seyahat ve turizm	489	---	0.6	872	---	3.7
Hükümet Harcamaları	224	3.9	2.8	378	4.1	3.0
Sermaye yatırımı	686	9.6	2.8	1,309	10.1	4.3
Uluslararası turizm gelirleri	531	5.9	3.0	1,332	6.0	7.1
Diğer turizm gelirleri	479	5.3	8.9	1.187.0	5.4	7.2
Turizm talebi	4,544	---	2.9	8,940	---	4.6
Turizm sektörünün GSYİH'sı	1,280	3.7	1.1	2,279	3.8	3.6
Turizm ekonomisinin GSYİH'sı	3,527	10.2	2.0	6.461	10.8	3.9
Sektörün doğrudan istihdamı	67,441.1	2.6	0.1	83,8936	2.8	2.2
Sektörün yaratacağı Toplam istihdam (doğrudan+dolaylı)	194,562.0	7.6	1.5	247,25.0	8.4	2.4

*1 Enflasyona göre ayarlanmış 2003 yılı reel büyümesi (yüzde olarak)

*2 2004-2013 yılları arası enflasyona göre ayarlanmış yıllık reel büyüme (yüzde olarak): '000 iş imkanı

Kaynak: World Travel and Tourism Council, World Travel & Tourism-A World of Opportunity The 2003 Travel & Tourism Economic Research, London: WTTC, 2003, s. 13

Bu rakamlar, seyahat ve turizm endüstrisinin dünya ekonomisine doğrudan katkısını ifade etmektedir. Diğer yandan seyahat ve turizm endüstrisi ekonominin bütün sektörleriyle ilişkili olduğu için bu endüstrinin dünya ekonomisine etkisinin aslında daha büyük olması beklenmektedir. Dünya seyahat ve turizm endüstrisinin doğrudan ve dolaylı ekonomik etkileri değerlendirilirken bu endüstrinin 2003 yılında dünya GSYIH'nın %10.2'sini oluşturacağı diğer bir deyişle 3,5 trilyon $ hacminde olacağı ve toplam sermaye yatırımların %9.6'sına denk gelen 686.0 milyar $ tutarında sermaye yatırım hacmine sahip olacağı, toplam ihracatın %11.2'sini temsil eden 1 trilyon $'lık ihracat hacminde olacağı, 224 milyar $'lık hacmiyle hükümet harcamalarının %3.9'luk bölümünü oluşturacağı ve toplam istihdamın %7,6'sını temsil eden 194,562,000 adet iş imkanı sunacağı tahmin edilmektedir[56].

1.2.6 AB'nin Dünya Turizmindeki Yeri

Tablo 1.6 Bölgeler İtibariyle Uluslararası Turist Sayıları, Büyüme Oranları ve Pazar Payları (2001)

	ULUSLARARASI TURİST SAYILARI MİLYON		BÜYÜME ORANI (%)	PAZAR PAYI (%)	
	2000	2001*	2001*/2000	2000	2001
Dünya	696.8	692.6	-0.6	100	100
Avrupa	402.5	399.7	-0.7	57.8	57.7
Amerika	128.5	120.8	-6.0	18.4	17.4
Doğu Asya	109.2	115.2	5.5	15.7	16.6
Afrika	27.2	28.4	4.3	3.9	4.1
Orta Doğu	23.2	22.7	-2.5	3.3	3.3
Güney Asya	6.1	5.8	-4.5	0.9	0.8

Kaynak: World Tourism Organization, Tourism Highlights 2002, Madrid, s.1

* Dünya Turizm Örgütü tarafından Eylül 2002 itibariyle toplanan veriler

[56] World Travel and Tourism Council, **World Travel & Tourism-A World of Opportunity The 2003 Travel & Tourism Economic Research**, London, 2003, s.6.

Ülkelerin ekonomik başarılarının gerek dış turizm gerekse iç turizm hareketlerini olumlu etkilediği görülmektedir[57]. 2001 yılında 2000 yılına göre pazar payında % 1'lik bir düşüş yaşayan Avrupa %57.7'lık pazar payı ile 2001 yılında dünyanın birinci sıradaki turizm bölgesi olma özelliğini korumuştur. Avrupa'nın dünya turizm pazarındaki payı ikinci sıradaki Amerika'nın payının yaklaşık üç katıdır. Tablo 2.7 'de en çok turist kabul eden ilk 15 ülke sıralanmıştır.

Tablo 1.7 En Çok Turist Kabul Eden İlk 15 Ülke

SIRA	ULUSLAR ARASI TURİST SAYILARI (milyon)		DEĞİŞİM ORANI (%)	PAZAR PAYI (%) 2001*
	2000	2001*	2001*/2000	2001*
Fransa	75.6	76.5	1.2	11.0
İspanya	47.9	49.5	3.4	7.1
Amerika	50.9	45.5	-10.7	6.6
İtalya	41.2	39.1	-5.2	5.6
Çin	31.2	33.2	6.2	4.8
İngiltere	25.2	22.8	-9.4	3.3
Rusya	21.2	-	-	-
Meksika	20.6	19.8	-4.0	2.9
Kanada	19.7	19.7	0.2	2.8
Avusturya	18.0	18.2	1.1	2.6
Almanya	19.0	17.9	-5.9	2.6
Macaristan	15.6	15.3	-1.5	2.2
Polonya	17.4	15.0	-13.8	2.2
Hong Kong (Çin)	13.1	13.7	5.1	2.0
Yunanistan	13.1	-	-	-

*Dünya Turizm Örgütü tarafından 2002 Eylül ayı itibariyle toplanan veriler

Kaynak: World Tourism Organization, Tourism Highlights, 2002, Madrid, s.2

[57] World Tourism Organization, a.g.e, s.1.

Turistlerin en çok gittiği ilk 15 ülkeden 7'si AB üyesidir ve Polonya ve Macaristan da 2004 yılında AB'ye katılacaktır. İlk iki sırayı alan Fransa ve İspanya'nın 2001 yılı turist sayılarının toplamı (126 milyon turist) Amerika, Çin, Meksika ve Kanada'nın toplamından (118 milyon turist) fazladır. 2001 yılında turist sayısı bakımından en fazla düşüş gösteren ülke % 13.8'lik bir düşüşle Polonya'dır. Polonya'yı ABD izlemektedir. Diğer yandan Çin, %6.2'lik bir yükseliş kaydetmiştir. Çin'in ekonomik başarılarının turizm alanında da büyük etkisinin olduğu söylenebilir.

Tablo 1.8 Uluslararası Turist Sayıları Açısından Avrupa Birliği

	ULUSLARARASI TURİST SAYILARI					
	(1000)		Büyüme Oranı %		Pazar Payı (%)	
	2000	2001	00/99	01*/00	2000	2001
Avrupa	402.539	399.711	5.8	-0.7	100	100
Fransa **	75.580	76.508	3.5	1.2	18.8	19.1
İspanya **	47.898	49.519	2.4	3.4	11.9	12.4
İtalya **	41.181	39.055	12.8	-5.2	10.2	9.8
İngiltere	25.211	22.833	-0.7	-9.4	6.3	5.7
Almanya	18.983	17.861	10.9	-5.9	4.7	4.5
Polonya *	17.400	15.00	-3.1	-13.8	4.3	3.8
Macaristan *	15.571	15.340	8.1	-1.6	3.9	3.8

Kaynak: World Tourism Organization, Tourism Highlights 2002, Madrid, s.4

*Dünya Turizm Örgütü tarafından Eylül 2002 itibariyle toplanan veriler

** Günübirlik geziler hariç

Avrupa 2001 yılında bölgeye gelen turist sayısı açısından %7'lik bir düşüş yaşasa da %19.1'lik payı ile lider konumunu korumuştur. Avrupa turizminde yaşanan düşüşün önümüzdeki 10 yıllık dönemde de devam etmesi beklenmektedir. Bunun temel nedenleri arasında; turistik talepteki yapısal değişiklikler, uluslararası rekabetin hızla artması (alternatif turizm ve yeni turizm merkezleri), kitle

turizminden kaynaklanan çevre sorunları, sosyal ve ekonomik politikalarda turizme yer verilmemesi yer almaktadır[58].

Tablo 1. 9 Avrupa'nın en çok ziyaret edilen kültürel çekicilikleri

ÇEKİCİLİK	ÜLKE	TURİST SAYISI (MİLYON)	
		1999 YILI	2000 YILI
Eiffel Kulesi	Fransa	5,9	6,3
Louvre müzesi	Fransa	5,5	6,0
British Müzesi	İngiltere	5,7	5,4
Ulusal Galeri	İngiltere	4,7	5,0

Kaynak: Structure, performance and competitiveness of European Tourism and its Enterprises, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2003, s.35 (Ayrıca b.k.z The Travel Industry Yearbook, Travel Industry Publishing Company Inc, Canada, 2001, ss.112-116)

AB'nin nüfus piramidi yaşlanmaktadır ve gelecek 20 yıl içinde 65 yaşın üstü nüfusuna 17 milyon kişinin daha eklenecektir. Bu grubun ilgi duyduğu turizm şekli ise doğal ve kültürel mirasla ilgili turizmdir[59]. Bununla birlikte, bir görüşe göre gençler kültürel turizm için önemli bir pazar oluşturmaktadır ve gençlik kültürü anlaşılıp gençlere hitap eden tanıtımlar yapılmalıdır[60] . Bu pazarlaın etkisiyle kültürel turizmin gelecek yıllarda en hızlı artış gösteren turizm türlerinden biri olması beklenmektedir.

---

[58] Olgun Çiçek, **Uluslararası Ekonomik Bütünleşmelerin Türk Turizmine Etkileri:Avrupa Birliği Analizi**, (D.E.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1998, s.65.

[59]Reinhard Klein, "Public Policies and Cultural Tourism-EU Activities", **The 1st Conference on Cultural Tourism Economy and Values in the XXI century**, Fira de Barcelona, March 29-31 2001, s. 1.

[60] "Culture And Tourism - are We Talking The Same Language?", **Report of the Cultural Tourism Seminar**, British Tourist Authority, 8-9 March 2001, s. 6.

1.2.7 Turizmin Avrupa Birliği Ekonomisindeki Yeri

AB ekonomisi ve AB içinde sosyal ve kültürel uyum açısından turizmin öneminin giderek arttığı söylenebilir. Bunun nedenleri olarak Tek Avrupa Pazarı sonucunda Avrupa turizminin ekonomik bütünleşme ile teşvik edilmesi, Avrupa kıtasında kişisel gelirin ve boş zamanların artması, çalışma saatlerinin azalması, Avrupa'nın turizm gelirlerinin yaklaşık yarısını elde etmesi sayılabilir[61].

Turizm sektörünün arz yapısının belirlenmesi turizmin AB ekonomisindeki göreli önemini belirlemede bir gösterge olacaktır. Bu açıdan öncelikle konaklama alt sektörünün arz yapısı ele alınacaktır. 2000 yılı itibariyle euro bölgesinde konaklama sektöründe faaliyet gösteren otel ve benzeri işletme sayısı 136 777 iken AB'de 198 040'dır[62]. 2000 yılı itibariyle euro bölgesi'nin yatak kapasitesi 7 312 196 yatak iken AB'nin yatak kapasitesi 9 360 850 yataktır[63]. Yatak sayısına bakıldığında Avrupa'nın konaklama alt sektöründe küçük ölçekli işletmelerin yaygın olduğu görülmektedir. Turizm sektörünün diğer alt sektörlerine kıyasla konaklama alt sektöründe yoğunlaşmalar daha az yaşanmaktadır. Avrupa'nın önde gelen otel operatörleri toplam oda sayısının yaklaşık %10'na sahiptir. Ancak küreselleşme ve AB'nin sunduğu olanaklardan yararlanmak isteyen büyük şirketlerin AB turizm pazarındaki payının gelecekte artması beklenmektedir[64].

---

[61] Füsun İ. Dinçer, **Avrupa Birliği'nde Turizm ve Uygulanan Politikalar**, İstanbul: Der Yayınları,, 197, s.12.

[62] Theme 4-Industry, Trade and Services, Number of hotels and similar establishments-Annual, http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=E (18.02.2003).

[63] Theme 4-Industry, Trade and Services, Number of bed places in hotels and similar establishments-Annual, http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=E (18.02.2003).

[64] **Structure Performance and competitiveness of European Tourism and its Enterprises**, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2003, s. 24.

Tablo 1.9 Avrupa'da Lider konumdaki Otel Operatörleri

OPERATOR ADI	TOPLAM ODA SAYISI
Accor	167 328
Hilton International (İskandinav ülkeleri dahil)	52 570
Bass Hotels	51 957
Groupe Envergure	49 943
Sol Melia	43 002
Compass's Forte Hotels (prior to split)	26 850
Choice Hotels Europe	21 373
Starwood Hotels & Resorts Worldwide	20 384
Whitbread Hotel Company	17 018
Radisson SAS International Hotels	16 821
NH Hoteles	16 775
Marriott International Inc.	16 280
RIU Hotels	15 242
Dorint Hotels & Resorts	14 916
Choice Hotels Scandinavia	11 682
Treff Hotels	11 115
Orbis Company	10 598
Steigenberger Hotels	10 403
Alliance Hospitality	9 140
Thistle Hotels	8 272

Kaynak: Structure Performance and competitiveness of European tourism and its enterprises, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003, s. 25

Avrupa'nın büyük seyahat şirketleri son 10 yılda büyük bir değişim sürecine girmişlerdir. Ulusal nitelik taşıyan şirketler dikey bütünleşmelere yönelerek Avrupa'nın tüm kilit pazarlarında hakim durumda olmaya başlamışlardır. Büyük seyahat şirketlerinin çoğunluğunu seyahat temelİ olmayan holdinglerin bir kolu olan

şirketler oluşturmaktadır. Seyahat pazarı gün geçtikçe daha rekabetçi hale gelmektedir[65].

Tablo 1.10 Avrupa'nın Lider Konumdaki Seyahat Şirketleri

ŞİRKET	ÜLKE	2000 YILI GELİRİ (MİLYAR EURO)
TUI/Preussag*	Almanya	40,5
C & N Touristic	Almanya	19,0
Thomson**	İngiltere	18,0
Rewe Touristik	Almanya	14,9
First Choice	İngiltere	11,9
Kuoni Gruppe	İsviçre	10,2
Club Méditérranée	Fransa	7,2
Nouvelles Frontières	Fransa/Almanya	4,9
Hotelplan	Almanya	4,1

*Preussag tarafından devralınmıştır ancak TUI olarak ticaret yapmaktadır.

** Preussag'a aittir.

Kaynak: Structure Performance and competitiveness of European tourism and its enterprises, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2003, s. 46

AB turizm gelirleri bakımından 2001 itibariyle dünya turizm pazarının %49.7'sine sahiptir. Turizm doğrudan katkısı GSYİH'nin yaklaşık %5.5'ni oluşturmaktadır[66]. Hizmet ticareti dengesi, ödemeler dengesi istatistiklerinde ulaşım, turizm ve diğer hizmetler olmak üzere üç temel unsurdan oluşmaktadır. Uluslararası yolcu taşımacılığı ulaşım başlığı altında değerlendirilmektedir[67]. Turizm, AB'nin dış ticaretinin yaklaşık %30'nu oluşturmaktadır[68].

[65] Structure Performance and competitiveness of European tourism and its enterprises, a.g.e, s. 45.
[66] Facts and Figures in Tourism, http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourismeu.htm#factsandfigures (05.03.2003).
[67] International Trade, Statistical Yearbook 2002, Eurostat, 2003, s.7.
[68] Facts and Figures in Tourism, a.g.e.

Turizm, AB'de 8 milyon kişiye çalışma imkanı sağlamaktadır ve önümüzdeki 10 yıl içinde turizm sektöründeki istihdamda 2 milyonluk artış yaşanması beklenmektedir[69]. Batı ekonomilerinin başlıca özelliklerinden biri hizmet sektörünün istihdam içindeki büyük payıdır. 2001 yılı İşgücü Araştırması'na göre, hizmetlerin 15-64 yaş arası toplam istihdam içindeki payı ülkeler arasında çok fazla farklılık göstermemektedir Portekiz'de 2 işten 1'i hizmet sektörü ile ilgiliyken Lüksemburg'da her 4 işten 3'ü hizmet sektörü ile ilgilidir[70].

Turizm sektöründeki istihdam, alt sektörler arasında dengeli bir biçimde dağılım göstermemektedir. Konaklama ve yiyecek-içecek alt sektörleri, emek yoğun sektörler olmaları bakımından turizm istihdamında önemli bir paya sahiptir[71]. 1999-2001 yılları arasında otel ve restoranlardaki istihdamın hizmet sektöründeki toplam istihdamdaki payının değişmediği görülmektedir. Ancak üye devletler arasında farklılıklar vardır. 2001 yılında İspanya, Yunanistan, İrlanda ve Portekiz'de otel ve restoranlardaki istihdamın hizmet sektörü istihdamındaki payı yaklaşık %10 ile yüksek bir orandayken Danimarka ve İsveç'de %4'ün altında gerçekleşmiştir[72]. Tablo 2.11'de otel ve restoranlardaki aktif istihdam ile ilgili 2001 yılına ait göstergeler sunulmuştur.

---

[69] Structure, Performance and Competitiveness of European Tourism and its enterprises, a.g.e, s.5
[70] Statistics in Focus, Industry, Trade and Services, Rising Employment in Hotels and .Restaurants, Theme 4-6, 2003, s.2.
[71] Fitzpatrick Associates, **Tourism in the European Community-the Impact of Single Market**, The Economist Intelligence Unit, London, 1993, s.11.
[72] Statistics in Focus, Industry, Trade and Services, a.g.e, s.2.

Tablo 1.11 Otel, Restoran ve Kafelerde 15-64 yaş arası İstihdam

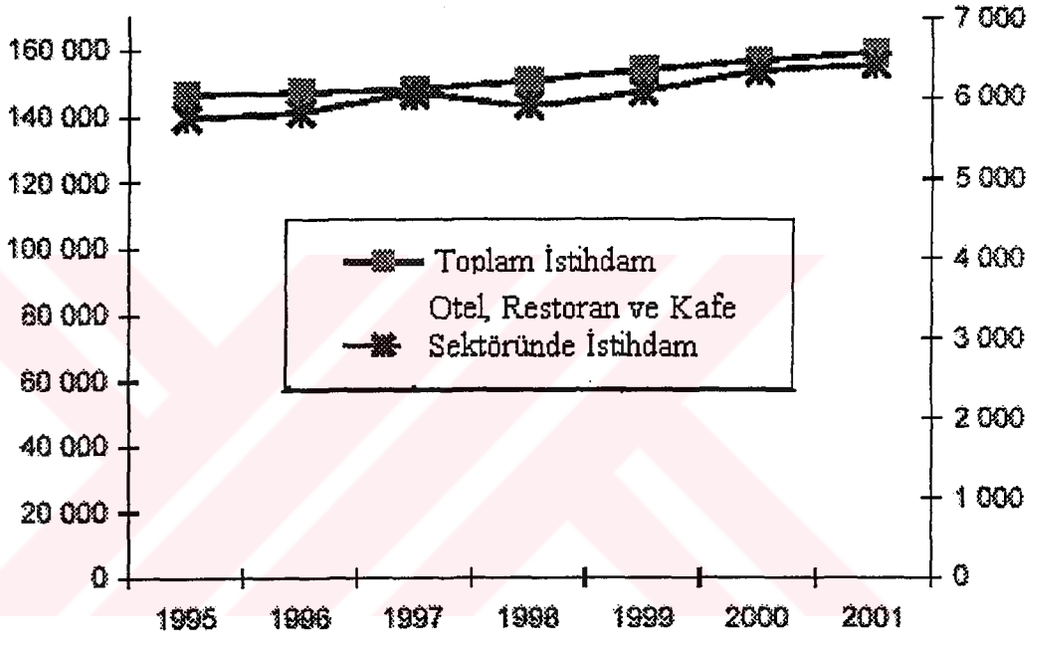
	OTEL, RESTORAN VE KAFE SEKTÖRÜNDE İSTİHDAM			OTEL, RESTORAN VE KAFELERİN TOPLAM HİZMET SEKTÖRÜ İSTİHDAMI İÇİNDEKİ PAYI		İSTİHDAM BÜYÜME ORANI %		
						Hizmet Sektörü	Otel, Restoran ve Kafe* Sektörü	Toplam İstihdam
	1999	2000	2001	1999	2001	1999-2001	1999-2001	1999-2001
AB 15	6.082.6	6.332.4	6.419.9	6.0	6.0	5.0	5.5	3.5
Euro Bölgesi	4.776.1	5.031.3	5.086.6	6.1	6.2	5.1	6.5	3.8
Belçika	125.6	134.2	126.8	4.4	4.3	3.4	1.0	1.5
Danimarka	64.3	68.0	64.8	3.4	3.4	1.6	0.8	-0.5
Almanya	1.143.9	1.189.0	1.184.2	5.1	5.1	3.2	3.5	1.1
Yunanistan	248.6	248.0	250.1	10.6	10.6	1.0	0.6	-0.5
İspanya	895.5	981.5	972.4	10.0	10.0	10.0	9.4	8.6
Fransa	747.0	777.0	793.1	4.8	4.8	5.9	6.2	5.2
İrlanda	101.2	107.9	103.3	10.3	9.6	9.6	2.1	8.0
İtalya	724.0	759.3	831.3	5.7	6.3	5.2	14.7	3.7
Lüksemburg	6.3	9.1	8.8	4.7	6.2	6.8	39.7	5.4
Hollanda	253.5	286.6	286.8	4.7	5.0	6.6	13.1	5.9
Avusturya	205.9	212.4	197.4	8.8	8.3	1.8	-4.1	0.5
Portekiz	246.3	248.6	250.9	10.1	9.7	5.4	1.9	2.7
Finlandiya	78.0	77.7	81.6	5.1	5.1	4.8	4.6	2.9
İsveç	110.3	113.9	121.3	3.8	3.9	8.8	10.0	6.7
İngiltere	1.131.9	1 119.3	1.147.1	5.8	5.7	4.4	1.3	2.5
İzlanda	5.1	6.7	6.2	5.2	5.9	8.0	21.6	[illegible]
Norveç	72.2	74.0	72.4	4.5	4.4	2.6	0.3	1.0
İsviçre	109.6	115.0	132.4	4.3	5.0	3.2	20.8	2.0

Kaynak: Hans Werner Schmidt, Statistics in Focus, Industry, Trade and Services, Rising Employment in Hotels and Restaurants, Theme 4-6, 2003, s.2

İŞ HAYATI GÜÇLÜLÜĞÜ KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Tablo 1.11'de verilen değerler incelendiğinde, otel ve restoran sektöründeki istihdamın Almanya ve İngiltere gibi zengin ülkelerde daha yoğun olduğu ancak hizmet sektörü içindeki payının düşük olduğu, İspanya, Yunanistan, İrlanda ve Portekiz gibi ekonomisi göreli zayıf ülkelerde ise sektördeki istihdamın toplam hizmet sektöründeki istihdam içindeki payının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 1.6 Avrupa Birliği'nde Bütün Sektörlerde ve Otel/Restoran Sektöründe İstihdamın Gelişimi

Kaynak: Hans Werner Schmidt, "Rising Employment in Hotels and Restaurants", **Statistics in Focus,** Theme 4-6, Eurostat, 2003, s.1

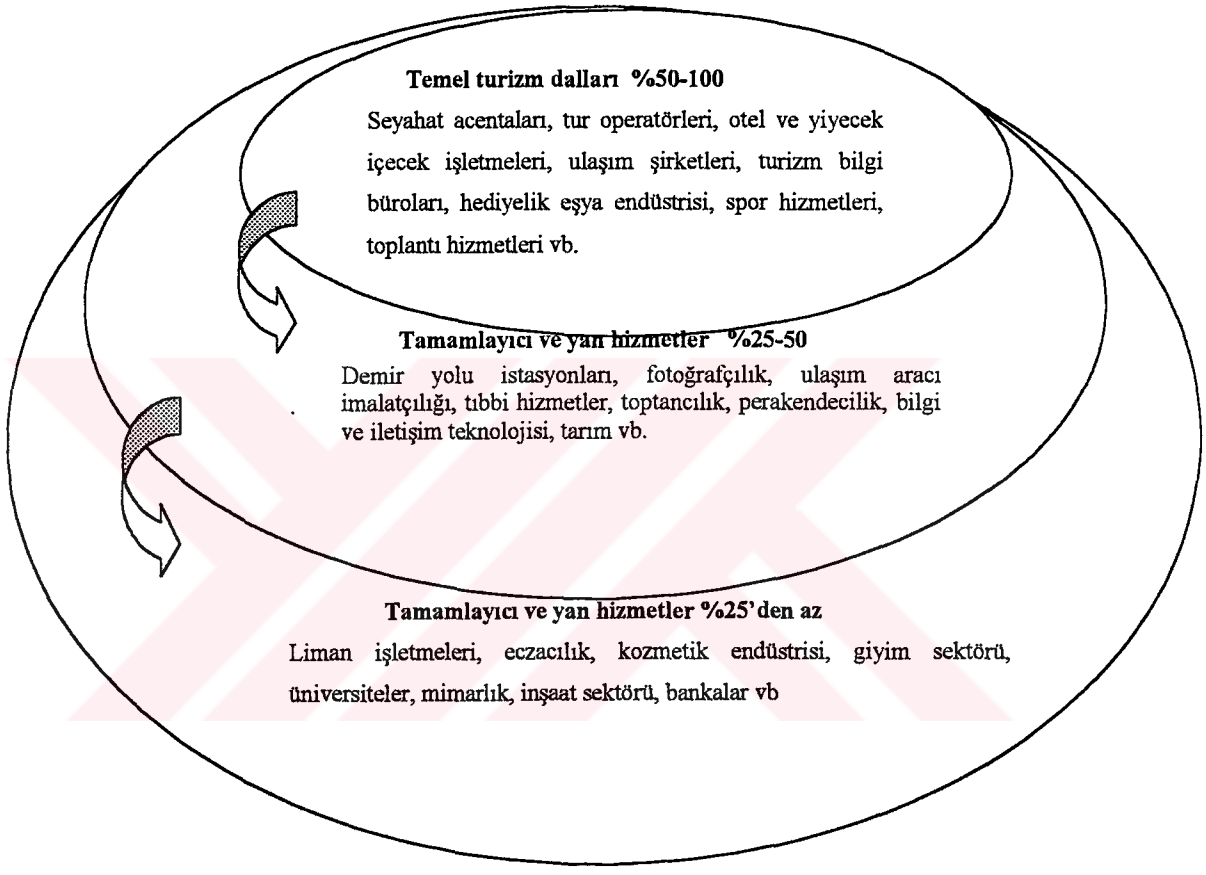
1999 ve 2001 yılları arasında genel olarak AB ekonomisinde yeni iş olanakları yaratma oranı %3.5 iken otel ve restoran sektöründe bu oran %5.5'tir. Bu dönemde sektördeki istihdam açısından Lüksemburg (%+39.9), İtalya (%+14.7) ve Hollanda (%+13.1) hızlı bir yükseliş göstermiştir[73].

AB'de turizmin istihdam yaratma kapasitesi ve büyüme oranı Tablo 2.9'da gösterilmiştir. Turizm sektörünün tüm ekonomi içinde yarattığı devir hesaba

[73] Hans Werner Schmidt, "Rising Employment in Hotels and Restaurants", Statistics in Focus, Industry, Trade and Services, Eurostat, 2003, s.1.

katıldığında, önümüzdeki 10 yıl içinde yıllık devir oranının %2.5 ile %4 arasında olması beklenmektedir. Bu da yeni iş imkanları demektir. Devir oranı aşağıdaki şekilde belirli bir zaman aralığında üretilen mal ve hizmetlerin toplam değeri anlamında kullanılmıştır.

Şekil 1.7 Turizm Sektörü Tarafından Yaratılan Devir Oranı

Kaynak: New Partnerships For Jobs, High Level Group on Tourism and Employment, 1998, s.9

Sektörün ana dalları için devir oranı %100 ile %50 arasında değişirken tamamlayıcı ve yan hizmet dallarında bu oran %50 ile %25 arasında kalmaktadır. Turizmdeki olumlu ve olumsuz gelişmelerin bu dallara etkilerinin ana dallardan tamamlayıcı dallara gittikçe azalacağı düşünülmektedir. Ancak sonuçta turizmdeki olası bir gerilemenin diğer ekonomik sektörleri değişik ölçülerde etkileyebileceği

kabul edilmektedir[74]. Turizmin 2003 yılı ve önümüzdeki yıllarda AB ekonomisindeki yerinin nasıl olacağına ilişkin tahminler Tablo 2.12'de sunulmuştur.

Tablo 1.8 AB'nin Turizm Sektörüne Yönelik Değerlendirmeler (2003-2013)

		2003			2013	
Avrupa Birliği	Milyar $	% payı	Büyüme *1	Milyar $	% payı	Büyüme *2
Kişisel amaçlı seyahat ve turizm	652.6	12.0	2.0	1,115.5	13.1	3.1
İş amaçlı seyahat ve turizm	171.3	-	0.7	292.3	-	3.1
Hükümet Harcamaları	60.7	3.2	0.5	93.4	3.2	1.9
Sermaye yatırımı	194.4	10.4	3.9	340.2	10.5	3.3
Uluslararası turizm gelirleri	211.1	6.0	0.2	509.1	6.3	6.7
Diğer gelirler	201.9	5.8	7.3	487.5	6.0	6.9
Turizm talebi	1,491.9	-	2.5	2,837.9	-	4.2
Turizm sektörünün GSYİH'sı	385.6	4.1	0.5	660.6	4.4	3.1
Turizm ekonomisinin GSYİH'sı	1,074.5	11.5	1.5	1,882.6	12.5	3.4
Sektörün istihdamı	(000)			(000)		
Sektörün doğrudan yaratacağı istihdam	7,388.5	4.4	1.5	8,356.1	4.8	1.2
Sektörün yaratacağı toplam istihdam (doğrudan+dolaylı)	20,678.0	12.4	0.7	23,629.0	13.6	1.3

*1 Enflasyona göre ayarlanmış 2003 yılı reel büyümesi (yüzde olarak)

*2 Enflasyona göre ayarlanmış 2004-2013 yılı reel büyümesi (yüzde olarak)

Kaynak: European Union Travel & Tourism, WTTC, The 2003 Travel & Tourism Economic Research, http://www.wttc.org/measure/PDF/European%20Union.pdf

[74] New Partnerships For Jobs, High Level Group on Tourism and Employment, 1998, s.9.

GSYİH açısından, Avrupa turizminin büyüme potansiyeli ve Topluluk ekonomisine yapacağı katkıya ilişkin tahminlerde 2003 yılında seyahat ve turizmin yaklaşık 1,5 trilyon Dolar değerinde ekonomik faaliyet (toplam talep) yaratacağı, bunun 2013 yılına kadar 2,8 trilyon Dolara ulaşacağı ve talebin 2003-2013 yılları arasında reel olarak yıllık %4,2 oranında büyüme göstermesi beklenmektedir.

2003 yılında GSYİH'ye %4.1 (385.6 milyar Dolar) katkı yapan turizmin 2013 yılında %4.4 (660.6 milyar Dolar) katkı yapması beklenmektedir. Seyahat ve turizm ekonomisinin katkısının %11.5'den (1 trilyon Dolar) %12.5'a (1,9 trilyon Dolar) yükseleceği tahmin edilmektedir.

2003 yılında seyahat ve turizm ekonomisinin toplam istihdamın %4.4'üne denk gelen 7,388.5 adet iş imkanı yaratması öngörülmektedir. Bununla birlikte, bu rakamın 2013 yılına kadar toplam istihdamın %4.8'una denk gelen 22,937,000 kişiye iş imkanı sağlaması beklenmektedir.

Sermaye yatırımının 2003 yılında 194.4 milyar Dolar veya toplam yatırımın %10.4'u olması beklenmektedir. 2013'e kadar bu oranın %10.5'si olması ve yaklaşık 340.2 milyar Dolar değerinde toplam yatırım yapılacağı tahmin edilmektedir.

OECD istatistiklerine göre, Avusturya'da her 100 kişiden 14'ü turizmde istihdam edilmektedir. Yunanistan'da bu sayı her yüz kişiden 10'u iken, İspanya'da 9'u ve Türkiye'de sadece 1'idir[75].

[75] Talha Çamaş, "AB'nin Turizm Politikaları", **Yeni Türkiye Dergisi**, AB Özel Sayısı No.35, Cilt No.2, s.1581.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TURİZM POLİTİKALARI

2.1 AB'NİN TURİZM POLİTİKALARININ UNSURLARI

2.1.1 Turizm Politikalarının Aktörleri

AB'nin turizm politikalarını şekillendiren aktörlerin başında üye devletler gelmektedir. Turizmle ilgili asıl sorumluluğun üye devletlere bırakıldığı ve bunda üye devletlerin ulusal politikalarının kendilerine özgü özellikler taşımasının önemli ölçüde etkili olduğu söylenebilir. Diğer bir ifade ile, Topluluk çapında turizmin geliştirilmesine yardımcı olacak girişimleri başlatma hakkı temelde üye devletlere aittir. Üye devletler, AB fonlarından destek sağlamak için turizm alanında projeler üreterek girişimde bulunabilirler. Özellikle yapısal fonlar aracılığıyla turizm sektörüne yönelik birçok projeye mali yardım sağlanmıştır. AB organlarından Komisyon, Konsey ve Parlamento turizm sektörüne yönelik çalışmalarda önemli sorumluluklar üstlenmişlerdir.

Komisyon, üye devletlerin ulusal politikalarının özelliklerini ve uluslararası taahhütlerini dikkate alarak, AB içinde turizmi teşvik edecek, sektörde çalışanların çalışma koşullarını iyileştirecek öneriler hazırlar ve uygun önerileri Konsey'e sunar. Komisyon, turizmi teşvik amacıyla Topluluğun mali araçlarının kullanılması için ilk düzenlemeleri yapan mercidir[76].

Komisyon, turizm sektörüne yapılan devlet yardımlarının Topluluk rekabet kurallarına uygunluğunu sağlamakla yükümlüdür. Topluluk içinde turist hareketlerinin önemli ölçüde serbestleştirilmesi yönünde önlemler almak ve bu konuda gelinen noktanın üye devletlerin korumacı politikaları nedeniyle gerilemesini önlemek Komisyon'un bir diğer sorumluluğudur. Ancak, turizm sektörü için bir yandan Topluluğun diğer politikalarıyla uyumlu AT çapında işbirliği girişimleri geliştirmeye diğer yandan farklı devletlerin ve sektördeki farklı kesimlerin çıkarlarını

[76] Official Journal No C 305, 25.11.1981; Bulletin EC 11-1981, Points 1.4.1 to 1.4.16.

dengeleyerek doğabilecek çatışmaları çözmeye çalışmanın Komisyon'un hareket hızını sınırladığı düşünülebilir.

Konsey, Komisyon'un önerilerini değerlendirir, gerekli gördüklerini uygulamak için ilgili tarafları harekete geçirir. Komisyon öneri getirmediği takdirde genellikle Konsey, tek başına harekete geçemez. Danışma usulüne göre alınmış 10 Nisan 1984 tarihli Konsey ilke kararı Avrupa bütünleşmesi için turizmin önemini açıkça dile getiren ilk Konsey kararıdır. Konsey, Komisyon'u turizmle ilgili öneriler sunmaya çağırmıştır. İşbirliği prosedürüne göre alınan 22 Aralık 1986 tarihli kararla bir Turizm Danışma Komitesi kurulması ve üye devletlerin bu komiteye danışmaları istenmiştir.

Turizm alanında etkin rol oynayan bir diğer AB organı ise Parlamentodur. 1983 yılından beri AB'nin turizm alanındaki faaliyetlerinin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Avrupa Parlamentosu, özellikle

- Konaklama işletmelerinde güvenliğin sağlanması için ve otellerdeki aşırı rezervasyona karşı turistlerin korunması için 90/314 sayılı paket tur direktifine uygun olarak Topluluk düzeyinde yasal bir çerçeve oluşturulması [77],
- Çevrenin kitle turizmi nedeniyle zarara uğramasının önlenmesi için tatil sürelerinin yıl boyunca dağıtılmasının sağlanması [78],
- Seyahat acentelerinin sivil sorumluluklarının arttırılması, turistlerin haklarının korunmasının arttırılması ve işletme ruhsatı alınmasına ilişkin kriterlerin daha sıkı hale getirilmesi [79],
- Maastricht Antlaşması'na turizmle ilgili bir maddenin eklenmesi, ikincillik ilkesine bağlı kalmak koşulu ile ortak bir politika izlenmesi için AB kurumlarına yeterli gücün verilmesi [80],

---

[77] Parliament Resolution on improving safety, consumers' rights and trading standards in the tourism sector. OJ C 138, 04.05.1998.

[78] Parliament Resolution of 13 July 1990 on Measures under European Year of Tourism and 18 January 1994 on tourism in the approach to year 2000.

[79] Parliament Resolution of 15.12.1994 on The Commission Report on Community Measures Affecting Tourism.

[80] Parliament Resolution of 15.12.1994 on The Commission Report on Community Measures Affecting Tourism and of 13.02.1996 on The Commission Green Paper on The Role of The Union in The Field of Tourism.

- Avrupa turizmi için çok yıllık bir topluluk programı hazırlanması[81] gibi konulardaki ilke kararları ile AB içinde uyumlu bir turizm politikasının geliştirilmesini teşvik etmiştir.

2.1.2 Turizm Politikasının Araçları

2.1.2.1 Hukuki araçlar

AB, sınır ötesi geçişleri ve diğer ülkelerde konaklamayı kolaylaştırarak, sosyal güvenlik imkanlarını genişleterek, turist haklarını koruyarak kısacası turistlerin ve sektörde istihdam edilen işgücünün AB içinde serbest dolaşımı önündeki engelleri kaldırarak, turizm sektörünü teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Birincil hukuk kaynağı olan antlaşma hükümleri açısından turizm ilk kez AB Antlaşması'nın 3(1) maddesi ile Topluluğun genel hedeflerinin desteklenmesi için öngörülen Birlik faaliyetleri arasına eklenmiştir. Bununla birlikte Antlaşma, turizm alanında Birlik faaliyetleri için yasal bir dayanak sağlamamaktadır. Bu durum Bakanlar Konseyi'nin turizm alanında herhangi bir girişimde bulunması için üye devletler arasında görüş birliği sağlanmasını zorunlu kılmaktadır[82]. Diğer hukuki araçlar tüzük, yönerge, karar, tavsiye ve görüşlerdir.

Tüzükler, tüm AB vatandaşlarına iç hukukmuşçasına haklar ve yükümlülükler getiren hukuki araçlardır. Turizm hareketlilik temeline dayalı bir sektör olduğu için ulaşım politikası ile ilgili gelişmeler turizm sektörü için önem taşımaktadır. Tur aracı ve otobüsle yapılan uluslararası yolcu taşıma hizmetleri için ortak kurallar getirilmesine ilişkin 1966 yılına ait tüzük[83], 1972 yılında tur aracı ve otobüsle sunulan düzenli hizmetler için ortak kurallar getirilmesine ve tur aracı ve otobüsle belirli çıkış ve varış noktaları arasında yolcu taşıma hizmeti yapılmasına

---

[81] Parliament Resolution of 25 October 1996 on the proposal for a council decision on an multiannual programme for European tourism.

[82] Tourism and European union, http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourismeu.htm (11.12.2002).

[83] Council Regulation No 117/66 of July 1966 on the introduction of common rules for the international carriage of passengers bu coach and bus; OJ No L 158, 16.06.1978.

ilişkin tüzüğe dayanak oluşturmuştur[84]. Bu tüzükler, yolcu taşıma hizmeti için gerekli izinlerin belirlenmesi ve uygulanması ile ilgili prosedürleri ölçülebilir standartlar içine almıştır. 1977 yılında Konsey, 517/72 sayılı kararda değişiklik yaparak limanlar arasında düzenli deniz ulaşımı hizmeti ile ilgili idari formaliteleri basitleştirmiştir[85].

Karayolu ile malların taşınması için belirli bir oran belirlenmesi ile ilgili tüzüğü, havayolu şirketlerinin AB içi tarifeli havayollarına erişimi ve üye devletler arasındaki tarifeli havayolu hizmetlerinde havayolu şirketleri arasında yolcu kapasitelerinin paylaşımı hakkındaki tüzük izlemiştir[86]. Karayolu ve su yolu ulaşımı alanlarında üye devletlerin sınırlardaki kontrolleri kaldırılmasına ilişkin 4060/89 sayılı tüzüğün değiştirilmesine ilişkin tüzük[87], AB içinde havayolu seyahati yapan kişilerin bagajlarıyla ve AB içinde deniz yolu ile seyahat eden kişilerle ilgili formaliteler ve kontrollerin kaldırılmasına ilişkin tüzük[88] ve üye devletler arasında havayolu ile kargo hizmetleri [89] ve havayolu ulaşımında reddedilen girişlerin telafi sistemi için ortak kuralların belirlenmesine ilişkin Konsey tüzükleri [90] 1991 yılında hazırlanmıştır. Aynı yıl içinde, kabul edilen havayolu ulaşım hizmeti için bilgisayarlı rezervasyon sistemlerine ilişkin bazı girişimlere Roma Antlaşması'nın 85(3) maddesinin uygulanmasına ilişkin Komisyon tüzüğü[91], iç pazarın tamamlanması için

---

[84] Council Regulation No 517/72 of 28 February on the introduction of common rules for regular and special regular services by coach and bus between member states; OJ No L 67, 20.3.1972.
[85] Council Regulation No 3022/77 of 20 December 1977 Amending Regulation No 517/72 of 28 February 1972; OJ No L 358; 31.12.1977.
[86] Council Regulation No 2343/90, On access for air carriers to scheduled intra Community air service routes and on the sharing of passengers capacity between air carriers on scheduled air services between Member States, OJ L 2178, 11.08.1990.
[87] Council Regulation No 3356/91 Amending regulation (EEC) No 4060/89 on the elimination of controls performed at the frontiers of Member States in the field of road and inland waterway transport, OJ L 318/1, 20.11.1991.
[88] Council Regulation No 3925/91 Concerning the elimination of controls and formalities applicable to the cabin and hold baggage of persons taking an intra Community flight and the persons making an intra Community sea crossing - O.J. L 374/4, 31.12.1991.
[89] Council Regulation No 294/91 On the operation of air cargo services between Member States, O.J. L 036/1, 08.02.1991.
[90] Council Regulation No 295/91 Establishing common rules for a denied-boarding compensation system in scheduled air transport O.J. L 36/5 , 08.02.1991.
[91] Council Regulation No 83/91 On the application of Art.85 (3) of the Treaty to certain categories of agreements between undertakings relating to computer reservation systems for air transport services - O.J. L 10/9, 15.01.91

son hazırlıklar yapılırken rekabet kurallarının turizm sektörüne etkileri açısından önem taşımaktadır.

İç pazarın tamamlanması ile Konsey, tur otobüsü ve otobüsle uluslararası yolcu taşımacılığı için ortak kuralları belirleyen bir tüzük daha hazırlamış[92] ve Komisyon uluslararası yolcu taşımacılığı için gerekli belgeler bakımından bu tüzüğün uygulamasıyla ilgili detaylı bilgiler içeren bir tüzük hazırlayarak bu konudaki eksiklikleri tamamlamıştır[93]. İç pazarın tamamlandığı 1992 yılına kadar, Konsey'in turizm alanındaki faaliyetlerini, iç pazarın gereklerini göz önünde bulundurarak şekillendirdiği görülmektedir. Diğer bir ifade ile, Konsey kara, tren, hava, deniz ve su yolu ile ulaşım konularında aldığı önlemler ile malların, hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımının serbestleştirilmesini ve turist hareketliliği önündeki engellerin kaldırılmasını hedeflemiştir.

Tek Pazarın tamamlanmasından sonra çevre[94], istatistik[95] alanında tüzükler oluşturmuştur. 1999 yılı içinde hazırlanan tüzükler turizm sektörü için önem taşıyan aday ülkelere katılım öncesinde sağlanan yardımlara[96] ve yapısal fonlara[97] ilişkindir. Yapısal fonlar AB'nin turizmi desteklerken kullandığı en etkin mali araçlardır. Bununla birlikte, turizm politikalarının gelişiminin vergi politikaları ile uyum içinde olması amacıyla otellere ve restoranlara uygulanan, üye ülkeler arasında farklılık gösteren KDV oranları ile ilgili tüzükler hazırlanmıştır[98] .

---

[92] Council Regulation No 684/92 On common rules for the international carriage of passengers by coach and bus O.J. L 074/1 , 20.03.1992.

[93] Council Regulation No 1839/92 Laying down detailed rules for the application of Council Regulation No 684/92 as regards documents for the international carriage of passengers, O. J. L 187/5, 07.07.1992.

[94] Council Regulation No 1973/92 Establishing a financial instrument for the environment (LIFE), O.J. L 206/1, 22.07.92.

[95] Council Regulation No 58/97 Concerning structural business statistics, O.J. L 14, 17.01.1997.

[96] Council Regulation No 1266/1999 Coordinating aid to the applicant countries in the framework of the pre-accession strategy and amending Regulation (EEC) No 3906/89, O.J. L 161, 26.06.1999.

[97] Council Regulation No 1260/1999 Laying down general provisions on the Structural Funds, O.J. L 161, 26.06.1999.

[98] 77/388/EEC of 17 May 1977 On the harmonisation of the laws of the Member states relating to turnover taxes- Common system of value added tax: uniform basis of assessment; OJ No. L 145, 13.06.1975 ; 91/680/EEC Supplementing the common system of value added tax and amending Dir.77/388/EEC with the view to the abolition of fiscal frontiers - O.J. L 376, 31.12.91, s. 1 and 92/12/EEC On the general arrangement for products subject to excise duty and on the holding, movement and monitoring of such products, O.J. L 76, 23.03.1992, s. 1.

AB'nin turizm politikalarını yürütürken sıkça kullandığı ikinci hukuki araç yönergelerdir. İç pazarın tamamlanma sürecinde, turizm sektöründe hizmet sunma ve şirket kurma özgürlüğü, diplomaların karşılıklı tanınması, vergi, çevre ve tüketicinin korunması ile ilgili yönergeler yürürlüğe girmiştir. İç pazarın tamamlanmasının ardından özellikle tüketicinin korunması ile ilgili girişimler devam etmiştir.

1968, 1975 ve 1982 yıllarında hizmet sunma ve şirket kurma özgürlükleri ile ilgili özellikle turizmi ilgilendiren 3 yönerge hazırlanmıştır. Bunlarda ilki, restoranlar, tavernalar, kafeler, diğer yiyecek içecek işletmelerinde çalışanlar ile oteller, kamplar ve diğer konaklama işletmelerinde çalışanlar için detaylı personel mevzuatını kapsamaktadır[99]. İkinci yönerge ile kuryeler ve tercüman rehberler kendi ülkelerinde aynı iş için yeterli görülen mesleki yeteneğe sahip olduklarını kanıtladıklarında, diğer üye ülkelere de bu kanıtı kabul etmek zorunluluğu getirilmiştir. Bu kapsama girmeyen bir meslek sahibi gittiği ülke mevzuatının gereklerine uygun nitelikleri taşımıyorsa bu ülkede çalışamaz. Üçüncü yönerge ise büyük dükkanlarda ve depolarda çalışan serbest meslek sahipleri ile seyahat acentelerinde ve ulaştırma ile ilgili işlerde çalışan serbest meslek sahiplerinin hizmet sunma ve şirket kurma özgürlüğünden etkin olarak faydalanmasının kolaylaştırılmasına ilişkindir[100]. Üye ülkelerdeki farklı sistemler seyahat acentelerinin iç pazarın olanaklarından etkin faydalanabilmeleri önünde engel oluşturmaktadır. Bu yönerge ile bu sorunun hafifletilmesi amaçlanmıştır.

Diğer yandan iç pazarın etkin işleyişi için işgücünün hareketliliğinin sağlanması, üye devletler arasında diplomaların karşılıklı tanınmasını beraberinde getirmektedir. Komisyon'un diplomaların karşılıklı tanınması konusundaki çalışmaları, diplomaların bir mesleğe girişte yasal bir koşul olarak tanınması, diplomaların daha yüksek bir eğitim kurumuna geçişte karşılıklı tanınması ve yasal bir zorunluluk olmaksızın mesleki nitelikler kazandırması açılarını ele almaktadır ve

---

[99] Council Directive 68/367/EEC of 15 October 1968; OJ No L 260, 22.10.1968.
[100] Council Directive 82/470/EEC On measures to facilitate the effective exercise of freedom of establishment and freedom to provide services in respect of activities of self-employed persons in certain services incidental to transport and travel agencies (ISIC group 718) and in storage and warehousing (ISIC group 720) - O.J. L 213, 21.07.1982.

daha geniş bir bakış açısı içermektedir[101]. En az 3 yıllık uygulamalı eğitim ve mesleki eğitimin tamamlanması sonucu verilen yüksek öğretim diplomalarının tanınması için genel sistem oluşturulması önemli bir adımdır[102] .

Kirlilik ve çevreye zarar verilmesi turizmi doğrudan etkileyen faktörlerdir. Bu nedenle, çevrenin korunması turizm alanında önem verilen bir diğer konudur. Deniz[103], hava[104] ve gürültü kirliliği[105] ile ilgili yönergelerle çevre ve turizmin karşılıklı etkileşimine dikkat çekilmiştir. Yıkanma suyunun kalitesi[106] ile ilgili yönerge ile yıkanma suyunun temizliği için asgari standartlar benimsenmesi ve suyun analiz edilmesi öngörülmüştür. Belirli kamu ve özel projelerin çevreye etkisinin ölçülmesi[107] ve yabani hayvanların ve doğal bitki örtüsünün korunması[108] hakkındaki yönergelerde turizm planlaması yapılırken çevreye özel önem verilmesi üzerinde durulmuştur.

Turizmle ilgili yönergeler incelendiğinde tüketicinin korunması konusuna özel bir önem verildiği görülmektedir. Turistlerin aldatıcı reklama karşı korunması[109], üye devletlerin özürlü ürünler hakkındaki mevzuatlarının yakınlaştırılması[110], paket turlar[111], genel ürün güvenliği[112], tüketici

---

[101] Council Resolution of 10 April 1984 on a Community Policy on Tourism, OJ C115, 30.04.1984.
[102] 89/48/EEC On a general system for the recognition of higher-education diplomas awarded on completion of professional education and training of at least three years' duration, O.J L 19 , 24.01.1989.
[103] Council Directive 76/464/EEC of 4 May 1976 on pollution caused by certain dangerous substances discharged into the aquatic environment of the Community; OJ No L 129, 18.05.1976.
[104] Council Directive 80/779/EEC of 15 July 1980 On air quality limit values and guide values for sulphur dioxide and suspended particulate ; OJ No L 229, 30.08.1980.
[105] Council Directive 78/1015/EEC of 23 November 1978 On the approximation of the laws of the Member States on the permissible sound level and exhaust system of motorcycles; OJ L No L 349, 13.12.1978 and 80/51/EEC of 20 December 1979 On the limitation of noise emissions from subsonic aircraft; OJ No L 18, 24.01.1980.
[106] Council Directive 76/160/EEC of 8 December, Concerning the quality of bathing water; OJ No L 31, 05.02.1976.
[107] Council Directive 85/337/EEC On the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment - O.J. L 175, 05.07.85, s. 40.
[108] Council Directive 92/43/EEC On the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora- O.J. L 206, 22.07.92, s. 7.
[109] Council Directive 84/450/EEC On the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States, concerning misleading advertising - O.J. L 250/17, 19.09.1984.
[110] Council Directive 85/374/EEC On the approximation of laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products - O.J. L 210, 07.08.85, s. 29.
[111] Council Directive 90/314/EEC On package travel, package holidays and package tours-O.J. L 158, 23.06.90, s. 59.
[112] Council Directive 92/59/EEC On general product safety - O.J. L 228, 11.08.92, s. 24.

sözleşmelerindeki adil olmayan hükümlerin kaldırılması[113], gıda maddelerinin temizliği[114], mesafeli sözleşmelerde tüketicinin korunması [115] gibi yönergeler ile turistlerin korunması güvence altına alınmak istenmiştir. Tüketicinin korunması iç pazarın işlerliği açısından yaşamsal bir öneme sahiptir.

Üçüncü hukuki araç, Konsey ve Komisyon kararlarıdır. Konsey kararları ağırlıklı olarak turizmin diğer Topluluk politikaları çerçevesinde geliştirilen programlardan faydalanması[116] ve turizm alanında programlar ve planlar geliştirilmesi[117] hakkındadır. Son hukuki araç ise Konsey ve Komisyon tavsiyeleridir. Otellerde yangın güvenliği ve standart bilgi sağlanmasına ilişkin Konsey tavsiyelerini[118] tüketicinin korunmasına ilişkin Komisyon tavsiyeleri[119] izlemiştir.

2.1.2.2 Mali Araçlar

AB'nin turizm sektöründeki girişimcilere yönelik mali desteği daha çok konaklama hizmetinin kalitesinin iyileştirilmesi, turist çekim noktalarına yatırım yapılması, turizm sektöründeki girişimciler için pazarlama eğitimi ve pazarlama yardımı sağlanması gibi hedefler üzerinde yoğunlaşmıştır. Konaklama hizmetinin kalitesinin iyileştirilmesi, otel odalarının yenileştirilmesi, kanalizasyon ve park

---

[113] Council Directive 93/13/EEC Unfair terms in consumer contracts - O.J. L 95, 21.04.93, s. 29.
[114] Council Directive 93/43/EEC On the hygiene of foodstuffs - O. J. L 175 , 19/07/1993 s. 1 – 11.
[115] Council Directive 97/7/EEC On the protection of consumers in respect of distance contracts, O.J. L 144, 04.06.1997, s.19-27.
[116] Council Decision 93/3791/EEC On a multiannual programme of Community measures to intensify the priority areas and to ensure the continuity and consolidation of policy for enterprise, in particular small and medium-sized enterprises, in the community, O.J.L.161/68, 02.07.93 99/182/EC Of the European Parliament and of the Council of 22 December 1998 concerning the fifth framework programme of the European Community for research, technological development and demonstration activities (1998-2002), O.J. L 26/1, 01.02.1999.
[117] Council Recommendation 86/664/EEC Establishing a consultation and cooperation procedure in the field of tourism, O.J. L 384/52, 31.12.86 and 89/46/EEC On an Action Programme for European Tourism Year (1990), O.J. L 17/54, 21.01.89 and 92/421/EEC On a Community action plan to assist tourism O.J. L 231/26, 13.08.92.
[118] Council Recommendation 86/666/EEC On fire safety in existing hotels - O.J. L 384/60, 31.12.1986 Council Recommendation 86/665/EEC On standardised information in existing hotels - O.J. L 384/54, 31.12.1986.
[119] Council Recommendation 98/257/EC On the principles applicable to the bodies responsible for out-of-court settlement of consumer disputes - O.J. L 115/31, 17.04.98 92/295/EEC On codes of practice for the protection of consumers in respect of contracts negotiated at a distance (distance selling) - O.J. L 156/21, 10.06.1992.

hizmetlerinin iyileştirilmesi ve çevre güvenliğinin sağlanmasını kapsamaktadır. Turist çekim noktalarına yatırım yapılmasının amacı, bölgenin popülerliğini ve turist sayısını artıracak yeni faaliyetler yaratılmasını güvence altına almaktır. Turizm sektöründeki girişimciler için pazarlama eğitimi ve pazarlama yardımı sağlanması hedefi, iş dünyasının değişen şartlarına uyum sağlayabilmeleri için girişimcilere eğitim verilmesi ve turistik ürünleri pazarlarken yardım edilmesine yöneliktir.

AB, turizm işletmelerine doğrudan katkısının yanı sıra, sektöre dolaylı fayda sağlayan yatırımlara da mali destek vermektedir. Bu yatırımlar, yaya yollarının, bisiklet yollarının, trafik işaretlerinde yenileştirme gibi turizm altyapısına yatırım yapılması, müzeleri, tarihi ve kültürel yerleri yeniden yapılandırarak kültürel ve tarihi mirasa yatırım yapılması ve işletmeler arasında iyi bir iletişim ağı kurarak turistik ürün çeşitlendirmesine yatırım yapılması olarak sıralanabilir[120].

AB'nin turizm politikalarını yürütürken kullandığı mali araçların en önemlileri olan yapısal fonlar, Topluluk girişimleri ve Avrupa Yatırım Bankası'nın kredileridir. Bu araçlar turizme dolaylı olarak kaynak sağlamaktadır.

2.1.2.2.1 Yapısal Fonlar

Yapısal fonlar aracılığıyla sağlanan mali yardım geri ödemesiz para yardımları şeklinde gerçekleşmektedir ve üye devletlerin projelerin finansmanına ortaklık etmesi esasına dayanmaktadır. Yapısal fonlardan sağlanan mali yardımlar Ulusal Programlar, Topluluk Girişimleri ve Yenilikçi Düzenlemeler olmak üzere üç mali araç kanalıyla yürütülmektedir.

Ulusal programlar altındaki mali yardımlar, üye devletler ile bu devletlerin ulusal veya bölgesel stratejileri üzerine yapılan görüşmeler sonucu belirlenen Yürütme Programı ya da Tek Programlama Belgesi aracılığıyla dağıtılmaktadır.

---

[120] Making Best Use of European Money European Structural Funds for Small and Medium Sized Enterprises (SMEs) and Public Bodies Financial Support for Tourism and Commerce in France. EuropeanCommission,s.6
http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/studies/structuralfunds/index.htm (04.04.2003).

Topluluk girişimleri, Komisyon'un üye devletlere önerilerde bulunması ile oluşturulmuştur, AB düzeyinde başlatılan girişimlerdir. Bu açıdan üye devletlerce hazırlanan Ulusal programlardan farklıdır ve yerel ve bölgesel yetkililer ile ortaklık içinde hazırlanan programlar aracılığıyla yürütülür. Interreg, Leader Equal, Urban olmak üzere 4 Topluluk girişimi bulunmaktadır[121].

Ulusal programlar ve Topluluk girişimleri üye ülkelerdeki ilgili kurum ve kişiler tarafından, yenilikçi önlemler ise Komisyon tarafından yürütülür. Yenilikçi önlemler, merkezi programlama ilkesine dayalı olması, Komisyon'a kendi girişimi ile pilot çalışmalara, ve projelere mali yardım sağlama olanağı vermesi bakımından diğerlerinden farklıdır.[122]

1994-1999 döneminde, turizmle ilgili projelere yapısal fonlardan yaklaşık 4.4 milyar Euro tahsis edilmiştir[123]. Bölgesel Kalkınma Fonu: Yapısal fonlar arasında, turizme en çok mali destek sağlayan fon, Bölgesel Kalkınma Fonudur. Yapısal fonların en büyüğü olan bu fon AB'nin en az gelişmiş bölgelerinin kalkınmasına ve yapısal uyumuna yönelik yardımlarda bulunur. Hedef 1 ve 2 kapsamındaki bölgelere yöneliktir.

Avrupa Sosyal Fonu: Roma Antlaşmasıyla kurulan bu fon, mesleki eğitim programlarının finansmanında ve yeni iş imkanlarının geliştirilmesini desteklemektedir[124]. Hedef 2 ve 3 kapsamındaki bölgelere yöneliktir. Turizm sektöründe istihdam edilen işgücünün, kalitesinin arttırılması, mesleki eğitim ve yeni iş imkanlarının yaratılması için Avrupa Sosyal Fonundan kaynak temin edilmektedir.

Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu'nun Yönlendirme Bölümü: AB'de kırsal kalkınmayla ilgili farklı faaliyetleri, tarımsal yapıların dengelenmesini ve tarımda yeniden yapılanmayı finanse eden bu fon Hedef 1 kapsamındaki

---

[121] Internet Roadmap for the Tourism Sector, s.34.
[122] Yaşar Eryılmaz, "Bölgesel Gelişme Politikaları", **Yeni Türkiye Dergisi**, AB özel sayısı No.35, Cilt No.2, s.1019.
[123] EU Schemes in Support of Tourism, a.g.e., s.48.
[124] Nevzat Güran, a.g.e, s.105.

bölgeleri kapsamaktadır. Bu fon kapsamında, çiftçilerin, turizm alanına yönelerek ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirmeleri için destek sağlanmıştır. Çiftlik turizmi, su sporları, dağcılık, kırsal turizm gibi ekonomik faaliyetler yaratılmış ve kırsal bölgelerde ek gelir sağlanmıştır. Bu amaçla desteklenen projeler arasında, köylerin yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesi, kırsal mirasın korunması, Topluluk çapında kırsal turizmle ilgili bilgi ağı oluşturulması, tarımsal ürünlerin işlenmesi ve satılması gibi projeler yer almaktadır[125].

Balıkçılık Sektörü için Mali Araçlar: Balıkçılık sektörünün geliştirilmesi amacıyla teknik yardım yapılmakta ve yatırımların finansmanına katkıda bulunulmaktadır. Bu fondan Hedef 1 kapsamına giren bölgelere ve Hedef 1 dışında kalan bölgelerde balıkçılık sektörüyle ilgili olan yapısal faaliyetlere kaynak aktarılmıştır. 2000-2006 döneminde tahsis edilen kaynakların %0.5'i Hedef 1 kapsamında kalan bölgelere ayrılmıştır. Balıkçılığa bağımlı olan kıyı bölgelerinin ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirmek için balıkçı kasabalarının yeniden yapılandırılması ve turizme açılması gibi projeler yürütülmüş ve projelere bu fondan kaynak ayrılmıştır[126].

2.1.2.2.2 Topluluk Girişimleri

Yeni düzenlemeler ile önceden 13 olan Topluluk girişimlerinin sayısı 4'e indirilmiştir. Her girişim tek bir yapısal fon tarafından finanse edilmektedir.

EQUAL, Avrupa Sosyal Fonu tarafından finanse edilen girişim, Amsterdam Antlaşması ile oluşturulan istihdam stratejisinin bir parçasıdır. Mesleki bütünleşme, Girişimcilik, Esneklik ve Eşit fırsatlar EQUAL'ın 4 sütununu oluşturmaktadır.

Turizm sektörüne girişin kolay olması hem girişimciliğe hem de mesleki bütünleşmeye yönelik bir avantaj olarak görülebilir. Turizm sektöründe sürekli mesleki eğitim ve yeni başlayanlar için uygulama imkanları, yeni teknolojilerin kullanılması ve değişime cevap vermek üzere niteliklerin sürekli değişim halinde

[125]Success stories, http://europa.eu.int/comm/regional_policy/projects/stories/search.cfm (12.11.2002).
[126] EU Schemes in Support of Tourism, a.g.e., s.105.

olması gibi özelliklerin bir arada bulunması EQUAL çerçevesinde esnekliğe yönelik avantajlar olarak sıralanabilir. Sektörde istihdam edilen kadın oranının göreli yüksek oluşu da bir diğer avantaj olarak görülebilir. Bu program kapsamında finansman sağlanan projelerin çoğunluğunu eğitim ve istihdamla ilgili turizm projelerinin oluşturduğu görülmektedir. Diğer projeler ise daha çok turizmde girişimciliğin desteklenmesi ile ilgilidir[127]. AB katkısı 2.847 milyon Euro olarak belirlenmiştir. Bağış oranı, toplam proje maliyetinin yaklaşık %15'i-%85'i civarındadır[128].

URBAN, sürdürülebilir kentsel gelişmeyi teşvik etmek amacıyla krizdeki pek çok kentsel bölgeye yönelik ekonomik ve sosyal canlılık getirmek, altyapıyı yenilemek, eşit fırsatların teşvik edilmesine önem vermek, uzun dönem işsizlikle mücadele etmek ve çevreyi iyileştirmek gibi hedefleri kapsayan bir girişimdir.[129] Binaların, kültürel mirasların ve parkların restore edilmesi; kültür ve spor imkanlarının geliştirilmesi; uzun dönemli işsizliğe karşı mücadele verilmesine yönelik turizm projeleri bu program kapsamında mali yardım alabilmektedir. 2000-2006 döneminde, AB katkısı 700 milyon Euro olarak belirlenmiştir.

LEADER (+), mevcut kurum ve kuruluşlar veya yeni işbirliği yapıları aracılığıyla bölgesel kimliğin yapılandırılmasını, teşvik edilmesi ve dışarıya tanıtılmasını içermektedir[130]. Leader + programı, Leader I, Leader II programlarından sonra, yerel işbirliği temeline dayanan ve pilot proje niteliği taşıyan kırsal gelişim stratejilerinin denenmesini teşvik etmek amacıyla, bölgelerarası ve uluslararası işbirliğini güçlendiren yeni bir Topluluk girişimidir. Leader + ile yeni kalkınma stratejilerinin AB çapında yayılması hedeflenmektedir.

Geleneksel tarıma yönelik sorunlar, tarım sektöründe istihdamın azalması, kırsal alanlar için alternatif çözüm arayışları, kırsal turizm gereğini ortaya

---

[127] EQUAL in Support of Commerce and Tourism Making Best Use of Structural Funds, European Comisison, s.3, http://www.europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/studies/structuralfunds/sf_equal.pdf (01.06.2003).
[128] Internet Roadmap for the Tourism Sector, a.g.e, s.57.
[129] y.a.g.e, s.58.
[130] Moya Kneafsey, "Rural Cultural Economy Tourism And Social Relations", **Annals of Tourism Research,** Vol. 28, No. 3, 2001, s.764.

çıkarmıştır. Hemen hemen bütün LEADER programları turizm boyutu içermektedir. İlk programda, bütçenin yaklaşık %40'ı turizme ayrılmıştır. Kalite sistemleri gibi sürdürülebilir turizmin geliştirilmesine, turizmin tüm yıla dağıtılmasına, turizm arzının kalitesinin arttırılmasına, eski çiftliklerin yeni konaklama merkezleri olarak kullanılmasına ve yeni konaklama imkanlarının oluşturulmasına katkıda bulunan projelere Leader + kapsamında finansman sağlanabilecektir[131]. 2000-2006 dönemi için yaklaşık 2 milyon euro bütçe ayrılmıştır[132].

INTERREG III, bölgelerarası işbirliği, sınır ötesi işbirliği (sınır komşusu olan bölgeler arasında), ülke ötesi işbirliği (AB'nin bölgeleri arasında) gibi farklı düzeylerde işbirliği kurularak AB alanında dengeli büyüme ve bütünleşmeyi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

İşbirliği çerçevesinde gerçekleştirilen çok çeşitli eylem alanlarından biri de turizm alanıdır. Turizm, Interreg III kılavuzunda kalkınma için hedef sektör olarak açıkça belirtilmiştir. Bu girişim altında turizme verilen birkaç şekilde destek sağlanmaktadır. Bu kapsamda, sınır bölgelerinde sürdürülebilir turizm potansiyelinin arttırılması, kaliteli ve çevre dostu turizmin teşvik edilmesi, yeni turizm turistik ürünlerin geliştirilmesi, çiftlik turizmi, kültürel turizm ve çevre turizmi gibi alanlarda yenilikler yapılması, sınır ötesi ortak rezervasyon sistemlerinin oluşturulması gibi alanlarda projeler yürütülmektedir[133]. Bu programa, 2000-2006 dönemi için 4.875 milyon Euro tahsis edilmiştir[134].

Uyum Fonu, ekonomik ve parasal birliğin bölgesel eşitsizlikleri daha da derinleştirmesi riskine karşı GSYH düzeyleri AB ortalamasının %90'nından daha az olan Topluluğun az gelişmiş 4 ülkesine (Yunanistan, Portekiz, İrlanda ve İspanya) mali yardım sağlamaktadır. Sağlıklı çevre, gelişmiş ulaşım ağı gibi turistik faaliyetleri tamamlayan altyapı yatırımlarını finanse eden uyum fonunun, turizme

---

[131] LEADER+ in Support of Commerce and Tourism Making Best Use of Structural Funds, s.3 http://www.europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/studies/structuralfunds/sf_leader.pdf (01.06.2003).
[132] Internet Roadmap for the Tourism Sector, s.62.
[133] INTERREG III in Support of Commerce and Tourism Making Best Use of Structural Funds, s.3 http://www.europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/studies/structuralfunds/sf_interreg.pdf (01.06.2003).
[134] Internet Roadmap for the Tourism Sector, s.65.

sağladığı olanaklar dolaylı nitelik taşımaktadır. Uyum fonu, özel projelerden ziyade büyük ölçekli kamu projelerini desteklemektedir[135].

Yapısal fonlar dışında da, kültür ve turizm kapsamında turizm sektörüne maddi kaynak sağlamak mümkündür. Geleceğin kentine ve kültürel mirasa yönelik, mimari ve tarihi mirası korumak amaçlı öncelikli bir eylem planı sunulmuştur[136].

2.1.2.2.3 Avrupa Yatırım Bankası (AYB) Kredileri

Avrupa Yatırım Bankası, kalkınmada geri kalmış ve yeniden yapılanma sorunları yaşayan bölgelerdeki işletmelerin rekabet gücünün geliştirilmesi, KOBİ'lerin desteklenmesi, ulaşım, çevre, enerji, doğal kaynakların etkin kullanımı için krediler sağlamaktadır. AYB'nın sağladığı mali kaynaklar çoğunlukla yapısal fonlar ve uyum fonundan faydalanma hakkına sahip yoksul bölgelere yöneliktir. AYB, AB'nin üye olmayan ülkelerle yaptığı işbirliğinin mali yönlerinin uygulanmasında da yardımcı olmakta ve bu ülkelere gerek kendi kaynaklarından gerekse AB ya da üye ülke bütçe kaynaklarından mali destek sağlayabilmektedir[137]. 1995-1999 yılları arasında AYB'nın Türkiye'ye mali destek sağladığı büyük ikili projelerden biri turizm alanında mesleki eğitimin geliştirilmesi amacıyla turizm firmalarının yönetici elemanları için Kemer'de bir eğitim merkezi açılmasına yöneliktir. AB, projeye 5.400.000 €. tutarında katkıda bulunmuştur[138].

AYB, turizmi çeşitli şekillerde destekleyen uzun vadeli yatırımlara finansman sağlamaktadır. AYB'nın turizm sektörüne yönelik mali yardımlarının büyük bir bölümü özellikle küçük ve orta ölçekli otellere yöneliktir. Ayrıca, bir bölgenin turistik çekiciliğini arttırmak üzere hazırlanan kamp alanları, kültürel merkezler ve kayak merkezleri gibi projeler de AYB tarafından destek sağlanan projelerdir. Hem kamu sektörü hem de özel sektör AYB'dan mali destek sağlayabilmektedir.

---

[135] Programs, http://www.inforegio.cec.eu.int/wbpro/procf/cf_en.htm (02.03.2003).
[136] Klein, a.g.e, s .1.
[137] Güran, a.g.e, ss.112-113.
[138] İkili Projeler (1995-1999), http://www.deltur.cec.eu.int/mali-ikili-proje.html (03.04.2003).

Örneğin, AC Hoteles başlığı altında hazırlanan proje, 2001-2004 yılları arasında İspanya'daki bazı kasaba otellerinin inşası ve modernleştirilmesi için toplam 200 milyon Euroluk yatırım programının yürütülmesini içermektedir. AYB, yapısal fonların kapsamındaki Hedef 1 bölgesinde yer alan 30'dan fazla otele yönelik bu yatırım projesine kısmen mali yardım sağlayacağını bildirmiştir. AYB'nın projeye katkısının 50-70 milyon civarında olması kararlaştırılmıştır. AYB, ayrıca, bu proje yürütülürken çevreye etkilerinin de dikkate alınacağını belirtmiştir[139].

AYB'nın İspanya'ya mali yardımda bulunduğu bir diğer proje, kamu ve özel sektördeki yatırımcılarla işbirliği içinde turizm ve hizmet endüstrisinin diğer kollarındaki KOBİ'lere yardım edilmesine yöneliktir. Orta ve küçük ölçekli altyapı, çevrenin korunmasın ve iyileştirilmesi,enerji, sağlık, eğitim, konut projelerinin hazırlanmasını kapsamaktadır. Projenin amacı, KOBİ'lerin verimliliğini ve rekabetini artırarak, çevre korunmasını sağlayarak ve altyapı imkanlarını geliştirerek bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmaktır[140].

AYB tarafından mali yardım sağlanan Trans-Avrupa ağları, özellikle ulaşım, liman ve havaalanı altyapı projeleri ile tele-kominikasyon ağları dolaylı olarak turizme katkı sağlamaktadır. Aynı şekilde, içme suyu kaynaklarının iyileştirilmesi, kullanılmış suların arıtılması ve tekrar kullanımı, şehirlerde çöplerin toplanması ve yok edilmesi, kıyıların, nehir ve göllerin korunması, ormancılık ve ağaçlandırma gibi önlemlerin turizm sektörü üzerine önemli etkileri bulunmaktadır[141].

2.1.3 Avrupa Birliği'nde Turizm Politikalarının Gelişimi

AB'nin, Birlik düzeyinde turizme yönelik politikalar oluşturmaktan kaçındığı gözlenmektedir. Roma Antlaşmasında, Topluluğun etkinliğinin arttırılması için öncelik tanınan politika alanları belirtilirken turizme yer verilmemiştir. Ancak

---

[139]AC Hoteles-Date of Entry: 08/10/2002, EIB Projects, http://www.eib.eu.int/projects/pipeline/project.asp?pipe=395 (31.05.2003).
[140]IFA Global LoanIII-Date of Entry: 18/12/2002, EIBProjects, http://www.eib.eu.int/projects/pipeline/project.asp?pipe=432 (31.05.2003).
[141] Mert Ersin, **Avrupa Birliği Turizm Politikaları ve Türkiye**, (Çev. Cengiz Yücel, Erol Karabulut), TÜRSAB 25. Yıl Dizisi, İstanbul, 1997, s.65.

ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan Topluluk hedeflerine ulaşılmasını hızlandırabilecek turizm sektörüne yönelik bu tutum 1980'lerde değişmeye başlamıştır. Yaklaşık 25 yıl süren bu gecikmenin olası nedenleri aşağıda sıralanmıştır;

-Turizm sektörü, konaklama, yiyecek içecek, seyahat ve eğlence hizmetleri sunan işletmelerden oluşan kapsamlı bir ağ niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte turizm sektörü, ortalama dokuz veya daha az çalışanı olan ve çalışanların büyük çoğunluğunun mevsimlik ya da yarı zamanlı çalıştığı bir milyondan fazla küçük ölçekli işletmeden oluşmaktadır. Turizmin bu özellikleri bu alanda ortak bir politika oluşturulmasını ve uygulanmasını zorlaştırmaktadır[142].

-Kuruluşundan itibaren ilk 20 yıl içerisinde AB gündemini, Ortak Tarım Politikası aracılığıyla tarımsal büyüme için bir çerçeve oluşturmak ve endüstri ürünlerinin serbest ticaretini sağlamak oluşturmuştur.

-Topluluk 1970'lerde ve 1980'lerde turizmin öneminin farkına daha çok varsa da turizm sektörünü, bölgesel kalkınma, tarım ve çevre gibi diğer politikaların altında yürüterek zayıf ve bölünmüş bir politika izlemiştir.

-Üye devletler, Avrupa Topluluğunun turizm alanındaki müdahalesine turizmin ulusal bir konu olduğu gerekçesiyle karşı koymuşlardır. Turizm alanında ikincillik ilkesini ileri sürmüşlerdir[143].

Bunlara ek olarak, turizm alanında Topluluk üyeleri arasında rekabet düzeylerinin farklı olması, turizmle ilgili politika üretilmesinde zorluklar yaşanması Topluluğun turizm sektörüne yönelik uygulamalarının yetersiz kalmasının nedenleri arasında sayılabilmektedir[144]. AB'nin turizm politikasının tarihsel gelişim süreci aşağıda açıklanacaktır.

1975 yılında yürürlüğe giren direktif ile, çeşitli faaliyetler bakımından hizmet sunma ve şirket kurma özgürlüklerinin etkin kullanımının kolaylaştırılması

[142] Gordon Robinson, "Tourism Policy", **The Hospitality Industry Tourism and Europe Perspectives on Policies**, Edited by: Rhodri Thomas, London, Cassell, 1996, ss.62-63.
[143] Allan M. Williams and Gareth Shaw, **Tourism and Economic Development European Experiences**, 3rd Ed., John Wiley & Sons, New York, 1998, s. 377.
[144] Füsun İ. Dinçer, **Avrupa Birliği'nde Turizm ve Uygulanan Politikalar**, Der Yayınevi, İstanbul, 1997, s.93.

hedeflenmiştir[145]. 1975'de oluşturulan Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu, turizme doğrudan katkı sağlamasa da dikkatlerin turizm sektörüne çekilmesinde rol oynamıştır. 1976 yılında yıkanma suyunun kalitesi ile ilgili bir yönerge yürürlüğe girmiştir[146] ve Akdeniz'in kirlenmesini önlemek amacıyla Barselona Antlaşması yapılmıştır. Üye devletlerin ekonomi politikalarının zamanla yakınlaştırılması hedefi doğrultusunda 1977 yılında yürürlüğe giren yönerge ile üye ülkelerin geri dönüşüm vergileri hakkındaki kanunlarının uyumlaştırılması ve katma değer vergisi için ortak bir sistem oluşturulması öngörülmüştür[147].

1982 yılında büyük dükkanlarda ve depolarda çalışan serbest meslek sahipleri ile seyahat acentelerinde ve ulaştırma ile ilgili işlerde çalışan serbest meslek sahiplerinin hizmet sunma ve şirket kurma özgürlüğünden etkin olarak faydalanmasının kolaylaştırılmasına ilişkin tüzük kabul edilmiştir[148]. Özellikle çevrenin korunması konusunda kamuoyundan gelen yoğun baskılar, Avrupa Parlamentosu'nun Avrupa'nın kültürel mirasının korunması konusunda gösterdiği duyarlılık ve turizmin öneminin daha fazla anlaşılması Komisyon'u bütün bu sorunlara yönelik bir rapor hazırlamaya teşvik etmiştir. Bu doğrultuda 1982 yılında yayınlanıp Konsey'e sunulan "Topluluk Turizm Politikası için Başlangıç Rehberi" adlı rapor, turizm sektörüne yönelik ilk ciddi girişim olarak kabul edilmektedir ve Topluğun turizm alanında daha etkin bir rol oynamaya başladığını göstermektedir[149].

Başlangıç rehberinin içeriği politik konular, turizm politikasıyla ilgili konular, turizm politikası ile ilgili öncelikli konular olmak üzere üç başlık altında özetlenebilir. Rehberde turizm politikası ile ilgili aşağıdaki noktalar incelenmiştir:

---

[145] 75/368/EEC On measures to facilitate the effective exercise of freedom of establishment and freedom to provide services in respect of various activities (ex ISIC Division 01 to 85) and, in particular, transnational measures in respect of those activities -O.J. L 167, 30.06.75, s. 22.
[146] Council Directive 76/160/EEC of 8 December 1975 concerning the quality of bathing water, OJ L 31, 05.02.1976.
[147] Council Directive 77/388/EEC On the harmonisation of the laws of the Member States relating to turnover taxes - Common system of value added tax: uniform basis of assessment - O.J. L 145, 13.06.77, s. 1.
[148] Council Directive 82/470/EEC On measures to facilitate the effective exercise of freedom of establishment and freedom to provide services in respect of activities of self-employed persons in certain services incidental to transport and travel agencies (ISIC group 718) and in storage and warehousing (ISIC group 720) - O.J. L 213, 21.07.82, s. 1.
[149] Robinson, a.g.e, ss.67-68.

- Turistlerin serbest dolaşımı ve haklarının korunması, gümrüklerdeki kontrollerin ve polis müdahalelerinin azaltılması, turistlerin sosyal güvenliğinin, emniyetinin sağlanması, turistin tüketici olarak haklarının güvence altına alınması.
- Turizm sektöründe çalışma koşullarının iyileştirilmesi, personelin mesleki eğitimleri ve niteliklerinin belirlenmesi
- Bölgesel politikaların turizm politikası üzerine etkisi, çevresel ve kültürel korumanın önemi[150].

Komisyon turizm politikası oluşturulmasında asıl sorumluluğun üye devletlere düştüğünü Topluluk organlarının sadece ulusal politikalar arasında eşgüdüm sağlayabileceğini belirtmiş ancak birtakım ortak kurallar konularak daha iyi bir işbirliğinin kurulmasının gerekli olduğunu kabul etmiştir. Bu işbirliğinin yürütülebilmesi için Bakanlar Konseyinin daha aktif çalışması gerektiğine dikkat çekilmiştir[151].

Başlangıç rehberinde kabul edilen öncelikli konuların ilki turizmin mevsimlik niteliğinin değiştirilmesi ve orta, dar gelirli kesime mevsim dışı fiyatlarla tatil imkanı sağlanmasıdır. Ayrıca turizmin tüm mevsimlere yayılması için alternatif turizm çeşitlerine öncelik verilmesi, kırsal ve kültürel turizmin geliştirilmesi ve son olarak sosyal turizmin geliştirilmesi gündeme gelmiştir[152].

10 Nisan 1984 tarihli "Turizm ile ilgili Topluluk Politikası" hakkındaki ilke kararında Konsey turizmin Roma Antlaşmasının ikinci maddesinde öngörülen üye devletler arasında daha yakın ilişkiler kurulmasının teşvik edilmesi hedefine katkıda bulunabileceğini belirterek turizm politikası için bir dayanak oluşturmuştur[153]. Turizmin katkıları, üye devletlerin vatandaşları arasındaki kişisel ilişkileri arttırması, yüksek ölçüde iş olanağı sağlaması, Topluluğun en fakir bölgelerinin gelişimine katkıda bulunması olarak ifade edilmiştir. Turizmin Topluluk için taşıdığı önemin bir

---

[150] Dinçer, a.g.e., ss.96-97.
[151] Robinson, a.g.e, s.68.
[152] Dinçer, a.g.e, s.98.
[153] Council Resolution of 10 April 1984 on a Community policy on tourism (84/C 115/01), Initial Guidelines, s. 2.

diğer göstergesi ise turizm üzerinde doğrudan veya dolaylı etkisi olan Topluluk politikalarının sayısının fazla olması olarak ifade edilebilir[154].

Avrupa Topluluğunda bir ortak turizm politikası oluşturulmasına ilişkin diğer ciddi girişim, "Turizm Alanında Topluluk Faaliyetleri" başlıklı raporun hazırlanmasıdır. Topluluk ülkelerinde turizm sektörünün ekonomik açıdan önemine dikkat çeken bu raporda, sektörün üye devletlerin ödemeler dengesindeki en önemli kalemlerden biri olduğu vurgulanmaktadır. Raporda Topluluğun turizme yönelik faaliyetleri aşağıda sıralanan altı temel alanda toplanmıştır.

- Topluluk içinde turizmin promosyonu ve turizme yönelik formalitelerin basitleştirilmesi
- Turizmin sezonluk ve coğrafi dağılımının geliştirilmesi
- Turistlerin daha iyi bilgilendirilmesi ve korunması
- Turizm sektöründe çalışma koşullarının iyileştirilmesi
- Topluluk içinde turizme özgü sorunların çözümünde bir danışma ve işbirliği mekanizması kurulması
- Topluluğun mali araçlarının ve yapısal fonların turizm alanında daha iyi kullanımının sağlanması[155]

Bu alanlar kapsamında yaşanan en önemli gelişme 1986 yılında, turizm alanında bilgilendirme, danışma ve işbirliğini kolaylaştırmak amacıyla üye devletlerin temsilcilerinden oluşan Turizm Danışma Komitesi'nin kurulmasıdır[156]. 1988 yılının Ocak ayında 1990 yılının "Avrupa Turizm Yılı" olarak ilan edilmesine ilişkin proje ve ilgili faaliyetler hayata geçirilmiştir. 1988 yılının Aralık ayında turizmden sorumlu Bakanlar ilk kez resmen toplanmışlar ve bu toplantıda turizm

---

[154] Alan M. Williams ve Gareth Shaw, **Tourism and Economic Development European Experiences**, Ed. Alan M. Williams and Gareth Shaw, 3rd Ed, John Wiley & Sons, New York, 1998, s.377-378.

[155] Şebnem Karauçak Oğuz, **Avrupa Topluluğu'nun Turizm Politikası**, İktisadi Kalkınma Vakfı, 1991, s.17.

[156] **AB Turizm Politikası**, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara, 2000, s.2.

sayesinde sınırlarından arındırılmış bir Avrupa oluşturulmasına, gerçek Avrupa halkı yaratılmasına karar vermişlerdir[157].

Avrupa Turizm Yılı'nın temel hedefleri Topluluk içi turizmin kolaylaştırılması, dış turizmin teşvik edilmesi, turizmde çalışanların çalışma koşullarının iyileştirilmesi, turizm bilinci kazandırılması, turizm açısından daha iyi coğrafi ve mevsimsel dağılım sağlanması[158], turizmin toplumları bütünleştirme gücünden faydalanarak AB vatandaşlarının "Avrupalı kimlikleri"nin güçlendirilmesi ve turizm sektörünün ekonomik ve sosyal öneminin vurgulanması[159] ve bu faaliyetlerle Avrupa halklarının birbirleriyle kaynaşmalarını sağlamak[160] olarak sıralanabilir. AB bütçesinden Avrupa Turizm Yılı kapsamında toplam 7,74 milyon ECU harcanmıştır[161].

Avrupa Turizm Yılı kamuoyunda pek fark edilir bir etki yaratmasa da Komisyon, Avrupa Turizm yılını bir başarı olarak görmüştür. Komisyon'un bu görüşünün altında yatan nedenler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Avrupa Turizm Yılı'nın kararlarını uygulama ve planlamada, tüm çevresel, sosyal ve bölgesel birlikler, ulusal ve yerel kuruluşlar, ticaret odaları bir araya gelmiştir ve gerek kendi aralarındaki gerekse Komisyonla olan bağlantılarını sağlamlaştırmışlardır.
- Avrupalılık bilinci içinde ve birbirleriyle daha bağlantılı bir bölge oluşturulmuş ve yeni turizm girişimleri uygulanmıştır.
- Avrupa Turizm Yılı, turizm sektörünün gelişimine uluslararası bir yaklaşım kazandırmıştır. [162]
- Avrupa Turizm Yılı sonunda, turizmin Topluluk için değerli bir varlık olduğu yönündeki bilinç artmıştır.

---

[157] Dinçer, a.g.e, s.100.
[158] Robinson, a.g.e, s.69.
[159] Ersin, a.g.e, s. 24.
[160] Dinçer, a.g.e, s.100.
[161] Ersin, s. 24.
[162] Dinçer, a.g.e, ss.101-102.

- Avrupa Turizm Yılı nedeniyle turizme gösterilen ortak ilgi, endüstrinin eşitsizlik, heterojenlik ve ortak amaçtan yoksun olmak gibi en büyük sorunlarına yanıt vermiştir[163].

1980'lerde ve 1990'larda Avrupa Turizm Politikası ile ilgili tartışmalar Tek Pazar ve AB Antlaşması ile ilgili tartışmalar çevresinde sürdürülmüştür. Avrupa Turizm Yılı'nın somut bir etkisi, o güne değin oluşturulmuş ortak politika ve kararları tamamlayan bir plan olan Turizm Eylem Planı'nın hazırlanması olmuştur. 24 Nisan 1991 tarihli Turizm Eylem Planı'nın hedefleri, KOBİ'lere özel önem verilerek turizm endüstrisinin geliştirilmesi, turizm endüstrisi tarafından sağlanan hizmetlerin kalitesinin iyileştirilmesi, turizm endüstrisinin dünya çapında rekabet edebilme kapasitesinin arttırılması, turistik bölgelerin kültürel ve doğal miraslarının korunması ve turistlerin ekonomik haklarının korunması olarak sıralanabilir[164].

Turizm Eylem Planı gözden geçirilerek 1992 yılında tekrar ele alınmıştır. İyileştirme raporu, turizmin ekonomik, sosyal, kültürel yönlerini bir bütün olarak ele almaktadır. Raporda, Avrupa kültürünün daha iyi tanıtılması için Avrupa vatandaşlığı fikrinin gelişmesine katkıda bulunulması, turizm çeşitliliğinin arttırılması, turizm ekonomisinin dengeli bir biçimde gelişmesi, doğal ve kültürel çevrenin korunması, turizmle ilgili birimler arasında işbirliği kurulması, ulaşım politikasına ağırlık verilmesi, KOBİ'lerin desteklenmesi ve tüketicilerin korunması amaçlanmaktadır. Aynı yıl içinde turizmle ilgili yaşanan iki önemli gelişme "Turizmi Etkileyen Topluluk Politika ve Tedbirleri" ve "Turizm için Topluluğun Müdahaleleri" adlı iki raporun yayınlanmasıdır. Raporların ve önerilerin incelenmesinin ve Turizm Eylem Planı'nın yapılan değişikliklerle Temmuz 1992'de onaylanmasının ardından turizm sektörünü teşvik amacıyla 1.1.1993 tarihinden itibaren 3 yıllık bir program başlatılmıştır.

Bu planın üç önemli hedefi, Avrupa turizm sektörü hakkında bilgi sahibi olmak, değişik ve kaliteli turizm ürünleri geliştirebilmek için Birlik çapında özel

---

[163] Robinson, a.g.e, s.70.
[164] Williams ve Shaw, a.g.e, ss.378-379

etkinliklere önem vermek ve Komisyon ile diğer ulusal, uluslararası, yerel kurumlar, üye ülkeler ve üçüncü dünya ülkeleri ile arasında işbirliğini geliştirmek olarak belirlenmiştir. Öncelik verilen hedefler 1993-1994 yılları arasında tamamlanmıştır. 1994 yılında başlayan çalışmalar 1995 yılına sarkmıştır. Eylem Planı, 1995 yılı sonunda tamamlanmıştır ve kusurlarına rağmen olumlu bir plan olarak kabul edilmiştir[165].

Turizmin AB'nin politika çerçevesindeki yerinin yeniden şekillendirilmesi yolundaki çabalar sonucunda 1992 yılında Maastricht Antlaşması'nda dolaylı olarak turizme yer verilmiştir. Bu durum çevre, tüketicinin korunması alanlarındaki faaliyetlerin sürdürülmesini sağladığı kadar eğitim, kültür ve ulaşım gibi yeni faaliyet alanları da sağlamıştır. AB'nin turizme yönelik girişimlerinin hangi düzeyde kalacağı konusunda tartışmanın başlatılması ve meselenin üye ülkelerce ve AB kurumları tarafından ele alınmasını sağlamak amacıyla AB Komisyonu 1995 Nisan'ında bir Yeşil Kitap* yayınlamıştır[166]. Kimi yazarlara göre temel ekonomik ve siyasi konularda bile birtakım sorunlarla karşılaşırken Antlaşmaya turizm başlığı eklenmemesi beklenen bir sonuç olmuştur[167]. Diğer yandan AB, diğer başlıklar altındaki girişimleriyle turizme müdahalesine devam etmiştir.

1995 yılında hazırlanan Yeşil Kitap'ta, Birliğe üye ülkelerde ve Avrupa çapında turizm sektörünün içinde bulunduğu durum tarif edildikten sonra turizmin AB'nin ekonomik ve sosyal bütünleşmesinde, bir Avrupa kimliğinin geliştirilmesinde, Avrupa vatandaşlığı kavramının yerleştirilmesinde, göreli olarak geri kalmış bölgelerin ekonomik yönden geliştirilmesinde ve KOBİ'lere istihdam yaratılmasında büyük rol oynayacağına, gelecekte turizme AB çapında daha fazla dikkat verilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.

---

[165] Dinçer, a.g.e, ss. 124-125.

* Bağlayıcı nitelikte olmayan ve sadece bir konu hakkında çeşitli görüşleri toplayan raporlara AB çevresinde Yeşil Kitap adı verilmektedir.

[166] Ersin, a.g.e., s.19.

[167] Williams ve Shaw, a.g.e, s.378-379.

Yeşil Kitap'ta Komisyon, AB'nin gelecekte turizmde oynayabileceği rollere ilişkin dört seçenek ortaya koymuştur. Üye ülkeler bu konudaki görüşlerini Komisyon'a iletmişlerdir :

-AB'nin turizm alanındaki faaliyetlerinin seviyesini en aza indirerek sektörel bir yaklaşım gelişmeksizin, çeşitli alanlarda sağlanan mevcut teşvikleri sürdürmesi. Bu seçenek doğrultusunda görüş bildiren ülke olmamıştır.

-Birliğin, 1993-1996 dönemini kapsayan Turizm Teşvik Programı tarafından öngörülen düzeyde mevcut turizm politikasını sürdürmesi. Almanya, İspanya, Hollanda ve İngiltere bu görüşü benimsemişlerdir.

-Mevcut AB antlaşmalarında değişikliğe gidilmeden turizm politikasına ağırlık verilmesi. Lüksemburg, Avusturya, Portekiz ve Finlandiya bu seçenek doğrultusunda görüş bildirmişlerdir.

-Gerekli olduğu takdirde antlaşmalarda Hükümetlerarası konferans sürecinde değişiklikler yapılarak turizm alanındaki Topluluk faaliyetlerinin temelinin hukuki açıdan güçlendirilmesi. Yunanistan, Belçika, İrlanda ve İtalya bu görüşü benimsemişlerdir. Ayrıca Ekonomik ve Sosyal Komite'de bu görüş doğrultusunda tutum sergilemiştir. Diğer yandan Bölgeler Komitesi, Birliğin mevcut yasal temellerinin, turizmi kapsayacak şekilde değiştirilmesini gereksiz olarak nitelemiştir. Danimarka, Fransa ve İsveç çekimser kalarak görüş bildirmemişlerdir[168].

AB'nin turizm alanındaki rolünü konu alan Yeşil Kitap'ın ardından Birliğin turizmdeki rolü hakkında bir tartışma platformu oluşturulması için Komisyon, 30 Nisan 1996 tarihinde Konsey'e sunduğu öneride turizm alanında çok yıllık bir program oluşturulmasını talep etmiştir. 1997-2000 yıllarını kapsayan ve Philoxenia adı verilen program Avrupa turizmine destek verilmesini amaçlayan ilk çok yıllık program niteliğini taşımaktadır. Philoxenia programı ile aşağıda sayılan alanlarda işbirliği yapılması hedeflenmiştir:

-Turizm sektörüne ilişkin veri tabanı oluşturmaya yönelik çalışmalar

-Turizm sektörünün mali ve yasal çerçevesinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar

-Avrupa turizminde kalitenin yükseltilmesine yönelik çalışmalar

---

[168] Ersin, a.g.e, ss.20-22.

-Turizmin yaygınlaştırılmasına ve önündeki engellerin kaldırılmasına ilişkin çalışmalar

-Avrupa'nın bir turizm merkezi olarak diğer pazarlarda tanıtılmasına yönelik çalışmalar[169]

Komisyon, programla ilgili olarak Avrupa Parlamentosu tarafından istenilen düzeltmeleri yapmış ve programı Bakanlar Konsey'nin onayına sunmuştur. Ancak Bakanlar Konseyi önerilen program üzerinde görüş birliğine varamamıştır. Bunun üzerine Komisyon, 2000 yılının Nisan ayında önerisini resmi olarak çekmek zorunda kalmıştır[170].

Bu durumda AB'nin asıl ilgisi turizm ve istihdam konusunda yoğunlaşmaya başlamıştır. 1999 yılında, Komisyon "Turizmin İstihdam Potansiyelinin Güçlendirilmesi" başlıklı bir yönerge hazırlamış ve İç Pazar Konseyi turizm ve istihdam ile ilgili kararlar kabul etmiştir. Bu yönergeyi temel alan Bakanlar Konseyi 21 Haziran 1999 tarihinde "Turizm ve İstihdam" ile ilgili sonuçlar kabul etmiştir. Konsey, üye devletleri ve Komisyon'u 21 Haziran 1999 tarihinde üye devletleri dört temel konu üzerinde ortak çalışma yürütmeye davet etmiştir. Bu konularla ilgili çalışma yapmak üzere 4 çalışma grubu kurulmuştur. Öncelikli konular,

-bilgi değişimi ve bilgi dağıtımının yeni teknolojilerin kullanılması ile kolaylaştırılması

-turizm sektöründeki işgücünün becerilerinin geliştirilmesi için verilen eğitimin iyileştirilmesi

-turistik ürünlerin kalitesinin arttırılması

-sürdürülebilir gelişme ve çevre korunmasının teşvik edilmesi olarak belirlenmiştir[171]. Bu çalışma grupları 2001 yılında raporlarını sunmuşlardır.

Komisyon 2000-2006 döneminde programlar için kılavuz ilkeler kabul etmiş ve bu amaçlar doğrultusunda yapısal fonların turizmin gelişimini desteklemesini

[169] Faruk Şen, Çiğdem Akkaya ve Reyhan Güntürk, **2000 Yılının Eşiğinde Avrupa ve Türkiye**, Cumhuriyet Kitap Klubü, İstanbul, 1999, s.68.
[170] The European Community's Involvement in Tourism, http://europa.eu.int/comm/services/tourism/tourismeu.htm (23.02.2003)
[171] Reinhard Klein, a.g.e, s.5, http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourism-ublications/documents/barcelona30-03-2001.pdf

tavsiye etmiştir[172]. 2000 yılında ise Konsey kararlarının uygulanmasına ilişkin bir ilerleme raporu hazırlanmıştır. Aynı yıl Turizm Bakanları özel bir seminerle Fransa'nın Lille kentinde bir araya gelmişlerdir[173].

2.2 AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TURİZMİ ETKİLEYEN FAALİYETLERİ

AB'nin turizmle ilgili kararları Birlik hedefleri doğrultusunda şekillenen genel politika ve programlarına uygun olmak zorundadır ve üye ülkelerin bağımsız kararlarına müdahale niteliği taşımaz. Birliğin pek çok politikası ya turizm boyutu içermektedir ya da turizmle ilgili faaliyetler üzerinde önemli etkilere sahiptir. Diğer yandan turizme yönelik politikalar da Birliğin pek çok ekonomik faaliyeti ile kaçınılmaz olarak ilişki içindedir. Komisyon'un turizm sektörü ile ilgili yaklaşımı bir Turizm Genel Müdürlüğü oluşturarak turizm faaliyetlerini merkezileştirmek yerine ulaşım, çevre gibi genel müdürlüklerin kendi temel sorumluluk alanlarına dayanarak turizm alanında politika üretmelerine izin vermek olarak nitelenebilir[174].

Turizm Danışma Komitesi'nin yanı sıra turizmle ilgili diğer birim ise İşletme Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösteren Turizm Birimi'dir. Turizm Birimi'nin görevleri doğrudan turizmle ilgili olmayan politikalar ve programlar yürütülürken ve yasal mevzuat oluşturulurken turizmin çıkarlarının dikkate alınmasını sağlayarak Avrupa Komisyonu bünyesinde işbirliğini sağlamak[175], büyüme, refah ve istihdam kapsamında turizmde kaliteyi, rekabetçiliği ve sürdürülebilirliği arttırmak ve turistlerin çıkarlarını korumak olarak sıralanabilir. Turizm Birimi, Turizm Danışma Komitesi, Avrupa Parlamentosu, Bakanlar Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Komite ve Bölgeler Komitesi ile yakın işbirliği içinde görevlerini yerine getirmektedir. Ayrıca ortaklık ve danışmaya dayalı bir yaklaşımla, Turizm Birimi turizm sektörünü temsil eden kuruluşlarla ve diğer ortaklarla uyum içinde çalışmaktadır.

---

[172] Towards Quality Coastal Tourism, Summary, Integrated Quality Management (IQM) of Coastal Tourist Destinations, Brussels, Enterprise Directorate-General Tourism Unit, 2000, s.2.
[173] Report from The Commission to the European Parliament, The Council, The Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Community Measures Affecting Tourism (1997-1999), Brussels, 28.03.2001, COM (2001) 171 final, ss.4-5.
[174] Fitzpatrick Associates, a.g.e, s.50.
[175] The European Community's Involvement in Tourism, http://europa.eu.int/comm/services/tourism/tourismeu.htm (21.11.2002).

Ancak uygulama aşamasında bazı sorunlarla karşılaşılmaktadır. Örneğin, İşletme Genel Müdürlüğünün sunduğu önerilerde küçük ölçekli işletmelerin sorunları ele alınırken turizm alanında faaliyet gösteren küçük ölçekli işletmelerin çoğu zaman göz ardı edilmesi ve Turizm Birimine tahsis edilen kaynakların Birimin görevlerini yerine getirebilmesi için yeterli miktarda olmaması olarak ifade edilebilir[176].

Bu gelişmeler ışığında, AB'nin turizm politikaları bir dizi ilgili ajans ve grup tarafından yönlendirilen ancak bir stratejisi olmayan bir politika alanı olmakla eleştirilmektedir. Bir görüşe göre, AB düzeyinde turizm politikalarının geliştirilmesi uzun, kompleks ve nihayetinde kısmi nitelik taşıyan, tatmin edici olmayan bir süreçtir[177].

Tablo 2.13 Turizm Politikaları Açısından Avrupa Komisyonu Bünyesinde Sorumluluk Dağılımı

	GENEL MÜDÜRLÜKLER	SORUMLULUKLARI
III	İç Pazar ve Sanayi Kolları	1992 yılının sektörel etkisi; işletme kurma ve hizmet sunma özgürlüğü
IV	Rekabet	Ulaşım ve turizm sektörleri açısından rekabet politikası
V	İstihdam, Endüstri İlişkileri ve Sosyal İşler	İşgücünün serbest dolaşımı; Avrupa Sosyal Fonu
VI	Tarım	Kırsal Turizm
VII	Ulaşım	Denizcilik, kara ve hava ulaşımı
X	Görsel-İşitsel Teknolojiler, Bilgi, İletişim ve Kültür	Kültürel turizm
XI	Çevre, Nükleer Güvenlik ve Sivil Korunma	Çevrenin korunması
XII+	Bilim, Araştırma ve Geliştirme	Bilim ve teknoloji politikası
XVI	Bölgesel Politika	Birliğin programlarının ve ulusal programların hazırlanması ve izlenmesi (Bölgesel Kalkınma Fonu)
XXI	Gümrük Birliği ve Dolaylı Vergilendirme	Mali sınırların ve Katma değer vergisi kontrol sistemlerinin kaldırılması
XXII	Yapısal Fonların Koordinasyonu	Bölgesel politikaların koordinasyonu
XXIII	İşletme Politikası, Dağıtım Kuruluşları, Turizm ve Kooperatifler	Turizm Birimi, küçük ve orta ölçekli işletmeler

Kaynak: Fitzpatrick Associates, Tourism in the European Community, the Impact of the Single Market, London: The Economist Intelligence Unit, 1993, s.51

[176] Fitzpatrick Associates, a.g.e, s.50.
[177] Andrew Church, Rick Ball," Public policy engagement with British tourism: the national, local and the European Union", **Tourism Geographies**, Vol.2, No.3, 2000, s.323.

Turizm sektörü, Birlik hedeflerine ulaşılması için başvurulan bir araç niteliği taşımaktadır. Turizm sektörüne özgü Birlik politikası olmamasının yarattığı boşluk bölgesel politika, serbest dolaşım, çevre politikası gibi Birliğin diğer politikaları aracılığıyla doldurulmaya çalışıldığı söylenebilir. AB'nin faaliyetleri, turizmi doğrudan etkileyen faaliyetler ve dolaylı etkileyen faaliyetler olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir.

2.2.1 Avrupa Birliği'nin Turizmi Doğrudan Etkileyen Faaliyetleri

AB düzeyinde alınan kararlardan bazıları doğrudan turizm ve seyahat sektörüne yöneliktir. Bu kararlar, turizmle ilgili politika oluşturulması yönündeki destek kararları, yetkili organların aldığı turizm alanındaki uygulama kararlarıdır[178]. Bu kararlar doğrultusunda yürütülen faaliyetler AB'nin turizmi doğrudan etkileyen faaliyetleridir ve aşağıda ayrıntılarıyla açıklanmaktadır. AB'nin dolaylı şekilde turizmin teşvik edilmesine ayırdığı pay doğrudan turizme yönelik politikalara ayırdığı paydan daha fazladır[179].

2.2.1.1 Turizm Alanında Bilgi Değişimi ve Bilginin Yayılması

Turizmde başarı sağlanmasında önemli olan bir unsur olan bilgi ve iletişim teknolojileri turizm alanındaki çalışmaların önemli bir unsurudur[180]. Komisyon, turizm sektörüne ilişkin mümkün olan en iyi bilginin toplanması için üye devletler ile işbirliği yapmaktadır. Turizmin ekonomik rolünün ve etkilerinin daha iyi analiz edilmesi, turizm sektörü ile ilgili taraflar arasında bilgi akışının sağlanması, turistlerin daha iyi bilgilendirilmesi, turizm talebinin daha iyi analiz edilmesi ve turizmde bilgi sistemleri oluşturulması amacıyla bir takım politikalar oluşturulmakta ve bu doğrultuda önlemler alınmaktadır. Bu politikalar ve önlemler şu şekilde sıralanabilir:

---

[178] Olgun Çiçek, a.g.e., s.86.
[179] Mert Ersin, a.g.e, s.23.
[180] British Tourist Authority, **Making the most of tourism's contribution to regional economic development, Guidance for UK programme partners on managing support for tourism in the 2000-2006 structural funding period,** Brussels, 7 September 1999, s.5.

- Bilginin hangi yöntemlerle toplanacağına dair belgelerin hazırlanması
- Turizmin sosyo-ekonomik sonuçlarını ve turizm istatistiklerini özetleyen belgelerin hazırlanması
- Bilgi akışını sağlamak için sözlü sunumlar yapılması, CD-Rom ve internet kullanımının yaygınlaştırılması
- Turizm ile ilgili veri tabanları oluşturulması
- Turizmin teşvik edilmesine yönelik platformlar, tartışma ve bilgi değişimi platformlarının oluşturulması[181].

2.2.1.1.1 Turizm İstatistikleri

Turizm alanında istatistiksel bilgi toplanmasına ilişkin Konsey Yönergesi[182], AB turizmi için uyumlaştırılmış bir bilgi sistemi kurulmasını öngörmüştür. Üye devletlerden toplanan veriler belirli bir bölgeye ait birimleri içeren toplu konaklama kapasitesi, yerli ve yabancı turizm açısından toplu konaklama işletmelerinde doluluk oranı ve turizm talebi olmak üzere üç ana bölüme ayrılarak incelenmiştir. Veri toplama uygulamasına 1997 yılında başlanmıştır ve Eurostat turizmle ilgili istatistikler için yeni bir bilgi sistemi kurmuştur. TOUR veri tabanı olarak adlandırılan bu sistem ödemeler dengesi, istihdam gibi turizmle ilgili ekonomik göstergelere erişilmesini ve bilgilerin dağıtılmasını hedeflemiştir. Bu uygulamayla 1997 yılından beri Avrupa'da turizmle ilgili temel göstergelere erişim kolaylığı sağlanmıştır[183]. Ayrıca yapısal işletme istatistikleri ile ilgili 1997 yılında çıkarılan tüzüğün uygulamaya geçmesiyle, turizm işletmeleri hakkında da uyumlaştırılmış işletme istatistikleri elde edilmeye başlanmıştır[184].

Gelecek yıllarda kullanıcıların daha ayrıntılı turizm istatistiklerine ihtiyaç duymaya başlaması, turizmle ilgili politika alanlarına çevre boyutunun eklenmesi

---

[181] Dissemination of Information, http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/policy-areas/dissemination_of_information.htm (21.11.2002).
[182] Council Directive 95/57/EC of 23 November 1995 on the collection of statistical information in the field of tourism, OJ L 291, 06.12.1995, s. 32.
[183] Report from The Commission to the European Parliament, The Council, The Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Community Measures Affecting Tourism (1997-1999), Brussels, 28.03.2001, COM (2001) 171 final, s.8 (Report 2001).
[184] Council Regulation (EC, EURATOM) 58/97 of 20 December 1996 concerning structural business statistics, OJ L 14 of 17.01.1997.

(sürdürülebilir turizm), turizmin kırsal ve bölgesel kalkınma üzerindeki rolünün dikkate alınması, veri toplama için yeni araçların geliştirilmesi, genişleme ile birlikte AB'nin 27 üyeli bir Birlik olması gibi konular gelecek yıllarda AB'nin turizm istatistikleri sisteminin karşılaşacağı mücadele alanları olarak görülmektedir[185].

2.2.1.1.2 Turizm Uydu Hesapları

Turizmin ulusal ekonomiler üzerindeki etkilerini ölçmek için uzun yıllar kullanılan çoğulcu yaklaşıma bir tepki olarak önerilen turizm uydu hesapları ile gerek ülke çapında gerekse ülkeler arasında tutarlı ve kapsamlı ölçümler yapılması amaçlanmıştır. Turizm uydu hesapları sistemi, turizmin ulusal ekonomi ve dünya ekonomisine katkıları konusunda ülkeler arasında karşılaştırılabilir, zaman içinde tutarlı ve bir ülkenin kendi ulusal hesap sistemleri ile uyumlu göstergeler sunmaktadır[186].

Uydu hesapları uygulaması Fransa gibi kimi ülkeler tarafından 1960'larda bağımsız olarak uygulanmaya başlandıysa da 1980'lerde ve özellikle son dönemde hız kazanarak Dünya Turizm Örgütü, Birleşmiş Milletler ve İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Vakfi'nın girişimleriyle uluslararası boyut kazanmıştır[187].

Komisyon, 21 Haziran 1999 tarihli Turizm ve İstihdam konulu Konsey sonuçları doğrultusunda, sektörün çalışma alanı yaratmadaki rolünün güçlendirilmesi ve turizm alanındaki istihdamın geliştirilmesi için kısa ve orta vadeli öncelikler belirlemiştir. Üye devletlerde turizm uydu hesapları sisteminin geliştirilmesi belirlenen önceliklerden birisidir ve aşağıdaki faydaların sağlanması hedeflenmiştir.

- Turizmin ekonomi üzerindeki mevcut ve potansiyel rolü ile ilgili sağlıklı bilgi ve göstergelerin sağlanması. Bu yöntem ile ölçümlerin, sistemli, güvenilir ve ulusal hesaplarla tutarlı olması, ölçümlerin, gerek aynı

[185] Report from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the Implementation of Council Directive 95/57/EC on the Collection of Statistical Information in the Field of Tourism, Brussels, 17.1.2001,COM(2000) 826 final, ss.14-15.
[186] Douglas C. Frechtling, "The Tourism Satellite Account: Foundations, Progress and Issues", **Tourism Management**, Vol.20, 1999, s.169.
[187] Douglas C. Frechtling, a.g.e., s. 164.

ekonomi içinde gerek farklı ekonomiler arasında gerekse farklı ekonomik faaliyetler arasında zaman içinde karşılaştırılabilir olması hedeflenmiştir.

- Turizmin ekonominin en önemli sektörlerinden biri olduğu konusunda yeni bir bilinç oluşturmak
- Turizmin bir ekonomik faaliyet olarak büyüklüğüne ve önemine ilişkin göstergeleri ile turizm istatistiklerini daha güvenilir kılmak
- Turizm endüstrisi ve bu endüstrisin unsurları konusunda zengin bir bakış açısı sağlamak
- İşletmelere özellikle KOBİ'lere yönelik bir bilgi kaynağı oluşturmak
- Etkin kamu politikaları ve işletme politikaları için gerekli olan güvenilir bir araç geliştirmek[188]

Konsey, Avrupa turizminin geleceğine ilişkin 21 mayıs 2002 tarihli ilke kararında 95/75/EC sayılı yönergenin gereklerini yerine getirilmesini yanı sıra turizm uydu hesapları sisteminin güçlendirilmesinin önemini vurgulamıştır[189].

2.2.1.2 Mesleki Eğitim ve Öğretimin İyileştirilmesi

1993 yılında hazırlanan "Büyüme, Rekabetçilik ve İstihdam: 21. Yüzyıla doğru mücadele alanları ve yollar" başlıklı Yeşil Kitap ve 1995 yılında hazırlanan "Öğretim ve Öğrenme- Öğrenen Topluma Doğru" başlıklı Beyaz Kitap mesleki teknik eğitimin ve yeni mesleki becerilerin geliştirilmesinin, işsizlikle mücadelede ve Avrupa işletmelerinin rekabet kapasitelerinin güçlendirilmesinde oynadığı rolün altını çizmektedir[190].

Mesleki teknik eğitim ile yoğrulmuş işgücü edinilen yeni bilgiyi üretim aşamasında doğru biçimde kullanabileceği için yeni bilgi ile üretim aşaması arasındaki süreç kısalmaktadır. Bu süreç ne kadar kısa olursa verimlilik de o denli

---

[188] Alfred Franz,Peter Laimer and Mara Manente, **European Implementation Manual on Tourism Satellite Accounts (TSA) Final draft**, Eurostat; 2002, ss.6-7.

[189] Council Resolution of 21 May 2002 on the Future of European Tourism (2002/C 135/01), OJ C 135, 06.06.2002, s.2.

[190] Improving training and learning, http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/policy-areas/ improvingtraining.htm (21.12.2002).

artabilecektir[191]. Turizm, pek çok ekonomik faaliyetini kapsayan ve insan kaynakları yatırımının yoğun olduğu bir endüstri olduğu için mesleki eğitim turizm açısından özel önem taşımaktadır[192]. AB'de turizm sektöründe yaşanan hızlı büyüme sonucunda mesleki becerilerin geliştirilmesi ve sunulan mesleki eğitim olanaklarının iyileştirilmesi konuları ön plana çıkmıştır[193]. Diğer taraftan, yönetim becerilerinin eksikliği, özellikle işletme sahiplerinin işlerle bizzat ilgilendiği küçük ölçekli turizm işletmelerinin başarısı önündeki başlıca engellerden biri olarak görülmektedir. Bu nedenle turizm işletmelerinin karlılığının, büyük ölçüde insan kaynaklarına özellikle yönetimsel becerilere yatırım yapılmasına bağlı olduğu kabul edilmektedir[194].

Komisyon, "Turizmin İstihdam Potansiyelinin Arttırılması" konulu bildirisinde işgücü piyasasının şeffaflığının arttırılması ve AB düzeyinde turizm alanındaki eğitim, öğretim ve iş deneyimlerinin daha fazla tanınmasını teşvik etmek için üye devletlerde edinilen mesleki niteliklerin karşılıklı tanınması konusundaki yönergelerin tamamıyla uygulanmasının ve "EUROPASS Eğitimi" ile ilgili Komisyon girişiminin uygulamaya geçirilmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir[195].

EUROPASS adı ile bilinen Avrupa Patikası Programı 1 Ocak 2000'den itibaren yürütülmektedir. Program, turizm sektöründeki genç işgücünden özellikle otel ve restoran sektöründekilerden yoğun ilgi görmektedir. Avrupa Patikası, stajlar dahil olmak üzere iş ile bağlantılı eğitimlerde hareketliliği ve bu süreçte yurtdışında kazanılan niteliklerin tanınmasını teşvik eden bir eğitim dönemidir. Bu özelliği ile gençlerin ve çalışanların istihdam edilebilirliğinin ve iş piyasasına uyumunun iyileştirilmesine katkıda bulunmaktadır[196].

---

[191] Oğul Zengingönül, **Avrupa Birliği'nde Mesleki-Teknik Eğitime Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye için bir Uyum Analizi**, Kozan Yayıncılık, s.4.
[192] Report 2001, s.21.
[193] David Parsons, "Education and training policy", **Hospitality Industry, Tourism and Europe**, Ed. Rhodri Thomas, Cassell:London, s.153.
[194] Miri Lerner and Sigal Haber, "Performance Factors of Small Tourism Ventures: the Interface of Tourism, Entrepreneurship and the Environment", **Journal of Business Venturing**, Vol.16, No.1, 2000, s. 77.
[195] Communication from The Commission to the European Parliament, The Council, The Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Enhancing tourism's potential for employment Follow-up to the conclusions and recommendations of the High Level Group on Tourism and Employment, (1999/C 178/03), OJ C 178, 21.06.1999, ss. 9-10.
[196] Report from the Commission, Implementation of the White Paper "Teaching and Learning – Towards the Learning society" Brussels, 10.1.2000, COM (1999)750 final, s.4.

Eğitim sonunda, katılımcılara Avrupa Patikası Programının tamamlandığını gösteren bir "Europass Eğitimi" belgesi verilmektedir ancak bu belgenin kullanımı zorunlu değildir.

Tablo 2.1 Turizm Eğitimini etkileyebilecek Genel Müdürlükler ve Programlar

GENEL MÜDÜRLÜK	PROGRAM	ALAN
Eğitim, kültür	LEONARDO DA VINCI	Mesleki eğitim
	SOCRATES	Eğitim
	TEMPUS	Yüksek öğrenim kurumları bünyesinde eğitim
	YOUTH	Eğitim ve öğretim (değişimler)
İstihdam ve sosyal işler	EQUAL	İstihdam için önlemler: eğitim
Dış ilişkiler	ALFA (Latin Amerika Akademik Eğitim)	Yüksek Öğrenim
İç Pazar	Yasal boyutlar	Hareketlilik,niteliklerin tanınması
Bölgesel politika	EUROLEADERS (Avrupa İşletme ve Yenilik Merkezi Ağı tarafından yürütülmektedir)	Girişimcilerin eğitimi
	URBAN	İstihdam için önlemler: eğitim
İşletme	KOBİ'ler için programlar	Eğitim
Ticaret	Japonya'da Yönetici Eğitimi Programı	Eğitim

Kaynak: Improving training and learning, http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/policy-areas/improvingtraining.htm (22.11.2002)

Avrupa Patikaları, AB programları ve girişimleri tarafından finanse edilmektedir. Bütün üye devletlerde "Europass Eğitimi" girişiminden sorumlu Ulusal İletişim Noktaları adı altında bir ya da daha fazla organ bulunmaktadır[197]. Avrupa Patikaları programının büyük bir bölümü Leonardo da Vinci Programı'nın kapsamına girmektedir ve Socrates, Youth ve Equal programları ikinci planda kalmaktadır[198]. Programın yürütülmesinden Komisyon birinci derecede sorumludur

[197] Improving training and learning, http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/policy-areas/ improvingtraining.htm (22.12.2002)
[198] Vocational Training, http://europa.eu.int/scadplus/printversion/en//cha/c11041.htm (23.04.2003)

ancak üye devletler gerekli önlemleri almak zorundadır. 1 Ocak 2000-31 Aralık 2004 döneminde 7,3 milyon euro'luk uygulama bütçesi ayrılmıştır. Bu bütçeden yapılacak olan yıllık ödemeler mali imkanlar ışığında tahsis edilecektir[199].

Leonardo da Vinci Programı çerçevesinde 1995-1999 döneminde yapılan projelerin yaklaşık %3'ünün turizm üzerinde doğrudan etkileri olmuştur. Bu dönemde 600'den fazla ortak ile 80'den fazla proje yürütülmüştür. EMPLOYMENT ve ADAPT Girişimleri kapsamında 1995-1999 döneminde gerçekleşen projelerin yaklaşık %11'inin turizm üzerinde etkileri olduğu tahmin edilmektedir. 3000'den fazla ortak ile 1200'den fazla proje yürütülmüştür. Bu projelerin 300'nün turizm üzerinde doğrudan etkileri olmuştur[200].

2000-2006 döneminde Leonardo da Vinci programı bünyesinde turizm sektörüne istihdam edilebilirliği ve eğitimi geliştirmek amacıyla ekolojik turizm, görsel eğitim, seyahat sektöründe eğitim için uluslararası işbirliği, ormancılık ve eğlence faaliyetleri, turizm teknisyenleri için uzaktan eğitim, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla kırsal turizmi konu alan 6 tane çok yıllık pilot projeye destek sağlanmıştır. Ayrıca turizm alanında dil becerilerinin geliştirilmesini konu alan iki proje daha 2000 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Socrates programı ile turizm sektöründe dil becerilerinin geliştirilmesini amaçlayan iki projeye ve Youth programı ile turizmi etkileyen 45 projeye ortak finansman ilkesi temelinde mali kaynak sağlanmıştır.[201] Beyaz Kitapta, bilgi potansiyelinin arttırılması için en az üç AB dilinin iyi düzeyde öğrenilmesi ve mesleki beceri doğrultusunda herkesin dil becerilerini geliştirmesi önerilmiştir[202]. Turizmde dil becerilerinin geliştirilmesini amaçlayan projelerin bu hedefe katkıda bulunduğu söylenebilir.

---

[199] Council Decision of 21 December 1998 on the promotion of European pathways in work-linked training, including apprenticeship (1999/51/EC), L 17. 01. 1999, OJ, s.4822.
[200] Report 2001, s.17.
[201] Commission of the European Communities, Commission Staff Working Paper, Report on Community Measures affecting Tourism (2000), Brussels, 15.03.2002, SEC (2002) 300, s.17 (Report 2002).
[202] Report from the Commission, Implementation of the White Paper "Teaching and Learning – Towards the Learning society" Brussels, 10.1.2000, COM(1999)750 final, s.4.

2.2.1.3 Bütünleştirilmiş Kalite Yönetimi

Turizm yoğun rekabetin yaşandığı bir endüstri olarak kabul edilmektedir. Avrupa turizminin küresel pazarda sadece maliyet temelinde daha fazla rekabet edemeyeceği düşüncesi, sürdürülebilirlik ve rekabet edebilirlik açısından başlıca etkenlerden biri olarak turizmde kalite arayışını ortaya çıkarmıştır[203]. 1998 yılında düzenlenen turizmde bütünleştirilmiş kalite yönetimi konulu Avrupa turizm forumu, turizmde kalite yönetiminin stratejik noktalarının ele alındığı ve tavsiyelerde bulunulduğu bir platform oluşturmuştur[204].

Avrupa turizm merkezlerinin rekabet kapasitelerini yükseltmek ve böylelikle turizmde yaratılan iş potansiyelini gerçekleştirmek için turizm merkezlerinin kaliteyi temel almaları bir zorunluluk olarak görülmektedir. Turizm endüstrisinin çok parçalı yapısı ve turistlerin yaptıkları ziyaretleri algılamalarında bir dizi etkenin rol oynaması bütünleştirilmiş bir kalite yaklaşımı oluşturulmasını gerekli kılmıştır. 1998 yılında Komisyon kıyılarda, kırsal bölgelerde ve kentlerde bütünleştirilmiş kalite yönetimi ile ilgili üç çalışma başlatmıştır. Bu çalışmalarda en iyi uygulamalar belirlenmekte, bu alanda başarı kazanabilmek için gerekli olan koşullar incelenmekte ve turizm merkezindeki yöneticiler, bütünleştirilmiş kalite yönetimi yöneticileri ve diğer yetkililer için tavsiyeler sunulmaktadır[205].

Başarılı bir yönetim için, bütünleştirilmiş kalite yönetimi ile ilgili çalışmalarda belirlenen ilkelerin dört tanesi temel ilkeler olarak sayılabilir. Bunlar ortaklık, liderlik, strateji ve izleme ilkeleridir. Ortaklık yöresel ve küçük işletmeler dahil ilgili tüm kurum ve kişilerin kalite sürecine dahil edilmesini içermektedir. Liderlik, bir kişi ya da bir kuruluş tarafından liderlik yapılması demektir. Stratejik amaçların ve hedeflerin açık bir şekilde belirlendiği bir stratejinin oluşturulmasıdır. İzleme ilkesi ise sürdürülebilir turizm için kalite uygulamalarının yerel ekonomi, topluluk ve çevre üzerindeki etkilerinin izlenmesi ve geri bildirim alınmasını içerir.

---

[203] Report 2002, s.20.
[204] Guy Crauser, "European Tourism Forum on Integrated Quality Management in Tourism", Mayrhofen, Zillertal, Tyrol, Austria, 9-12 July 1998, s.1 http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourismpublications/documents/gcconcluen.pdf (01.02.2003).
[205] Report 2001, s.9.

Bu ilkelere ek olarak, bütünleşme, sürdürülebilirlik, müşteri merkezlilik, ayrıntılı çalışma, karşılıklı bağımlılık, zaman, doğru iletişim gibi ilkeler de bütünleştirilmiş kalite yönetimin ilkeleri olarak sayılabilir[206]. Bütünleştirilmiş kalite yönetimi yeni bir yaklaşım olmasına rağmen çok sayıda turizm merkezi bu doğrultuda ilerlemek için birtakım faaliyetlerde bulunmaktadır.

Kıyı turizmi Avrupa'nın en eski turizm türlerinden biridir. Günümüzde kıyı turizminde yoğun bir rekabet yaşanmaktadır ve yatırım, altyapının yenileştirilmesi ve kıyı turizminin doğal kaynaklarının korunması yönünde artan bir ihtiyaç hissedilmektedir. Kıyı turizminde bütünleştirilmiş kalite yaklaşımı ekonomik gelişme, çevrenin korunması ve yerel halkın kimliklerinin korunması konularında girişimde bulunma fırsatı tanımaktadır[207].

Kent turizminde 1980'lerin başından itibaren yeniden canlanma yaşanmaktadır. Kent turizmine duyulan ilginin artmasında rol oynayan etkenler kentlerin tarihi merkezlerinin yenilenmesi, daha geniş ve daha çeşitli kültürel uğraşların ortaya çıkması, tüketicilerin tarihi ve kültürel miraslara ve kentsel kalkınmaya duyduğu ilginin artması ve tüketicilerin harcama yapabilecekleri yeni faaliyetler aramaları olarak belirtilebilir. Bu etkenlerin yanı sıra, turistlerin daha sık ancak daha kısa süreli tatile çıkma eğiliminde olması, Tek Pazarın oluşumu, AB içindeki hareketlilikte genel artış yaşanması Avrupa'da kent turizmine katkıda bulunan etkenlerdir[208].

Kırsal turizmde bütünleştirilmiş kalite yönetimi uygulamaları AB'nin turizmde kalite girişimlerinin üçüncü kolunu oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalar doğrultusunda elde edilen sonuçlar gelecekteki çalışmalar için örnek teşkil etmektedir. Bu kapsamda, Avusturya'nın Lungau bölgesinde kırsal turizmde

---

[206] **Towards Quality Rural Tourism, Integrated Quality Management (IQM) of Rural Tourist Destinations**, Brussels, Enterprise Directorate-General Tourism Unit, 1999, Luxembourg, ss. 62-67 (Quality Rural Tourism).

[207] **Towards Quality Coastal Tourism, Summary, Integrated Quality Management (IQM) of Coastal Tourist Destinations**, Brussels, Enterprise Directorate-General Tourism Unit, Luxembourg, 2000, s.3.

[208] **Towards Quality Urban Tourism, Integrated Quality Management (IQM) of Urban Tourist Destinations**, Brussels, Enterprise Directorate-General Tourism Unit, Luxembourg, 2000, s.4.

bütünleştirilmiş kalite yönetimi ilkeleri uygulanmıştır. İşsizlik oranının ulusal işsizlik oranının üstünde olduğu, ekonomisinin gerileme gösterdiği dağlık bir bölge olan Lungau'da, kalite uygulamaları çerçevesinde yeni girişimler başlatılmıştır. Bunlar, kayak sporu ile ilgilenenlere sunulan hizmetlerin kalitesinin arttırılması, bisiklet sporu ile ilgilenenleri yöreye çekmek için yeni yolların yapılması, bisiklet sporu gerekli malzemeleri sağlayan dükkanların açılması, yıllık bisiklet maratonları düzenlenmesi, ailelerin ve özellikle çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilecek, ilgisini çekebilecek, otel, çiftlik ve çekim merkezlerinin kurulması olarak sıralanabilir. Yine Avusturya'nın Bregenzerwald yöresinin ekonomisi tarıma, özellikle süt tarımına dayalıdır. Bu yörede turizm ve tarım arasında ilişki kurularak "Peynir Yolu" gibi yeni girişimler başlatılmıştır.

İtalya'nın az bilinen bir bölgesi olan Basilicata bölgesinde, kırsal ekonominin güçlendirilmesi için pazarın ihtiyaçlarına göre şekillendirilmiş kültürel geziler ve yeni paketler oluşturulmuştur ve kalite imajı ile pazarlama girişimleri başlatılmıştır.

İspanya'nın Montana de Navara bölgesinde kırsal turizmde son yıllarda artan rekabet nedeniyle yaşanan gerileme yetkilileri harekete geçirmiştir. Uygulanan kalite yaklaşımı ile yerel yetkililer ve turizmle ilgili gruplar arasında işbirliği ve otellerin kendi kalite planlarını geliştirmeleri sağlanmış, bölge için kapsamlı bir kalite yönetimi oluşturulmuştur[209].

Bunlara ek olarak, turistik ürünlerin kalitesinin iyileştirilmesi konusunda tavsiyelerde bulunan Turizm Danışma Komitesi, turizm merkezlerinin kullanımı için kalite göstergeleri geliştirilmesi, turizmdeki KOBİ'lere maddi yardım dışında da yardım sağlanması, sertifika girişimleri ve kalitenin iyileştirilmesi için yapısal fonların daha etkin kullanılması ve turizmde kıyaslama yapılabilmesi için Avrupa yöntemi geliştirilmesi yönünde görüşler bildirmiştir[210].

[209] Quality Rural Tourism, ss. 79-93.
[210] Report 2002, s.20.

2.2.1.4 Turizmde Yeni Teknolojilerin Kullanımı

Turizm sektörü, bilgi temelli toplumda sürdürülebilir kalmak için yeni yollar geliştirmek zorundadır. Turizm sektöründe yenilikçi işletme yöntemlerinin ve teknolojilerinin kullanımının teşvik edilmesi amacıyla var olan teknolojilerin birlikte uygulanması kolaylaştırılmalıdır.

Bilgi toplumu teknolojilerinin yayılması ve internet üzerinde pazarlama ve bilgilendirme olanaklarının ortaya çıkması pazarlama, rezervasyon ve satış hizmetlerinin sunulma şekillerini değiştirdiği için turizm sektörünü önemli ölçüde etkilemiştir. Avrupa turizminin rekabet gücünü artırmak için İşletme Genel Müdürlüğü, Bilgi Toplumu Genel Müdürlüğü ile ortak çalışmalar yapmaktadır. 1999 yılının Kasım ayında, Komisyon bu konu üzerine bir konferans düzenlemiştir[211].

1997 yılında 4. Araştırma ve Teknolojik Gelişme Çerçeve Programı kapsamında, Telematik Uygulama Programı ve KOBİ'ler için Topluluk girişiminin ortak finansmanı ile EnjoyEurope (PMETOUR Girişimi) programı yürütülmüştür. Programın iki amacı vardır; ilki, Avrupa düzeyinde eşgüdüme açık bir yapı oluşturarak herhangi bir Ortak Erişim Noktası'ndan veya Portal'dan (http://www.enjoyeurope.com) kullanıcıların projeye katılan bölgelerin turizmi hakkındaki bilgilere erişebilmesi, ikincisi, Avrupa portalına bağlı bölgesel rezervasyon sistemleri ve internet temelli bilgi sistemleri kurulmasıdır. Bu bölgesel platformların, az gelişmiş bölgelerdeki KOBİ'lere internet aracılığıyla hizmetlerini pazarlama ve yeni teknolojiler ile çalışma imkanı sunacağı düşünülmüştür. Bu girişim ile turizm sektöründe çalışan kurum, kişi ve bölgelerin, işbirliği yaparak fikir ve tecrübe alış verişinde bulunmaları böylelikle rekabet güçlerini artırmaları hedeflenmiştir[212].

---

[211] Managing the Impact of New Technologies, http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/policy-areas/newtechnologies.htm (28.01.2003).
[212] Report 2001, s.24.

Tablo 2.2 2000 yılında Bilgi Toplumu Teknolojileri Programı altında turizm sektöründe başlatılan başlıca programlar

PROJE ADI	BAŞLIK
FETISH	Birleşik Avrupa Turizm Bilgi Sistemi Uyumlaştırması Fetish programı ile Turizm uygulamalarının ve bölgelerinin farklı nitelikteki ağlar, kaynaklar, süreçler üzerinde kendiliğinden bütünleştirilmesi için Avrupa altyapısı sağlanması amaçlanmıştır. Bu sistem ile bölünmüş turizm bilgi sistemleri tek bir sisteme dönüştürülmektedir.
TOURSERV	Internet aracılığıyla coğrafi bilgi sistemlerini kullanarak bireysel turist hizmetleri Tourserv programı, dağ turizmi üzerine yoğunlaşmıştır. Dağlık bölgelerin üç boyutlu grafiksel sunumları birleştirilerek kablosuz bir alet aracılığıyla turistlere rehberlik hizmeti sunulmaktadır.
CRUMPET	Turizm için bireyselleştirilmiş kullanıcı dostu mobile hizmetler Crumpet programı, turizm hizmetlerinin ve uygulamalarının çeşitli sabit ağlar ve kablosuz (GSM, GPMS, UMTS, WLAN) ağlar üzerinden yayılması için gerekli altyapının oluşturulmasını hedeflemiştir. http://www.ist-crumpet.org/

Kaynak: Commission Staff Working Paper, Report on Community Measures Affecting Tourism (2000), Brussels, 15.03.2002, SEC (2002) 300, s.30

İlk kez 5. Araştırma ve Teknolojik Gelişme Çerçeve Programı'nda turizm için özel bir eylem alanı tanımlanmıştır. 5. Çerçeve Planı'nda turizm "Vatandaşlar için Sistemler ve Hizmetler" başlığı altında yer alan uygulama alanlarından biridir. Avrupa turizminin rekabet gücünü ve çekiciliğini artıracak yenilikçi Bilgi Toplumu temelli sistemlerin ve hizmetlerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. 2000-2001 döneminde toplam maliyeti 18 milyon euro olan 12 proje başlatılmıştır. Başlatılan

projeler kablolu ve kablosuz iletişim araçları ile desteklenen rezervasyon, gezi planlama ve rehberlik gibi çeşitli turizm hizmetlerini kapsamaktadır[213].

Bilgi ve iletişim teknolojileri temelli hizmetler, dijital yöntemlerin, turizm sektörüne ilişkin bilgi toplanması, toplanan bilginin işlenmesi, paylaşılması ve bilginin dağıtımın sağlanması amacıyla kullanılmasını ifade etmektedir. Dijital elektronik yöntemler ve araçlar, yazılımlar, turizmle ilgili işletme süreçlerini destekleyen standartlar veya aletler olabilir.

Turizm sektörü üzerinde en çok etkiye sahip hizmetler, ağ hizmetlerinin geliştirilmesi, sistemlerin bütünleştirilmesi ve sistemlerin birlikte çalışabilmesi ile ilgili hizmetler ve elektronik ticaret ve yöneticilik için yeni uygulamalar olarak sıralanabilir[214]. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin turizm alanındaki uygulamalarını inceleyen çalışma grubunun önerileri aşağıda sunulmuştur.

*e-Turizm için bir Avrupa Bilgi Ağı kurulması

*Turizm için Mobile e-Ticaret hizmetleri ve mevzuatın değerlendirilmesi üzerine çalışma yapacak iki çalışma grubunun oluşturulması

*Turizm merkezleri yönetim sistemleri aracılığıyla KOBİ'ler ve turizm merkezleri için pazar bütünleştirilmesini güçlendirecek bir destek merkezinin kurulması[215]

Teknoloji politikasının etkin ve etkili idari süreçler ile desteklenmesi ve diğer politikalar ile eşgüdümünün sağlanması genel olarak Avrupa işletmelerinin, özelde turizm işletmelerinin, dünya çapında üretilen bilgiyi benimseme ve bu bilgiyi üretime dönüştürme yeteneğini ve hızını belirleyecektir. Bununla birlikte, sadece ne yapılacağının değil nasıl yapılacağının da bilinmesi artan öneme sahiptir. Bilgi ve

---

[213]Report 2002, s. 29.

[214] Working Group E - Managing the impact and the use of Information and Communication technology based services in the tourism sector, http://www.europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/workinggroups/workgroupe.htm (25.02.2003).

[215] Working Group E, y.a.g.e.

teknolojinin özümsenebilmesi için teknoloji ve yenilikçilik ile ilgili eğitim, mesleki eğitim, yönetim gibi becerilerin de bu sürece dahil edilmesi gereklidir[216].

2.2.1.5 Turizm İşletmelerinin Güvenliği

Turistlerin temel haklarından ilki fiziki güvenlik hakkıdır. Güvenlik önlemleri bir turizm merkezinin veya bir turistik işletmenin kalitesini gösteren önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir[217]. Turizm ve seyahat sektöründe yaşanan büyüme karşısında Konsey 1986 yılında otellerin yangın riskine karşı asgari standartlarda güvenlik sağlamasına ilişkin bir tavsiye kabul etmiştir[218]. 2000 yılında Komisyon, otellerde yangın güvenliği hakkındaki 86/666/EEC sayılı tavsiyenin üye ülkelerdeki uygulamalarını içeren kapsamlı bir rapor hazırlamıştır[219]. Raporda, 1986 tarihli tavsiyenin, güvenlik derecelerinin iyileştirilmesine yardımcı olduğu ancak AB genelinde uygulanabilir ve açıkça belirtilmiş bir asgari güvenlik garantisini tam anlamıyla sağlayamadığı belirtilmektedir. Tam, güncel ve tutarlı bilgilerin yokluğu halinde tavsiyenin hedeflerinin uygulamaya ne ölçüde geçtiği konusunun kısmen belirsiz kalacağı ifade edilmiştir. Raporda,

- bu konuda hazırlanacak yeni bir tavsiye ile mevcut otellerde 1986 tarihli tavsiyede belirtilen kılavuz ilkelerin uygulanamadığı durumlarda geçerli olacak daha ayrıntılı, daha uygun ve daha somut koşulların belirlenmesi böylelikle 1986 tarihli tavsiyenin uygulanamadığı durumlarda alternatif çözümlerin uygulamaya geçirilmesi
- yeni tavsiyenin bütün otellerde teknik ilkelerin uygulanmasına ilişkin denetim ve izleme hükümleri içermesi
- yeni tavsiyede teknik kılavuzların iyileştirilmesi, güncellenmesi
- yeni tavsiyenin sadece otellere değil benzer nitelikteki işletmelere de uygulanması

---

[216] Frieder Meyer-Krahmer and Guido Reger, "New perspectives on the innovation strategies of multinational enterprises: lessons for technology policy in Europe", **Research Policy** , Vol. 28, No. 7, 1999, ss.765-766.
[217] Tourist rights and consumer issues in tourism, http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/policy-areas/consumer.htm (26.04.2003).
[218] Council Recommendation 86/666/EEC on Fire Safety in Existing Hotels.
[219] Report From The Commission on Application of The Council Recommendation of 22 December 1986 on Fire Safety in Existing Hotels (86/666/EEC), Brussels, 27.06.2001, COM(2001) 348 final.

- en iyi uygulamaların belirlenip yaygınlaştırılması öngörülmektedir[220].

2.2.1.6 Turist hakları

Genel anlamda turist hakları diğer tüketici hakları gibidir ve turistlerin çıkarları ortak mevzuat ile korunmaktadır. Ancak, bazı durumlarda turistlere özel koruma sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda yapılan düzenlemeler paket seyahat, paket tatil ve paket tur ile ilgili düzenlemeler, devre mülk ile ilgili düzenlemeler olarak sıralanabilir.

2.2.1.6.1 Paket Tatil ile İlgili Düzenlemeler

90/314/EEC tarihli Konsey yönergesinin 1. maddesinde yönergenin amacı Topluluk sınırları içinde satışa sunulan ve satılan paketlerle (paket seyahat, paket tatil ve paket tur) ilgili kurallar ve düzenlemeler açısından üye devletler arasında yakınlaşma sağlanması olarak ifade edilmiştir. Paket tur yönergesinin hazırlanmasının başlıca nedenleri aşağıda belirtilmiştir.

- AB'nin başlıca hedeflerinden biri iç pazarın tamamlanmasıdır ve turizm iç pazarın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Aynı zamanda AB sınırları içinde tüketicilerin bir paket seyahat alırken karşılaştırılabilir koşullardan faydalanmalarını sağlamak da hedefler arasındadır[221]
- Üye devletlerin paketler ile ilgili kanunlarının ve bu alandaki uygulamalarının farklı olması, paketler bakımından hizmet sunma özgürlüğünü kısıtlamakta ve farklı üye devletlerdeki operatörler arasındaki rekabetin bozulmasına neden olmaktadır.
- Paketlerle ilgili ortak kuralların belirlenmesi bu engellerin kaldırılmasına ve böylelikle hizmetler ortak pazarının etkin işleyişine katkıda bulunacaktır. Ortak kurallar, bir üye devlette faaliyet gösteren operatörlere bir başka devlette hizmet sunma olanağını ve tüketicilere bir üye devlette paket satın alırken sunulacak kıyaslanabilir koşullardan faydalanma olanağını sunmaktadır.

---

[220] Report From The Commission on Application of The Council Recommendation of 22 December 1986 on Fire Safety in Existing Hotels (86/666/EEC), Brussels, 27.06.2001, COM(2001) 348 final, s.8-10

[221] Zahd Yaqup, "The Package Directive", **European Travel Law**, Ed. Zahd Yaqup, John Wiley & Sons, New York, 1997, ss. 47-48

- 19 Mayıs 1981 tarihli tüketicilerin korunması ve bilgilendirme politikası hakkındaki Konsey ilke kararlarının ekler bölümünün 36 (b) paragrafında, Komisyon'dan turizm alanında çalışma yapması, ortak pazarın sağlıklı işleyişi açısından üye devletlerin yasal düzenlemelerinin etkilerini ve tüketicinin korunması konusunun önemini dikkate alarak öneriler sunması istenmiştir[222].

- 1984 tarihli Turizmle ilgili Topluluk Politikası hakkındaki ilke kararında Konsey, Komisyon'un turizmin önemine dikkat çeken yaklaşımını olumlu karşılamıştır[223].

- Tüketicinin korunması politikasına yeni bir ivme kazandırılmasına ilişkin Komisyon Bildirisi Paketlerle ilgili yasal düzenlemelerin uyumlaştırılması hükmünü içermektedir ve bu Bildiri 6 Mayıs 1986 tarihinde kabul edilmiştir.

- Turizm, üye devletlerin ekonomilerinde önemli bir rol oynamaktadır ve paket sistemi turizmin en önemli parçasıdır. Paket seyahate AB boyutu vermek için en azından asgari ortak kurallar kabul edilirse paket seyahatin üye devletlerde daha fazla büyüme ve verimlilik gösterecek üye devletlerin ekonomilerine daha fazla katkıda bulunacağı beklenmektedir.

- Üye devletlerde tüketicinin korunmasına ilişkin kuralların farklılık göstermesi bir üye devletin vatandaşının bir başka üye devletteyken paket tur almasını caydırıcı etki yaratmaktadır. Bu durumun sadece AB vatandaşlarının değil, paketlerde güvence altına alınmış standartlar arayan üçüncü ülke vatandaşlarının da çekimser kalmalarına yol açacağı düşünülmektedir[224].

Yönerge, kabul edilebilir asgari standartlar belirleyerek tüketicinin korunması için ortak asgari standartları güvence altına almayı amaçlamaktadır. Paket seyahat yönergesinin 1. maddesinde yönergenin amacı; 2. maddesinde paket, organizatör, perakendeci, tüketici ve sözleşme kavramlarının içerikleri; 3. maddede ilgili sözleşmenin nitelikleri; 4. maddede organizatör veya perakendecinin tüketiciye

---

[222] Council Directive 90/314/EEC of 13 June 1990 on package travel, package holidays and package tours,OJ L 158, 23.06.1990, s.59 (Council Directive on package travel, package holidays and package tours).

[223] Council Resolution of 10 April 1984 on a Community policy on tourism, OJ No C 115, 30. 4. 1984, s. 2.

[224] Council Directive on package travel, package holidays and package tours, ss.63-64.

gerekli bilgileri sağlama yükümlülüğü; 5. maddede üye devletlerin paket seyahat sözleşmesinin uygun biçimde ifa edilmesi için üstlendiği yükümlülükler; 6. maddede şikayet halinde organizatör, perakendecinin veya varsa bölge temsilcisinin hemen uygun çözümler üretme yükümlülüğü; 7. maddede organizatör veya perakendeci tarafın iflas etmesi durumunda tüketicinin geri dönüşünü ve ödediği paranın geri verilişini güvence altına alacak finansal teminat sağlaması yükümlülüğü belirtilmiştir. 8. madde üye devletlere bu yönergenin kapsamı dışında tüketiciyi koruma dışında daha etkin önlemler alabilmesine olanak tanımaktadır. 9. maddede üye devletlerin 31 Aralık 1992 tarihine kadar bu yönergenin uygulanması için gerekli yasal düzenlemeleri yapmakla yükümlü oldukları ve yaptıkları düzenlemelere ilişkin yazılı metinleri Komisyon'a iletmeleri gerektiği ifade edilmiştir. 10. maddede bu yönergenin üye devletler açısından bağlayıcı olduğu ifade edilmiştir.

Yönerge ek bölümünde paket seyahat sözleşmesinin içeriği hakkında birtakım genel kurallar içermektedir[225]. Yönergeye göre, bir paket tur sözleşmesi şu bilgileri içermelidir:

- Gidilecek ülke ve kalınacak tarihler ve kalınacak süre
- Kullanılacak ulaşım araçlarının özellikleri ve türleri, tarihler, varış ve ayrılış noktaları
- Paket, konaklama hizmeti içeriyorsa konaklama hizmetinin sunulduğu yerin konfor derecesi, üye devletin yasalarına uygunluğu ve yeme içme planı
- Paket turun gerçekleşmesi için gereken kişi sayısı, paket turun düzenlenmesi için gereken asgari kişi sayısı belirlenmişse ve bu sayı toplanamazsa turun iptali halinde tüketicinin bu iptal hakkında en geç haberdar edileceği süre
- Tur programı
- Paket turun toplam fiyatına dahil edilen geziler, ziyaretler ve diğer hizmetler
- Organizatörün, perakendecinin ve gerekiyorsa sigortacının ismi

[225] Council Directive on package travel, package holidays and package tours, ss. 59 – 64.

- Paket turun fiyatı, paket turun fiyatına dahil değilse gümrük, vergi ve bazı hizmetler için ödenebilecek ek ücretler ve yönergenin 4. Maddesine uygun olarak fiyatlarda değişiklik yapılması olasılıkları
- Ödeme çizelgesi ve ödeme şekli
- Rezervasyon sırasında tüketicinin organizatöre veya perakendeciye ilettiği ve her iki tarafında kabul ettiği özel istekler
- Sözleşmenin şartlarının yerine getirilmemesi durumunda tüketicinin şikayette bulunabileceği süreler

Paket seyahat yönergesinin uygulanması konusunda kimi ülkelerin ulusal mevzuatlarında uyumsuzluk tespit edilmiştir. Yönergedeki paket turun tanımı (2. madde), sözleşmeden doğan yükümlülüklerin ifası (5. madde) ve iflas halinde maddi teminat (7. madde) ile ilgili kavramların belirsizliğinden ötürü yönergenin uygulanmasında zorluklar yaşanmıştır. Uyumsuzluk yüzünden aşağıdaki devletlere karşı bir ihlal prosedürü uygulanmıştır:

- İtalya; 7. Maddenin (maddi teminat) uygulanmaması nedeniyle, İtalyan hukukunun gerektirdiği teminat fonu henüz hayata geçirilememiştir.
- Yunanistan; deniz yolcu ulaşım şirketleri, iflas halinde maddi teminat sağlama koşulundan muaf tutulmaktadır[226].

Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'nın paket seyahat yönergesi ile ilgili aldığı kararlardan biri olan 8 Ekim 1996 tarihli Dillenkoffer kararı[227] yönergenin ulusal hukuka geçirilmemesinin doğrudan AB hukukunun açık bir ihlali olduğu ve üye devletlerin sorumluluğunu gerektirdiği yönünde bir karardır.

Erif Dilenkoffer ve beş diğer Alman tüketici, 13 Haziran 1990 tarihli (90/314/EEC) paket seyahat, paket tatil ve paket turla ilgili yönergenin ulusal hukuka geçirilmemesi yüzünden zarara uğramaları nedeniyle tazminat için Federal Alman Cumhuriyetine karşı yüksek mahkemeye başvurmuşlardır. Seçtikleri seyahat acentesinin batmasından dolayı bu tüketiciler seyahate çıkamamışlardır. Yönerge

[226] TÜRSAB, a.g.e, 2001, ss. 36-37.

olması gerektiği gibi uygulanmış olsaydı, acentelere iflas halinde kendilerini sigorta etme yükümlülüğü getirmesinden dolayı, tazmin edilmeleri ve ülkelerine dönüş masraflarının karşılanmış olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Yargılamanın ardından, tüketiciler Alman devletinden tazminat talep etmişlerdir.

Yargılama sırasında Mahkeme, paket turlarla ilgili yönergenin belirtilen tarihlerde ulusal hukuka geçirilmemesinden dolayı Alman Devletini sorumlu bulmuş ve iflas halinde maddi tazminat (7. madde) konusuna açılık getirmiştir.

Adalet Divanı kararına göre, 7. madde, sözleşmenin tarafı olan paket tur organizatörünün veya perakendecinin iflas etmesi durumunda, paket turla seyahat edenlerin ülkelerine geri dönüş masraflarının ve ödedikleri paranın geri ödenişinin garantisini kapsamaktadır. Mahkemeye göre, üye devletler, paket turla seyahat edenlerin kendi ihmalleri için tedbirler alma yükümlülüğü taşımamaktadır[228].

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın paket seyahat, paket tatil ve paket tur ile ilgili bir başka kararı paket tatil sırasında yaşanan manevi zararın tazmini ile ilgilidir[229]. Paket tatil Türkiye'deki bir konaklama işletmesini içerdiği için bu karar Türkiye açısından önem taşımaktadır.

Simone Leitner ve ailesi TUI'den 4-18 Temmuz 1997 tarihleri arasında Türkiye'de Side'de Pamfiliya Robinson Club'da geçecek bir paket tatil (herşey dahil) için rezervasyon yaptırmışlardır. 4 Temmuz 1997 tarihinde Simone Leither ve ailesi tatil köyüne varmışlar ve bütün tatillerini orada geçirmişler ve bütün öğünlerini orada yemişlerdir. Tatilin başlamasından yaklaşık bir hafta sonra Simone Leitner'da gıda zehirlenmesi belirtileri başlamıştır. Tatil köyünde kalan diğer turistlerin pek çoğunda da aynı belirtiler gözlenmiştir. Tatil köyünde sunulan yiyecekler zehirlenmenin nedeni olarak görülmüştür. Simone Leitner'in hastalığı tatil süresinin bitiminden sonra da devam etmiştir.

---

[228] TÜRSAB,a.g.e, 2001, s.45.

[229] Simone Leitner and TUI Deutschland Gmbh & Co. Kg, Judgment of The Court (Sixth Chamber) 12 March 2002, (Directive 90/314/Eec - Package Travel, Package Holidays and Package Tours - Compensation For Non-Material Damage), In Case C-168/00.

Simone Leitner tatil sürelerinin bitmesinden 2 hafta sonra TUI'ye hastalığı ile ilgili bir şikayet mektubu göndermiştir ancak mektubuna TUI'den herhangi bir yanıt alamamıştır. Bunun üzerine Simone Leitner uğradığı zararın tazmini için dava açmıştır.

İlk derece mahkemesi davacıya uğradığı fiziksel zarar ve yaşadığı fiziksel acı için belirli bir miktar tazminat ödenmesini kabul ederken tüm ailenin tatil keyfinin bozulmasıyla oluşan manevi zararı göz ardı etmiştir. Mahkemenin görüşüne göre, uygunsuzluktan kaynaklanan tatminsizlik ve olumsuz düşünceler, Avusturya hukukuna göre manevi zarar olarak sınıflandırılsa bile Avusturya hukukunda bu tür zararların tazmini için açık bir hüküm olmadığı için tazminat ödenmesi mümkün değildir.

Ancak davacı, yönergenin 5. maddesinin uygulanmasının farklı bir sonuç doğuracağını iddia etmiştir. Yönergeler tek başlarına bireylere bir takım yükümlülükler getirmediği için bir başka bireye karşı dayanak noktası oluşturamamaktadır. Bu durumda mahkemenin ulusal hukuk düzenlemelerini yönergenin amacını göz önünde bulundurarak yorumlaması gerekmektedir. Ulusal mahkeme Alman mevzuatında olan manevi zarar için tazminat ödenmesi hükmünü göz önüne almıştır. Bölge Mahkemesi (the Landesgericht Linz), Simone Leitner ve TUI Deutschland GmbH & Co. KG arasında paket seyahat yönergesinin 5. maddesinin yorumlanması konusunda çıkan sorundan dolayı ilgili maddenin yorumu için Adalet Divanı'na başvurmuştur.

Davaya konu olan 5. maddenin 2. paragrafında, üye devletlerin sözleşmenin ifa edilmemesinden veya uygun biçimde ifa edilmemesi nedeniyle tüketicinin uğradığı zarardan organizatör veya perakendeci sorumlu tutulacaktır ifadesi yer almaktadır. Sorumluluğu organizatör, perakendeci veya diğer hizmet sunucularına atfedilemeyecek zararlar ise,

- sözleşmenin ifasında tüketiciden kaynaklanan zararlar
- üzerinde anlaşılan hizmetlerin gerekleriyle bağlı olmayan üçüncü tarafın icraatından kaynaklanan ve önceden görülmesi mümkün olmayan zararlar
- Yönerge'de tanımlandığı şekliyle doğal afetler ve organizatör, perakendeci veya hizmet sunucusunun tüm özeni göstermesine rağmen öngörüp önlemesi mümkün olmayan zararlar olarak belirtilmiştir.

5. maddede, üye devletlerin, paket turla ilgili hizmetlere ilişkin uluslararası toplantılarda alınan kararlar doğrultusunda bu hizmetlerin ifa edilmemesi veya eksik ifa edilmesi hallerinde doğabilecek zararlardan doğan tazminat haklarını sınırlandırabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca, aynı maddede üye devletlerin paket turlarla ilgili hizmetler esnasında gerçekleşen kişisel yaralanmalar dışındaki zararların tazmini ile ilgili olarak sözleşmeye bu tazminatın sınırlandırılması olanağını tanıyabileceğine dair bir hüküm de yer almaktadır[230].

ATAD Leitner davası ile ilgili olarak, 90/314/EEC sayılı yönergenin 5. maddesinin paket seyahat sözleşmesinde yer alan şartların karşılanamaması ya da eksik karşılanması nedeniyle yaşanan manevi zararın tazmin edilmesi öngörülmüştür[231].

2.2.1.6.2 Devre Mülk

Son yıllarda devre mülk şeklinde tatil düzenlemelerinde ve devre mülk satışlarıyla ilgili sorunlarda artış yaşanmaktadır. Devre mülk satışlarında yaşanan sorunlar üzerine AB tüketicilere temel derecede koruma sağlayacak 94/47/EEC sayılı gayrı menkullerin devre mülk olarak kullanılması hakkının satın alınmasına ilişkin sözleşmeler kapsamında tüketicilerin korunmasıyla ilgili yönergeyi hazırlanmıştır[232]. Yönergenin amacı, gayrı menkulleri devre mülk olarak kullanma hakkını satın alan

---

[230] TÜRSAB, a.g.e, 2001, ss.27-28.
[231] Commission Communication from The Commission to the Council and the European Parliament on European Contract Law, OJ C 255/1, 13.09.2001, ss. 6-7.
[232] Council Directive 94/47/EEC of 26 October 1994 on the protection of purchasers in respect of certain aspects of contracts relating to the purchase of the right to use immovable properties on a timeshare basis - O.J L, 280, 29.10.1994, s. 83 – 87.

kişilerin korunmasıyla ilgili olarak üye devletlerin kanunlarını, düzenlemelerini ve idari hükümlerini yakınlaştırmaktır.

Yönergenin 1. maddesi gayrı menkulleri devre mülk olarak kullanma hakkının unsurları hakkında bilgileri ve geri çekilme veya iptal prosedürlerine ilişkin hükümleri içermektedir. İstek üzerine satıcı gayrı menkulü tanıtan bir belge hazırlamak zorundadır. Ayrıca, kendisinden istendiği takdirde satıcı daha bu belgede ayrıntılı bilgilere de yer vermek zorundadır. Bilgilendirme sözleşmenin vazgeçilemez bir parçasıdır. Satın alan kişi geri çekilme hakkına da sahiptir. Sözleşmenin imzalanmasından itibaren 10 gün içinde satın alan kişi herhangi bir neden belirtmeksizin sözleşmeden geri çekilebilir. Sadece sözleşmenin sonuçlanması ve sözleşmeden geri çekilme durumunda yapılan harcamalar geri ödenmelidir (Madde 5(3)). Yönerge tarafından istenen bilgiler sözleşmeye dahil edilmemişse satın alan kişi sözleşmenin imzalanmasından itibaren 3 ay içinde sözleşmeyi iptal etme hakkına sahiptir. Bu durumda satın alan kişi herhangi bir geri ödeme yapmak zorunda değildir (Madde 5(1)). Satın alan kişinin haklarına veya satıcının sorumluluklarına aykırı koşullar sözleşmeye eklense bile satın alan kişi açısından bağlayıcı nitelik taşımamaktadır (Madde 8)[233].

94/47/EEC sayılı Yönerge, en az 3 yıl için bir veya daha fazla gayrı menkul üzerinde yıllık 7 günden az olmayacak şekilde yasal veya benzeri haklar yaratan sözleşmelere uygulanmaktadır. Diğer yandan Yönergenin yükümlülüklerinden kaçmak için 3 yıldan az zaman için ve 7 günden kısa süreli teklifler hazırlanabilmektedir. Bu durum üzerine Avrupa Parlamentosu bir rapor hazırlamış ve raporunda yönergenin iki temel alanda gözden geçirilmesini istemiştir. Bu alanlar yönergenin uygulanma sahasının özellikle 3 yıldan az olan sözleşmeleri ve diğer sözleşme biçimlerini de kapsayacak şekilde genişletilmesi ve tüketici haklarının daha iyi korunması olarak ifade edilmiştir[234].

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

[233] Commission Communication from The Commission to the Council and the European Parliament on European Contract Law, OJ C 255/1, 13.09.2001, s. 17.
[234] TÜRSAB, a.g.e., s.66.

Tüketicilerin gayrı menkullerin devre mülk olarak kullanılması hakkının, satın alınmasına ilişkin sözleşmeler bağlamında korunmasıyla ilgili yönergenin uygulanmasında zorluklar yaşanmış ve uyumsuzluk yüzünden Yunanistan ve Belçika'ya karşı ihlal prosedürü uygulanmıştır.

Komisyon, Belçika ve Yunanistan'ın belirlenen süre içinde, ilgili kurallar ve düzenlemeler açısından gayrı menkullerin devre mülk olarak kullanılması hakkının satın alınmasına ilişkin sözleşmeler kapsamında tüketicilerin korunmasıyla ilgili 94/47/EEC sayılı yönergeye uyum sağlayamadığını belirtmiştir.

Üye devletlerin, yönergenin resmi gazetede yayınlanmasından itibaren 30 ay içinde mevzuatlarında gerekli düzenlemeleri yapmaları ve Komisyon'a haber vermeleri gerekirken Komisyon Belçika ve Yunanistan'dan bu konuda bir bildirim almamıştır. Komisyon 19 Şubat 1998 tarihinde Belçika'ya ve 9 Eylül 1997 tarihinde Yunanistan'a resmi bir yazı göndererek iki ay içinde yönerge ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirmelerini istemiştir. Her iki devlet de savunmalarında gereken zamanda yükümlülüklerini yerine getirmediklerini kabul etmişler ve bu durumun ulusal karar alma mekanizmalarındaki gecikmelerden kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Ancak ATAD kararında Yunanistan'ı ve Belçika'yı hatalı bulmuş ve ihlal prosedürü uygulanmasına karar verilmiştir[235].

2.2.1.6.3 Hava Yolcularının Haklarının Korunması

Pek çok hava yolcusu AB hukuku altında kendilerine tanınan haklardan habersiz olduğu için bu hakları kullanamamaktadır ancak Komisyon hava yolcularının korunmasına öncelik vermekte ve bu alanda yürüttüğü çalışmaları devam ettirmektedir. Komisyon hava yolcularının korunması konusunda kapsamlı bir politika oluşturulması için 2000 yılında bir öneri sunmuştur. Bu öneri temel yolcu hakların oluşturulması veya güçlendirilmesi için Topluluk mevzuatı, yolcuların mevcut hakları hakkında bilgilendirilmesi için bilgilendirme kampanyaları ve hizmet

[235] Commission vs Hellenic Republic, Judgement of The Court, , (Failure by a Member State to fulfil its obligations - Directive 94/47/EC - Non-transposition), In Case C-401/98, 14 September 1999 ve bkz. Commission vs Kingdom of Belgium, In Case C-319/98, 25 February 1999.

kalitesinin iyileştirilmesi için havacılık sektörü tarafından gönüllü girişimler olmak üzere üç unsurdan oluşmaktadır[236].

Yolcuların temel haklarının korunması, AB bünyesinde yolcuların aynı haklara sahip olmasını ve bu haklarına saygı gösterilmediği durumlarda tazminat isteme hakkına sahip olmasını ve Tek Pazar içinde havayolu şirketlerinin de aynı kurallar çerçevesinde faaliyet göstermelerini kapsamaktadır. Hakları konusunda yolcuları bilinçlendirmek için Komisyon 2000 yılında kampanya başlatmıştır ve Komisyon'un isteği üzerine pek çok hava alanında hava yolcularının haklarını gösteren posterler bulunmaktadır[237]. Komisyon'un havaalanları ve havayolu şirketlerini hizmet kalitelerinin iyileştirmeleri konusunda teşvik etmesi sonucunda havaalanları ve havayolu şirketleri bu konuda gönüllü taahhütlerde bulunmuşlar ve taahhütlerini 2001 yılının Mayıs ayında kamuoyuna duyurmuşlardır[238].

Bu girişimler, tamamıyla uygulandığında yolculara sunulan hizmetin kalitesini büyük oranda artıracak önemli adımlar olarak nitelendirilebilir. Ancak bu girişimler, uçuşu iptal edilen ya da uçağa kabul edilmeyen yolcuların uğradığı zararlar için talep edebilecekleri tazminat hakkını kapsamamaktadır. Bu durumda mevzuatın bu yolculara daha iyi koruma sağlaması bir gereklilik olarak görülmektedir. Komisyon, tarifeli hava yolu ulaşımında uçağa kabul edilmeme durumunda uygulanacak olan tazminat sistemi için ortak kurallar belirlenmesi hakkındaki Tüzük[239] yerine yolculara daha güçlü koruma sağlayan yeni bir mevzuat önerisi hazırlamaktadır[240]. 2000 yılında Komisyon, gecikme yaşanması, bagajların kötü şartlarda muhafaza edilmesi, bir kazadan dolayı ölüm ya da yaralanma ile karşılaşılması halinde yolculara tanınan hakları büyük ölçüde iyileştiren Montreal

---

[236] Commission Communication to the European Parliament and the Council Protection of air passengers in the European Union, COM(2000) 365 final of 21.06.2000.
[237] Report 2002, s.41.
[238] Airport Voluntary Commitment on Air Passenger Service, the Voice of European Airports. 26.04.2001,http://europa.eu.int/comm/transport/air/rights/doc/commitment_airports_en.pdf (26.04.2003).
[239] Council Regulation (EEC) No. 295/91 of 4 February 1991 establishing common rules for a denied boarding compensation system in scheduled air transport. OJ L 36, 08.02.1991, s.5.
[240] Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing common rules on compensation and assistance to air passengers in the event of denied boarding and of cancellation or long delay of flights,COM/2001/0784, final-COD2001/0305, Official Journal C 103 E. 30.04.2002 , ss. 225 – 229.

Konvansiyonu'nda belirlenen şartlarının AB tarafından da uygulanmasına ilişkin önerileri kabul etmiştir[241].

2.2.1.7 Engelli Turistler

Turizm olanaklarından faydalanma hakkı, bütün Avrupa vatandaşlarını ilgilendiren bir sosyal hak olarak görülmektedir. Avrupa'daki engellilerin sayısının 50 milyondan fazla olması engelli turistlerin kazançlı bir tüketici grubu olarak görülmesini sağlamıştır [242].

2003 yılı Avrupa Engelliler Yılı olarak kabul edilmiştir ve Avrupa çapında etkinlikler düzenlenmiştir. Aralık ayında İtalya'da sona ermek üzere, Şubat ayında Yunanistan'da başlayan ve bütün AB ülkelerini kapsayan bir yürüyüş düzenlenmiştir. Buna ek olarak, engelli turistlerin daha kolay seyahat edebilmesini sağlamak amacıyla birtakım girişimler yürütülmektedir[243].

Komisyon, engelli turistlerin bilgi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 1996 yılında "Avrupa'yı Engelli Turistler için Erişilebilir Yapmak" başlıklı bir rehber yayınlamıştır. Bu rehber ile kamuoyunun engelli turistler konusunda bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir. Uygulamada, engelli turistlere yönelik önlemlerin etkinliği büyük ölçüde tur operatörlerinin bu sürece dahil edilmesine bağlıdır. Komisyon, 1997 yılında 18 Avrupa ülkesini kapsayan ve engelli turistlere yönelik bir dizi seyahat rehberi hazırlamıştır[244].

---

[241] Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulation (EC) No 2027/97 on air carrier liability in the event of accidents, OJ C 337 E, 28.11.2000, s.68 and Proposal for a Council Decision on the approval by the European Communities of the Convention for the Unification of Certain Rules for International Carriage by Air (the Montreal Convention), OJ C 337 E, 28.11.200, s. 225. Ayrıca bkz. Commission of the European Communities, Commission Staff Working Paper, Report on Community Measures affecting Tourism SEC (2002), Brussels, 15.03.2002, 300, s.41.

[242] Why invest in accessible tourism and leisure?, http://www.accessibleleisuresolutions.co.uk (26.05.2003).

[243] Travelling in Europe 2003, European Commission General public information leaflet, January 2003, s.3, http://www.europa.eu.int/comm/publications/booklets/eu_glance/19/txt_en.pdf (26.05.2003).

[244] Travel guides for tourists with disabilities, http://www.europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/policy-areas/guides.htm (25.05.2003).

2.2.2 Avrupa Birliği'nin Turizmi Dolaylı Etkileyen Faaliyetleri

2.2.2.1 Ekonomik ve Parasal Birlik- Tek Para birimi-Euro

Ekonomik ve parasal birlik, malların, kişilerin, hizmetlerin, ve sermayenin serbest dolaşımının yanı sıra, ulusal paralar arasında kesin olarak tespit edilmiş sabit kurlar ve nihayet tek para biriminin kabulü demektir. Ekonomik ve parasal birliğin unsurları arasında bu amaçlara ulaşmak için gerekli olan ortak para politikası, ekonomi politikalarının yakınlaştırılması ve başta maliye politikası olmak üzere pek çok alanda uyum sağlanması gibi konular da yer almaktadır[245]. Ekonomik ve parasal birliğe geçiş ile ortak para birimi olarak EURO'nun kullanılmasının turizm sektörünü doğrudan etkileyebileceği düşünülmektedir[246].

Bir turistik ürünün ulusal para yerine euro ile fiyatlandırılmasının, söz konusu ürün aynı olsa bile tüketici tercihlerinde farklılık yarattığı düşünülmektedir. Turistlerin euro ve ulusal para birimini nasıl algıladığı, para biriminin turistik ürünler üzerindeki etkisinin ne yönde olduğu birbirini tamamlayan iki etken tarafından şekillendirilmektedir. Bu etkenler, euroya duyulan şüphe ve güvendir[247]. Euronun turizm sektöründeki etkileri değerlendirilirken, sektörde talep yapısının fiyata duyarlı olduğu da hesaba katılmalıdır[248].

Avrupa turizminin ekonomik ve parasal birlikten beklediği faydalar şöyle sıralanabilir;

1. Döviz kuru ayarlamaları yatırımcılar ve dolayısıyla ticaret açısından kar belirsizlikleri yaratacağı için yatırımları olumsuz etkileyebilmektedir. Kambiyo denetimleri ve döviz kuru değişmeleri işletmeler açısından tarifelere benzer kısıtlayıcı etkiler doğurabilmektedir.[249] Ortak paranın kullanılması ile turizm işletmeleri ve turistler açısından döviz kuru riski ortadan kalkacaktır.

---

[245] Güran, a.g.e, s. 160.
[246] European Commisison, **Tourism and the European Union: A Practical Guide**, DG XXIII Brussels, 1996, s.245.
[247] Josef A. Mazanec, "Tourists' Acceptance of Euro Pricing: Conjoint measurement with random coefficients", **Tourism Management**, Vol. 23, 2002, s.252.
[248] Mazanec, a.g.e, s.246.
[249] Güran, a.g.e, s. 83.

2. Ortak para, Tek Pazar içindeki mal ve hizmetlerin fiyatlarının kıyaslanacağı bir fiyat şeffaflığı ve dolayısıyla turistler açısından etkin bir fiyat mekanizması yaratacaktır.

3. Turistler, AB içinde seyahat ederken parayı birçok farklı kura çevirmeden seyahat edebilecekler böylelikle döviz kurları arasındaki farklardan kaynaklanan kayıplar ortadan kalkacaktır.

4. Fiyat listelerinin ve broşürlerin oluşturulması kolaylaşacaktır[250] .

Sonuç olarak ortak para, ticaretin arttığı, kaynak tahsisinin etkinleştiği, büyümenin ve istihdamın arttığı, istikrarlı bir makro ekonomik ortam yaratacaktır. Ortak paranın ekonomi üzerinde yarattığı olumlu etkilerin turizme yansımasının kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Diğer yandan, EPB'nin turizm sektörü üzerinde muhtemel olumsuz etkileri, asimetrik şoklar ve Maastricht yakınlaşma kriterleri ile ilgili olmak üzere 2 grupta incelenebilir [251].

Ortak paranın kabulünden sonra üye ülkelerin asimetrik şoklarla karşılaşması ve bu şokların turizmi olumsuz etkilemesi olasılığının yüksek olduğu düşünülebilir. Asimetrik şoklarla karşılaşma riski, parasal birliğe katılan ülkelerin sabit kur sistemini kabul etmesinden ve ortak para politikası nedeniyle bağımsız bir para politikası izleme olanağını kaybetmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak bağımsız para politikası, bir ülke herhangi bir dış şok ile karşılaştığında veya bölgeler arasında bir dengesizlik durumunda uygulanan bir araç olduğu için asimetrik şoklarla karşılaşıldığında önem kazanmaktadır. Ekonomik şoklar ile mücadele edilmesi için ülke ekonomilerinin birbirleriyle uyumu, üretim faktörlerinin hareketliliği, reel ücretlerin ve fiyatların esnekliği gerekli koşullardır[252].

AB'nin optimum para sahası oluşturabilmek için gerekli olan koşulları henüz tam olarak gerçekleştiremediği dikkate alınınca ülke ekonomilerinin asimetrik şoklardan etkileneceği düşünülebilir. Şoklardan en kötü şekilde etkilenecek ülkelerin

---

[250] Çiçek, a.g.e, s.107.
[251] Nigel Healey, "Monetary Union", **Hospitality Industry, tourism and Europe**, 1996, s.88.
[252] Özgür Tonus, **Avrupa Birliğinde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye**, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul, 2000, ss. 5-7.

AB ile en az bütünleşmiş ülkeler, Portekiz, İspanya ve Yunanistan, olacağı söylenebilir. Bu ülkeler dışsatım gelirlerinde turizme en çok bağımlı olan ülke grubunu oluşturmaktadır[253].

Bununla birlikte, Maastricht yakınlaşma kriterlerinin bütçe açığı ve kamu borçları ile ilgili kriterlerinin de turizm sektörü üzerinde dolaylı olumsuz etkileri olacağı söylenebilir. Maastricht yakınlaşma kriterleri gereğince üye ülke bütçe açıkları GSYİH'nın %3'nü aşmamalıdır ve üye ülkenin kamu borçları GSYİH'nın %60'nı geçmemelidir[254]. Ancak, turizmin önemli olduğu Güney Avrupa ülkelerinin, Maastricht kriterlerini karşılamak için vergi tabanının genişletilmesi ve kamu harcamalarını azaltması yönünde aldığı önlemlerin turizm üzerinde etkileri şu şekilde olabilir; vergi tabanının genişletilmesi amacıyla yabancı turistlere sunulan hizmetlerden alınan vergilerde artış yaşanabilir ve kamu harcamalarının azaltılması amacıyla turizmin büyük ölçüde bağlı olduğu altyapı hizmetlerine yapılan harcamalarda azalış yaşanabilir[255].

Bu bağlamda AB'nin turizm ve euro alanındaki faaliyetlerine bakıldığında, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) için Avrupa Gözlem Merkezi, 1999 yılının bahar döneminde işletmelerin euroya hazırlıklarına ilişkin bir çalışma yürütüldüğü görülmektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre işletmelerin euroya hazırlık konusundaki ilgileri beklenenden az düzeydedir. KOBİ'lerin sadece %43'ü euronun işlerindeki etkisini dikkate aldığını, %24'ü hazırlıklara geçmeden önce 2002 yılının ortalarını veya sonunu bekleyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca, turizm işletmelerinin euronun kullanıma başlanması ile ilgili stratejik hedeflerini ve euronun turizm işletmelerine sunacağı fırsatları içeren bir rapor hazırlanmıştır. Raporun ardından euro ve turizm ile ilgili 1998 yılının kasım ayında bir konferans düzenlenmiştir. Turizm işletmeleri için euro hazırlık kılavuzu hazırlanmıştır[256].

---

[253] Nigel Healey, a.g.e, s.88.
[254] TCMB Dış ilişkiler Müdürlüğü, **Euro 1999**, Ankara, Haziran 1998, s.2.
[255] Healey, a.g.e, 1996, s.89.
[256] Report 2001, ss.13-14.

2.2.2.1.2 Vergi Politikası

2.2.2.1.2.1 Katma Değer Vergisi

Katma Değer Vergisi (KDV), ürünlerin satışına ve hizmetin verilmesine bağlı, üretim ve dağıtım sürecindeki işlemlerin sayısından ise bağımsız olarak fiyatla orantılı, tüketime bağlı genel bir vergi olarak tanımlanabilir. AB'nin uyumlaştırılmış KDV sisteminin temelindeki ilkeler genellik, oranlılık, tüketimden alınma, yansıma ve indirim hakkıdır. AB KDV sistemi, muafiyet ya da düzenlemeye dair özel bir düzenleme olmadıkça, pazarda sunulan bütün mal ve hizmetleri kapsamaktadır. KDV, bir ürünün fiyatının yüzdesi olarak belirlenir ve KDV sistemi indirim hakkı nedeniyle, vergi yükünün aslında teknik olarak şirketler tarafından toplanıyor olmasına rağmen, malın veya hizmetin nihai tüketicisinde kalmasını sağlar[257].

77/388/EEC sayılı üye devletlerin gelir vergisi ve katma değer vergisi genel sistemine ilişkin mevzuatlarını uyumlaştırmalarını konu alan altıncı yönergenin amacı, ortak KDV sisteminde vergi matrahlarının uyumlaştırılması ve üye devletlerde arasında vergi ile ilgili sorunların ortadan kaldırılmasıdır[258]. Altıncı KDV yönergesi bazı kritik konularda uzlaşmaya varılmasında yaşanan zorluklar nedeniyle bazı konularda özel düzenlemeler getirmiştir. Bu kapsamda yönergenin 26. maddesi uyarınca seyahat acenteleri ve tur operatörleri yaptıkları işin yapısı nedeniyle özel düzenlemeye tabidir.

Seyahat acentelerine ve tur operatörlerine özel düzenlemeler getirilmesinin başlıca iki amacı vardır. İlk amaç, AB üyesi olmayan devletlerde sunulan hizmetleri kapsayan seyahat paketleri söz konusu olduğunda normal KDV uygulamasının yol açabileceği karışıklıkları önlemektir. Bir seyahat acentesi, AB üyesi olmayan devletlerden konaklama, ulaşım gibi hizmetler satın alırsa ve bu hizmetleri bir seyahat paketinde birleştirip kendi adına ya da kendi hesabına bir yolcuya satarsa,

---

[257] Stefano Fantorini ve Hakan Üzeltürk, **Avrupa Birliği'nin Vergilendirme Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, İktisadi Kalkınma Vakfı, Ed. Hürrem Cansevdi, İstanbul, Temmuz 2001, ss.16-17.

[258] Sixth Council Directive 77/388/EEC of 17 May 1977 on the harmonisation of the laws of the member states relating to turnover taxes-Common system of value added tax. OJ L 145 of 13.06.1977. s.1.

normal KDV kuralları altında, kendisine sunulan her hizmet için KDV ödemek ve hizmet satın aldığı her üye ülkede kayıt yaptırmak zorundadır.

Fakat, "özel marj" uygulaması kapsamında, seyahat acentesinin tek bir seyahat paketi açısından yürüttüğü tüm işlemler KDV açısından tek bir hizmet sunumu olarak değerlendirilmekte ve KDV kendi ülkesinde alınmaktadır. Seyahat acentesi, kendisine sunulan hizmetlerden KDV'yi düşemez ancak seyahat paketinden kazandığı gelir üzerinden vergilendirilmektedir[259]. Marj, KDV hariç seyahat eden tarafından ödenen toplam miktarla, diğer kişiler tarafından teslimat ve hizmetler için acenteye sağlanan gerçek miktar arasındaki farktır. Marj vergilendirmesinde geri ödemelere veya hesaptan düşmeye izin verilmez[260].

İkinci amaç, üye devletler arasında KDV gelirlerinin dağıtımının yapılmasıdır. KDV gelirlerinin, her bir hizmet sunumunun nihai tüketiminin yapıldığı üye devlete aktarılması hedeflenmiştir. Örneğin, konaklama, restoran veya ulaşım hizmetlerinden sağlanan gelir üzerinden alınan KDV söz konusu olduğunda, konaklama üzerinden alınan KDV tatilin geçtiği ülkeye, seyahat hizmetinden alınan KDV genellikle tur operatörünün bulunduğu ülkeye ve gelirin elde edildiği ülkeye aktarılmaktadır[261].

Altıncı yönerge ile getirilen özel düzenlemelerin yanı sıra KDV oranlarının uyumlaştırılması ile ilgili 19 Ekim 1992 tarihli 92/77/EEC sayılı yönerge de turizm sektörü açısından önemli düzenlemeler içermektedir[262]. Bu yönergede kabul edilen hükümler 01.01.1993 ile 31.12.1996 tarihleri arasında uygulanmak üzere hazırlanmıştır, geçici nitelik taşımaktadır. Yönerge, indirilmiş oran ve standart oran olmak üzere iki oranlı bir vergi düzenlemesini içermektedir. İndirilmiş oran en az %5 olacaktır ve üye ülkeler bir veya iki tane indirilmiş orana sahip olabileceklerdir.

---

[259] VAT and Travel Agents, http://europa.eu.int/comm/taxation_customs/taxation/travel_agents/vat_en.htm (26.04.2003)

[260] TÜRSAB, a.g.e, 2001, s.89.

[261] Proposal for a Council Directive amending Directive 77/388/EEC as regards the special scheme for travel agents Brussels, COM (2002) 64 final, 08.02.2002, s.2.

[262] Council Directive 92/77/EEC of 19 October 1992 supplementing the common system of value added tax and amending Directive 77/388/EEC (approximation of VAT rates), OJ L 316 , 31.10.1992, ss.1 – 4.

İndirilmiş oranın uygulanacağı konular yönergenin sonunda yer alan "H Eki"nde 17 madde halinde belirlenmiştir. Bu maddeler arasında otel ve benzeri kuruluşlar da yer almaktadır. Standart oran en az %15 olacaktır, bu oran "H Eki"nde sunulan liste dışında kalan mal ve hizmetlere uygulanacaktır[263]. H ekinde yer almayan bazı sektörlere, yönerge yürürlüğe girmeden önce de bu sektörlere indirimli KDV uygulanıyor olması koşuluyla, yönerge yürürlüğe girdikten sonra indirilmiş KDV oranı uygulanabilmektedir. Bazı ülkelerde restoran sektörü bu uygulamadan faydalanmaktadır. Komisyon, 1999/85/EC sayılı yönergenin sonuçlarını inceledikten sonra 92/77/EEC sayılı yönergenin H eki ile ilgili değişiklikler yapma niyetinde olduğunu belirtmiştir[264].

1999 yılında, Komisyon emek yoğun hizmetlerde düşürülmüş oranda KDV uygulanabilmesi için bir yönerge teklifi sunmuştur. Bazı üye devletler, Konseyde tartışmaya açılan yönergeye, turizme destek olması açısından yiyecek içecek sektörünün de katılmasını teklif ederken bazıları restoranların lüks bir ürün olduğunu ve vergilerin düşürülmesinden turistlerin faydalanacağını ileri sürerek bunu reddetmişlerdir[265]. 77/388/EEC sayılı yönergede değişiklik yapan, emek yoğun hizmetlerde deneme amacıyla düşürülmüş KDV uygulanmasına ilişkin 1999/85/EC sayılı Konsey yönergesi[266] 28 Ekim 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1 Ocak 2000-31 Aralık 2002 tarihlerini kapsaması planlanmış ancak daha sonra süresinin 2003 yılının sonuna kadar uzatılmasına karar verilmiştir. Ancak yiyecek içecek sektörü, yönergenin kapsamına giren hizmetler arasına dahil edilmemiştir.

Sektördeki işletmelerin KDV ile ilgili beklentileri, bütün üye devletlerde, oteller, restoranlar ve benzeri işletmelere indirilmiş asgari orana en yakın oranda zorunlu indirilmiş vergi uygulanması ve bütün üye devletlerdeki, otel ve restoranlarda iş amaçlı yapılan harcamalardan KDV'nin tamamının düşülmesi olmak

---

[263] M. Ziya Suer, **Avrupa Birliğinde Vergi Uyumlaştırması ve Türk Vergi Sistemi Üzerine Etkileri**, Ankara, İstanul Sanayi Odası ve Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, 1999, ss.198-200

[264] Live from Brussels, HOTREC, Issue 22, 15.02.2002, s.7.

[265] TÜRSAB,a.g.e, 2001, s.90.

[266] Council Directive 1999/85/EC of 22 October 1999 amending Directive 77/388/EEC as regards the possibility of applying on an experimental basis a reduced VAT rate on labour-intensive services. OJ L 277, 28.10.1999. ss. 3-5.

üzere iki grupta toplanabilir[267]. Komisyon, 1999/85/EC sayılı yönergenin sonuçlarını incelemeden önce 92/77/EEC sayılı yönergenin H eki ile ilgili değişiklikler yapma niyetinde olmadığını belirtmiştir[268].

Komisyon, 18 Şubat 2002 tarihinde, seyahat paketi satan tur operatörlerine yönelik özel KDV düzenlemesinin güncellenmesi için yönerge önerisi sunmuştur[269]. Yönerge önerisinde turizm sektöründe yaşanan sorunlar ve güncellenmesi gereken noktalar aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir[270].

-Altıncı yönergenin kabul edildiği dönemde turizm sektöründe paketlerin büyük çoğunluğu seyahat acentesi veya tur operatörü tarafından seyahat edenlere doğrudan satılırken günümüzde seyahatler artık sadece seyahat edenlere değil diğer tur operatörlerine veya acentelere de satılmaktadır. Bu nedenle çifte vergilendirme sorunlarını çözmek için özel düzenlemenin seyahat eden kişiler dışında vergi tabi diğer kişilere satılan seyahat paketlerini de kapsayacak şekilde genişletilmesi önerilmiştir.

-Üye devletler arasında seyahat acentelerine uygulanan KDV düzenlemeleri bakımından farklılıklar vardır. Danimarka, İrlanda ve Hollanda yürürlükte olan KDV yönergesi kabul edilmeden önce seyahat paketlerini KDV'den muaf tuttukları için, yönergenin kabulünden sonra da bu uygulamayı devam ettirme iznine sahip olmuşlardır. Ancak yeni yönerge ile, bu ülkelerdeki seyahat acenteleri de diğerleri gibi marjları üzeriden KDV vergisi ödemek zorunda kalacaktır. Yeni uygulamanın bu ülkelerdeki seyahat hizmetlerinde artış yaratması beklense de esnek uygulamaları benimseyen ülkelerin yarattığı haksız rekabetin önüne geçilecektir.

-Şirketler, acentelerden aldıkları iş seyahati paketi üzerindeki KDV'yi hesaptan düşemedikleri için, bazen seyahat paketindeki hizmetleri acenteler yerine bağımsız hizmet sunucularından sağlamayı tercih etmektedir. Bunun üzerine

---

[267] Live from Brussels, HOTREC, Issue 23, 01.04.2002, s.6.
[268] Live from Brussels, HOTREC, Issue 22, 15.02.2002, s.7.
[269] Report on the Activities of The European Union (EU) in 2002 in The Tax Field, Brussels, 27 January 2003, s.6. http://www.europa.eu.int/comm/taxation_customs/taxation/information_notes/report_activities_2002.pdf (14.04.2003).
[270] Proposal for a Council Directive amending Directive 77/388/EEC as regards the special scheme for travel agents Brussels, 08.02.2002, ss.3-4.

Komisyon, seyahat acentelerine iş seyahatlerinde normal KDV uygulamasından muafiyet olanağı önermiştir.

-Bir seyahat paketi AB ülkelerinden birinde kurulmuş olan bir tur operatörü tarafından satıldığında marj uygulaması ile vergilendirilmektedir ancak üçüncü ülkelerde kurulmuş olan seyahat acenteleri, KDV düzenlemesi kapsamında olmadığı için bu ülkelerdeki bir tur operatörü internet üzerinden bu seyahat paketini satarsa vergiye tabi tutulmamaktadır. Bu durumu önlemek için, AB vatandaşlarına satılan ve AB sınırları içinde geçirilen tüm seyahat paketlerinin vergilendirilmesi önerilmiştir. AB dışındaki ülkelerdeki müşterilere, AB'ni kapsayan bir seyahat paketi sattığında AB'de kurulmuş bir seyahat acentesi marjı üzerinden KDV ödemek zorundadır[271].

Yönergede yapılması önerilen değişiklikler olumlu gelişmeler olarak değerlendirilse de bazı yönlerden eleştirilebilir. Üçüncü ülkelerdeki tur operatörlerinden nasıl KDV alınabileceği önemli bir sorun olarak görülmektedir. Üçüncü ülke vatandaşlarına AB'yi kapsayan seyahat paketleri satan üçüncü ülke tur operatörleri KDV ödemezken AB'de kurulmuş olan tur operatörleri benzer paketleri aynı müşterilere sattığı takdirde KDV ödemek zorunda kalmaktadır. Bu haksız rekabete yol açacaktır ve AB tur operatörlerinin AB dışına çekilmesiyle sonuçlanabilecektir. Bu bağlamda, üye ülkelerin, kendi operatörlerine üçüncü ülke vatandaşlarına AB'yi kapsayan seyahat paketleri sattıkları takdirde, KDV istisnası getiren düzenlemeler yapması gerekli görülmektedir[272].

2.2.2.1.2.2 Gümrüksüz Mağazaların Kaldırılması

Tek pazarın kurulması vergi sınırlarının kaldırılması demektir ve bu uygulama kısa vadede bazı sektörleri olumsuz etkilemiştir. Komisyon, 17 Şubat 1999 tarihinde Konsey'e gümrüksüz satışların kaldırılması kararının istihdam boyutları hakkında bir bildiri sunmuştur[273]. Gümrüksüz mağazaların tek pazarın kurallarına

---

[271] Travel Agents and VAT-Frequently Asked Questions, Memorandum 02-30, Brussels, 18th February 2002
http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.getfile=gf&doc=MEMO/02/30|0|RAPID&lg=EN&type=PDF (26.05.2003).

[272] BTA at the EU, Newsletter, No. 11 - July 2002, s.15.

[273] Commission communication to the Council of 17 February 1999 concerning the employment aspects of the decision to abolish tax- and duty-free sales for intra-Community travellers. OJ C 66, 09.03.1999.

uyum sağlayabilmesi için Konsey, 30 Haziran 1999 tarihine kadar geçici bir düzenleme getirmiştir. KDV veya dolaylı vergiler ile ilgili Konsey kararlarında, uçak ve feribot yolcularının beraberinde getirdikleri eşyalara vergi muafiyeti sağlama olanağı tanınırken tren ve otobüslerdeki gümrüksüz satışlar kapsam dışında bırakılmıştır.

Komisyon ve Maliye Bakanları Konseyi, gümrüksüz ve vergisiz satışların sona erdirilmesinin istihdam üzerindeki etkilerini konu alan bir rapor hazırlamıştır. Raporda, 30 Haziran 1999 tarihinden itibaren gümrüksüz ve vergisiz satışlara son verilmesinin istihdam üzerindeki etkilerinin nasıl olacağına dair değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmelere göre, bu satışlara son verilmesi 50000 işi doğrudan, 140000 işi dolaylı olarak etkileyecektir. Bu nedenle daha düşük satış oranı ve daha az kazanç elde edilmesi, ulaşım hizmetlerinin fiyatlarının artması, talepte azalma ve işsizlikte artış yaşanması olasıdır.

Diğer yandan tüketicilerin toplam taleplerinde diğer dükkanlara doğru bir kayma yaşanacak ve gümrüksüz mağazaların kapanması nedeniyle yaşanan iş kayıpları diğer dükkanlardaki iş imkanları ile telafi edilebilecektir. Gümrüksüz ve vergisiz satışların sona erdirilmesinden en çok Almanya ve Danimarka arasındaki kısa mesafeli feribot seferlerinin etkilenmesi beklenmektedir. Sonuç olarak, bu mağazaların kaldırılmasının etkilerinin özellikle denizcilik sektöründe ve yerel nitelikte olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, Komisyon geçiş süresinin 30 Haziran 1999'dan sonrasına kadar uzatılması konusunda öneriler sunmuştur[274].

2.2.2.1.2.3 Yolcu Beraberinde Getirilen Eşya Serbestisi

Üye devletlerin Uluslararası seyahatte dolaylı vergi ve gelir vergisi muafiyeti ile ilgili kanun, düzenleme veya idari faaliyetlerinin uyumlaştırılması konulu 69/169/EEC sayılı 28 Mayıs 1969 tarihli yönergede son olarak 1994 yılında 94/4/EC sayılı yönerge ile güncellemeler yapılmıştır[275]. Bu yönerge ise daha sonra iki kez

[274] Commission Communication to the Council of 17 February 1999 concerning the employment aspects of the decision to abolish tax- and duty-free sales for intra-Community travellers., OJ C 66, 09.03.1999.
[275] Council Directive 94/4/EC of 14 February 1994, Official Journal L 358, 31.12.1998, ss. 4-6.

değiştirilmiştir[276]. Bu yönergelerin amacı, AB içi seyahatte ve üçüncü ülkeler ile AB üyesi ülkeler arasındaki seyahatte yolcuların ticari olmayan eşyaları beraberlerinde getirmeleri için vergi muafiyeti düzenlemeleri getirmektir.

AB dışından gelen turistler için vergiden muaf eşya alma sınırı kişi başına 175 ECU'dür ve 15 yaşından küçükler için bu sınır 90 ECU'ye indirilebilir. Tütün, alkollü içkiler, parfüm, kahve ve çay için vergiden muafiyet sınırlarını Komisyon belirlemektedir. AB içi yolcular ve dışardan gelen yolcular için farklı sınır oranları uygulanmaktadır[277].

2.2.2.1.2.4 Vergi Teşvikleri

Günümüzde teşvikler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı alanlarda kullanılmaktadır. Teşvik politikaları ülkelerin ekonomik ihtiyaçlarına, üretim yapılarına, gelişmişlik düzeylerine göre değişmektedir[278].

Vergi politikası uygulamaları ekonomiyi çeşitli yollarla yönlendirebilir. Bunlar arasında en etkin uygulanan ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde başvurulan yöntem özel yatırımların teşvik edilmesi ve tasarruf sermaye birikiminin sağlanması için uygulanan vergi indirimleri, istisna ve muafiyetleridir[279]. AB ülkelerinde vergi kalemleri içerisinde en önemli vergi kalemleri gelir vergisi, kurumlar vergisi, KDV ve yerel vergilerden oluşmaktadır.

AB'de teşvikler konusunda belli bir model yoktur. Ülkelere veya sektörlere göre değişik uygulamalar söz konusudur. AB'de teşvik politikalarının başlıca uygulama alanları, sektörel iyileştirme tedbirleri, bölgesel kalkınma politikaları, işletmeler için istihdam ve eğitim yardımları, araştırma ve geliştirme araçlarını ve harcamaları güçlendirme yolları, küçük ve orta boy işletmelere yardım, zor durumdaki

---

[276] Council Directive 94/75/EC of 22 December 1994 and Council Directive 98/94/EC of 14 December 1998, Official Journal L 60, 03.03.1994, Official Journal L 365, 31.12.1994 ayrıca bkz.Official Journal L 358, 31.12.1998.

[277] Tax-free allowances: international travel, http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l31030.htm

[278] Osman Pehlivan ve İhsan Günaydın, "Türk Teşvik Sisteminin Avrupa Birliği'ne Uyumu", **Vergi Sorunları Dergisi**, No. 95, 1996, s.96.

[279] Aytaç Eker, Asuman Ataman ve Mustafa Sakal, **Maliye Politikası-Teori, İlke ve Yöntemler**,2.b., İzmir, Anadolu Matbaası,1997, s.45.

işletmelere yardım programları, yatırım teşvikleri ve uluslararası yatırım ve ihracatı geliştirmeye yönelik yardımlar olmak üzere 8 gruba ayrılabilir. Bu alanlarla ilgili finansman araçları ise sübvansiyonlar, borçlar, devlet garantileri, özel hisse senetleri ve vergi teşvikleridir. AB'de özellikle son yıllarda vergi reformlarına bağlı olarak genel yatırım ve ihracat teşvik tedbirlerinde bir azalma gözlenmektedir. Buna karşılık, yardımların çevrenin korunması, KOBİ'lerin desteklenmesi, AR-GE, bölgesel kalkınma gibi daha özel alanlara kaydığı görülmektedir[280].

Turizm sektöründeki vergi teşvik uygulamaları bakımından Akdeniz'de kıyısı bulunan ve turizmde Türkiye ile rekabet haline olan İspanya, Yunanistan ve Portekiz incelenmiştir. İspanya, istihdam yaratılmasına, araştırma geliştirme faaliyetlerine, KOBİ'lere ve bölgesel kalkınmaya yardımcı olacak yatırımlar ile özellikli sanayi kollarına önemli ölçüde destek vermektedir. Bu ağırlığa bağlı olarak, bağımsız bölgelerde uygulanan temel turizm teşvik politikasının ağırlık noktası da doğrudan destek yardımları olmaktadır. Yatırımların ortalama %35'i düzeyine ulaşan devlet yardımlarının yanı sıra, sektöre yönelik kredilerde faiz oranlarında indirim ve kredi geri ödeme sürelerinin 12 yıla kadar uzatılması imkanları yaratılmıştır. Diğer yandan, Turizm Genel Müdürlüğü yurtdışında satış geliştirme faaliyetlerinden, kamu mülkiyetindeki oteller ve mola yerlerinin yönetiminden, turizm sektöründeki işletmelere borç verilmesinden, turizm işlerinin ulusal düzeyde izlenmesinden ve faaliyetlerinden sorumlu bulunmaktadır[281].Ayrıca İspanya'da ithalatı önemli sayılan mallara %952 e kadar gümrük vergisi muafiyeti ve otel inşaatı ile yenileştirme yatırımları için, yatırım bedelinin %60'ı kadar kredi sağlanmaktadır[282].

Yunanistan'da 1953 tarihli yabancı sermayenin desteklenmesine ilişkin kanun ile başlatılan turizm teşvikleri, belirli oranlarda devlet yardımları sağlanmasını, belirli miktara kadar olan yatırımlara devletin karşılıksız katılmasını, faiz oranlarının düşürülmesini, farklı oranlarda yatırım indirimi uygulanmasını, net karın belirli kısmının vergiden muaf tutulmasını, arazi kullanımının daha verimli

---

[280] Aytaç Eker, **AB'de ve Türkiye'de Teşvik Sistemleri ve Politikaları**, TİDAF, Ankara, 1995, s.53

[281] Nedim Türkmen, **Turizm Sektörünün Vergilendirilmesi**, Yaklaşım Yayınları :Ankara, 2000, ss.65-66.

[282] Handan Bora ve Ahmet Yetim, **Türkiye ve Bazı Avrupa Ülkelerinde Turizm Yatırımlarına Verilen Teşvikler**, İzmir Ticaret Odası, Yayın No.80, İzmir, 2000, ss.23-24.

olabilmesi için daha iyi koşullar sağlanmasını ve kısıtlamaların azaltılmasını, golf sahaları, konferans merkezleri, kaplıcalar gibi tesisler de dahil olmak üzere, tamamlayıcı spor, konferans ve eğlence tesislerine ek teşvik verilmesini kapsamaktadır. Yunanistan'da bölgeler itibariyle farklılık görülmekle birlikte, %35'in altına inmeyen özkaynak limitleri üzerindeki turizm yatırımlarında, yatırım büyüklüğüne bağlı olarak değişen "hibe" türü teşvik öngörülmektedir[283].

Portekiz'de teşvik sistemi içinde turizm sektörüne verilen hibeler, bölgeler itibariyle farklılık göstermekle birlikte, toplam yatırımın %65'ne kadar yükselmektedir. Yeni otel yatırımcıları için, yatırımlarının %70'i kadar kredi sağlanmaktadır. Krediler için uygulanan faiz oranlaı ise piyasa faiz oranlarının oldukça altında bulunmaktadır. Kredilerin yatırımcıya ticari bankalar kanalıyla verilmesi halinde faiz oranları için Turizm Fonu'ndan kaynak sağlanmaktadır. Krediler için uygulanan vade, yatırımın türüne göre 5-15 yıl arasında değişmektedir. Vade uzadıkça faiz için verilen devlet yardımı azalmaktadır[284]. Turizm yatırımlarına teşvik verilirken bölgesel gelişme ve istihdam yaratma hedefi yatırımcının önüne konmaktadır. Sanayi sektörüne verilen teşvikler ile turizme yönelik teşvikler tamamıyla birbirinden ayrılmıştır[285].

AB'nin turizm sektörünü önemli bir kalkınma aracı, teşvikleri de kalkınmayı gerçekleştirmede önemli bir itici güç olarak gördüğü anlaşılmaktadır. AB ülkeleri, gerek kendi kaynaklarından gerekse AB kaynaklarından sağladıkları fonlarla turizm sistemi için etkin bir teşvik sistemine sahip bulunmakta, mevcut sistemi daha da geliştirmek için çalışmalar yapmaktadır[286].

2.2.2.2 Rekabet Politikası

AB'nin rekabet politikası genel hükümlerde, AB'nin amaçları ve bu amaçlara ulaşabilmek için gerçekleştirilmesi gereken faaliyet ve politikalar arasında belirtilmiştir ve Amsterdam Antlaşması'nın 81-88'inci maddelerinde yer alan özel hükümler çerçevesinde düzenlenmiştir. Rekabet politikası, ortak pazarda etkin

---

[283] Türkmen, a.g.e, s.67.
[284] Bora ve Yetim, a.g.e, s.23.
[285] Türkmen, a.g.e, s.70.
[286] Türkiye Vakıflar Bankası, **Turizm Sektörü**, Sektör Araştırmaları Serisi No.23, Şubat 2001, s. 29

rekabeti savunmak ve geliştirmek şeklinde ifade edilen kesin bir hedef izler ve dört temel eylem alanı üzerinde yoğunlaşır. Bunlar; rekabeti kısıtlayan anlaşmaların ve egemen durumun haksız kullanımının ortadan kaldırılması, firmalar arasında birleşmelerin kontrol edilmesi, tekelci ekonomik sektörlerin serbestleştirilmesi, devlet yardımlarının izlenmesi olarak sıralanabilir. Bu konuları ele alma yetkisi Komisyon'a aittir ve Komisyon'un kararları ATAD'da temyiz edilebilmektedir[287].

2.2.2.2.2 Sınırlayıcı Anlaşmalar ve Hakim Durumun Kötüye Kullanılması

Amsterdam Antlaşması'nın 81. maddesinde, üye devletler arasında ticareti etkileyebilecek, ortak pazar içinde rekabeti kısıtlayıcı, engelleyici veya bozucu amaca veya bu etkiye sahip olan işletmelerarası anlaşmalar, işletme birliklerinin kararları ve uyumlu eylemler hukuka aykırı sayılmış ve yasaklanmıştır. Bu durumlarda işletmeler arasında rekabeti engellemeye, kısıtlamaya ya da bozmaya yönelik bir "danışıklılık" söz konusudur[288].

Hakim durum, belirli bir piyasadaki bir veya birden fazla teşebbüsün, rakipleri ve müşterilerinden bağımsız hareket ederek fiyat, arz, üretim ve dağıtım miktarı gibi ekonomik parametreleri belirleyebilme gücü olarak tanımlanabilir[289]. Amsterdam Antlaşması'nın 82. Maddesi, bir işletmenin pazarda hakim durumda bulunmasının değil, bu gücünü kötüye kullanmasının hukuka aykırı olduğunu kabul etmiştir. Kötüye kullanma, engelleme, sömürü ve pazar yapısını değiştirme şeklinde gerçekleşebilir ancak 82. maddede, hangi tür eylemlerin kötüye kullanma sayılabileceği sayılarak sınırlandırılmamış, örnekleme yoluna gidilmiştir. Bu nedenle kötüye kullanma hallerinin incelemesinde Komisyon ve ATAD'ın konuyla ilgili kararlarının göz önüne alınması yönlendirici olacaktır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

[287] Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **AB Rekabet Politikası-Serbest ve Adil bir Ekonomi için**, Ankara, 2000, ss.1-2
[288] Tekinalp, a.g.e, s.389
[289] 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun, Madde 3 (tanımlar),Yayımlandığı Resmi Gazete Tarih : 13/12/1994-Sayı : 22140, Kabul Tarihi: 7/12/1994.

Virgin Havayolları-British Havayolları davasında, Virgin Havayolları'nın şikayeti üzerine harekete geçen Komisyon, Temmuz 1999'da British Havayolları'nın hakim durumunu kötüye kullandığını tespit etmiştir. Kötüye kullanım, markaya bağlılık sistemi kurulmasını içermekte olup, seyahat acenteleri tarafından sunulan hava taşımacılık hizmetinde piyasanın British Havayolları'nın rakiplerine kapatılması anlamına gelmektedir. British Havayolları, bir önceki yılda sattıklarına eşit ya da daha fazla miktarda British Havayolları bileti satmaları durumunda bazı İngiliz seyahat acentelerine ilave komisyon önermiştir. Bu sistemin yarattığı etki, acentelerin British Havayolları'na karşı bağlılıklarını pekiştirmek ve diğer hava yollarının hizmetlerini sunmaktan vazgeçmeleri olmuştur. British Havayolları hakim durumda olduğu için, bu sistem rakip havayolu şirketlerinin piyasaya erişimi önünde gerçek bir engel oluşturmuştur. Acenteler, en yüksek komisyonu ödeyen havayolu şirketini gözettikleri için, rakiplerin hizmetleri daha çok fayda sağlasa da, tüketicilere neredeyse her zaman British Havayolları biletleri sunmuştur. Bu nedenle Komisyon, seyahat acenteleri tarafından sunulan hava taşımacılık hizmetlerinde piyasayı etkilemiş olan bu durumu hakim durumun haksız kullanımı olarak kabul etmiştir.

2.2.2.2.3 Birleşmelerin Denetlenmesi

AB'nin ilk yıllarında birleşmelerin kontrolüne ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamış ancak sektörlerdeki yoğunlaşmaların artması üzerine, hakim durum yaratan veya hakim durumu güçlendiren birleşme ve devralmaları kontrol altına almak amacıyla İşletmelerarası Yoğunlaşmaların Kontrolüne ilişkin 4064/89 sayılı Konsey Tüzüğü (Birleşmelerin Denetlenmesi Tüzüğü)[290] 1990 yılında yürürlüğe girmiş ve 1310/97 sayılı 30 Haziran 1997 tarihli Konsey Tüzüğü[291] ile değiştirilmiştir.

Denetleme belirli büyüklüklere giren birleşmeleri kapsamaktadır. Bu büyüklüklere erişmeyen ve AB çapında olmayan işletmelerarası birleşme, devir ve iktisap denetim dışında kalır; şartları varsa ulusal hukuklarca kontrol edilir. Birleşmelerin denetlenmesi tüzüğünde öngörülen eşikleri aşan birleşmelerin tek

[290] Council Regulation (EEC) No 4064/89/EEC of 21 December 1989 on the control of concentrations between undertakings OJ 1989 L 395, s 2.
[291] Council Regulation (EC) No 1310/97 of 30 June 1997, OJ 1997 L 180, ss. 1-2.

merciye başvurulabilirlik (one-stop shop) ilkesi gereğince sadece Komisyon tarafından denetlenmesi ayrıca bir üye devletin kontrolünde tutulmaması öngörülmüş ancak bazı istisnalar getirilmiştir [292].

Turizmin bölgesel kalkınmanın bir aracı olması ve pazar yoğunlaşmasının turizm sektörü üzerinde belirleyici olması gibi nedenlere bağlı olarak rekabet politikasının sektördeki rolü, sektörde rekabet yoğunlaştığı zaman daha fazla önem kazanmaktadır[293]. Turizm sektöründe pazar yoğunlaşması devam etmektedir ve paket tatil pazarını etkileyen birleşmeler 4064/89 sayılı Birleşmelerin Denetlenmesi Konsey Tüzüğü uyarınca değerlendirmeye alınmıştır.

Turizm sektöründe yaşanan yoğunlaşma ve birleşmelerin yarattığı maliyete dayalı rekabet yarışı sonucunda tur operatörleri bağımsız seyahat acentelerinin marjları üzerinde baskı yaratmaktadır. Artan maliyet rekabeti ve daha düşük marjlarla mücadele edebilmek için seyahat acenteleri kendi aralarında işbirliği yapmak, tur operatörleri ile franchise antlaşmaları yapmak ya da daha önce girilmemiş pazarlarda uzmanlaşmak zorunda kalmaktadır[294]. Alman şirketi Preussag (TUI) Komisyon'a üç işlem bildirmiştir. Preussag'ın dikey bütünleşmiş İngiliz şirketi Thomson Travel Group'u satın alması, Preussag'ın İngiliz Seyahat Grubu Thomas Cook Holding Limited içinde ilgi alanlarını farklılaştırması şartıyla aklanmıştır.

2.2.2.2.4 Devlet Yardımları

Amsterdam Antlaşması'nın 87-88. Maddeleri devlet yardımlarına ayrılmıştır. 87. maddede ortak pazarla bağdaşmazlığın unsurları, ortak pazarla bağdaşan devlet yardımlarının unsurları ve ortak pazarla bağdaşır sayılabilen devlet yardımlarının unsurları belirtilmiştir.

Üye devletler turizm sektörüne, çok sektörü kapsayan KOBİ ve bölgesel yardım düzenlemeleri aracılığıyla ve özel turizm programları ile destek

---

[292] Tekinalp, a.g.e, ss.465-466.
[293] Report 2001, s.12.
[294] Proposal for a Council Directive amending Directive 77/388/EEC as regards the special scheme for travel agents Brussels, 08.02.2002 COM(2002) 64 final 2002/0041 (CNS), s.4.

sağlamışlardır. 1994-1996 döneminde özel turizm programları altında turizme sağlanan mali yardım 316 milyon eurodur. 1996-1998 döneminde turizm sektörüne 229 milyon euro yardım sağlanmıştır. Ayrıca büyük çaplı yatırım projeleri için bölgesel yardıma ilişkin Çok Sektörlü Çerçeve kapsamında[295] İtalya'da turizm hizmetleri ile ilgili iki büyük projeye mali yardım sağlanmıştır ve projelere önerilen yardım 50 milyon euroyu geçmektedir[296]. İşverenler, kamu sektörü ve sendikalar otel ve marina geliştirilmesi konulu bu projeleri ortaklaşa yürütmüşlerdir. Her iki proje de, kullanılmayan endüstriyel alanların yeniden kazanılması ve kötü durumdaki şehirsel yapının rehabilitasyonuna yöneliktir. Söz konusu projeler, bölgesel etkileri bakımından olumlu ve yeterince emek yoğun olarak değerlendirilmiştir. Amsterdam Antlaşması'nın 87(3)(a) maddesine dayanarak[297], Komisyon, yardım yoğunluğu, KOBİ'ler için uygulanabilir yardım sınırlarının içinde olduğu ve yardımın AB pazarına olası etkisi yerel düzeyde sınırlı kaldığı[298] için önerilen yardımları reddetmeme kararı almıştır[299].

---

[295] Multisectoral framework on regional aid for large investment projects, OJ C 107, 07.04.1998, s.7

[296] Report 2001, s.13.

[297] 87(3)(a)'da yaşam standardının anormal düşük olduğu, yahut ağır bir işsizliğin hüküm sürdüğü bölgelerin ekonomik kalkınmalarını kolaylaştırmaya yönelik yardımların ortak pazarla bağdaşır sayılabileceği belirtilmiştir.

[298] De minimis ilkesi gereğince bir anlaşma, karar ya da davranış rekabet hukuku kurallarını ihlal eder nitelikte olsa bile, ortak pazardaki rekabet üzerinde hissedilir ölçüde etkisi yoksa AB rekabet kuralları uygulanmamaktadır. Bu ilkenin benimsenmesinin amacı, oazarı hissedilir şelilde etkileme gücüne sahip olmayan KOBİ'lerin rekabet hukuku kapsamı dışında bırakmak suretiyle bu işletmeler arasında işbirliğini kolaylaştırmak ve AB rekabet otoritelerini gereksiz iş yükünden kurtarmaktır. Bkz. Ünal Tekinalp, a.g.e, s. 419.

[299] Report 2002, Annex I.

Tablo 2.3 Turizme verilen devlet yardımları

(2000 yılında onaylanan yardımlar)

ÜYE DEVLET	YARDIM NUMARASI	BAŞLIK
Almanya	N 635/2000	Saar-Desteklenen bölgelerde turizm için yardım
Avusturya	N 703/1999	Styria-Turizmde yenilikler
Avusturya	N 595/1999	Turizm teşvik programı (2000-20006)
İspanya	N 75/2000	Asturias-Bölgesel yatırım yardımı
İspanya	N 372/2000	Galicia-Kıyı bölgelerdeki kültürel faaliyetler ve turizm için yardım
İspanya	N 216/2000	Cantabria- Turizm için yardım
İspanya	N 344/2000	Turizm sektöründe Ar-Ge yardımı
Fransa	N 317/2000	Reunion- Turizm faaliyetleri ile ilgili ürünlere yönelik yardım
İrlanda	N 770/2000	Deniz turizmi
İtalya	N 93/2000	Lombardy- Turizm sektörü için yardım
Portekiz	N 124/2000	Bölgesel turizm programı

Kaynak: Commission Staff Working Paper, Report on Community Measures Affecting Tourism (2000), Brussels, SEC(2002), 30015.03.2002, Annex I

13 Şubat 2002 tarihinde Komisyon, büyük çaplı yatırım projeleri için bölgesel yardıma ilişkin yeni bir Çok Sektörlü Çerçeve kabul etmiştir. Bu yeni çerçevenin amacı bir önceki çerçeve programı ile ortaya konan süreci kolaylaştırmak

ve bir bütün halinde yürütmektir. Yeni çerçevede rekabetin bozulmasını önlemek amacıyla yapısal sorunlar yaşayan sektörler için daha sıkı kurallar getirilmiştir[300].

2.2.2.3 İşletme Politikası

AB'nin işletme politikasındaki gelişmeler 2000 yılında Lizbon'da ortaya konan AB'yi 2010 yılına kadar dünyanın en rekabetçi ülkesi yapma hedefi bağlamında değerlendirilmelidir. Barselona Avrupa Konseyi, girişimcilik ve rekabetçilik için en uygun şartların oluşturulması yönünde üye devletlere ve AB kurumlarına çağrı yapmış, üye devletlerden Küçük Ölçekli İşletmeler için Avrupa Şartı'nın uygulanmasına hız kazandırmalarını, en iyi uygulamaları değerlendirerek örnek almalarını ve ilgili kuralları basitleştirmelerini ve iyileştirmelerini istemiştir. Böylece, Avrupa'nın büyüme potansiyelini tam olarak gerçekleştirmesi bir hedef olarak tanınmıştır[301].

AB güçlü bir ekonomi oluşturmak amacıyla Avrupa'da girişimcilik ruhunu güçlendirmek, yenilikçi işletme uygulamalarını teşvik eden ve yeni işletmelerin kurulmasına ve işletmelerin büyümesine yardımcı olan bir çerçeve oluşturmak zorundadır. AB'nin işletme politikası, bütün işletme çevresine yöneliktir ve her büyüklükteki, sektördeki ve yasal statüdeki işletmelerin gelişmesini ve büyümesini teşvik eder. İşletme politikasının amaçları girişimcilik ruhunun geliştirilmesi, yenilikçi işletme çevresinin teşvik edilmesi, iç pazardan daha fazla fayda sağlanması, elektronik ekonomide yeni işletme modellerinin teşvik edilmesi olarak sıralanabilir[302].

Amsterdam Antlaşması'nın 157. maddesinde AB'nin ve üye devletlerin, AB endüstrilerinin rekabetçiliği için gerekli koşulları sağlamaları öngörülmüştür. Bu kapsamda açık ve rekabetçi piyasalar sistemine uygun olarak, aşağıda sıralanan noktalar başlıca hareket noktaları olarak belirlenmiştir:

---

[300] Study on a Methodology for Identifying Sectors with Serious Structural Problems, Report by London Economics, December 2002, s.5.

[301] General Report of the Activities of the European Union, Chapter III - The Community economic and social area Section 7 - Enterprise policy, 2002, http://www.europa.eu.int/abc/doc/off/rg/en/2002/pt0250.htm#anch0125 (01.02.2003).

[302] Activities of the European Union, Enterprise, http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/n25000.htm (04.05.2003).

- Endüstrinin yapısal değişikliklere uyumunun hızlandırılması
- İşletmelerin, özellikle küçük ölçekli işletmelerin, girişimde bulunmaları ve girişimlerini geliştirmeleri için uygun ortamın oluşturulması
- İşletmeler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi için uygun ortamın yaratılması
- Yenilikçilik, araştırma ve teknolojik gelişme politikalarının endüstriyel potansiyelinin en iyi şekilde güçlendirilmesi

KOBİ'lerin, geleneksel endüstrilerde gerileme ve yapısal işsizlik sorunları yaşayan bölgelerde yeni çalışma alanlarının yaratılmasında ve bölge ekonomisinin yeniden canlandırılmasında oynadığı rol ile teknolojik gelişmeye ve rekabetçiliğin arttırılmasına yaptığı katkı özellikle son dönemde ilgi odağı olmuştur[303]. Diğer yandan, Tek Pazar'ın büyük işletmelere KOBİ'ler pahasına fayda sağlamasından endişe duyulması, işletme politikası altında KOBİ'lerin geliştirilmesine dikkat çekici bir şekilde destek verilmesine yol açmıştır[304].

AB'de KOBİ'ler, faaliyette bulunan işletmelerin yaklaşık %99'unu oluşturmaktadır. Bu bağlamda, KOBİ'lerin ekonomik büyüme, rekabet edebilirlik ve istihdam yaratılmasının teşvik edilmesindeki temel unsur olduğu tüm üye devletlerce kabul edilmekte; işletme politikası KOBİ'lerin ihtiyaçlarını ve karşılaştıkları sorunları dikkate alarak rekabet edebilirliklerini güçlendirecek şekilde yapılandırılmakta ve bu doğrultuda çeşitli mekanizmalar uygulamaya koyulmaktadır[305].

Avrupa turizm sektörü KOBİ ağırlıklı bir sektördür. Turizm KOBİ'leri ülke ekonomisine katkılarının yanı sıra AB ekonomisi içinde de önemli bir yere sahiptir ve AB'de KOBİ'lerin yarattığı toplam gelirin %6,5'u turizm sektöründeki KOBİ'ler

---

[303] Soumitra Dutta ve Philippe Evrard, "Information Technology and Organisation within European Small Enterprises", **European Management Journal,** Vol. 17, No. 3, 1999, s. 239.
[304] Rhodri Thomas, "The Hospitality Industry, tourism and European Integration: an Overview", **The Hospitality Industry, Tourism and Europe perspectives on policies**, Ed. Rhodri Thomas. Cassell:1996, s. 10.
[305] Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "AB KOBİ Destek Politikası "ekonomik büyümenin motoru Ankara, 2001, s.1, http://www.deltur.cec.eu.int/abkobi.rtf (07.05.2003).

tarafından sağlanmaktadır. Bu bağlamda, turizm sektörü AB'nin işletme politikasının önemli bir faaliyet alanını oluşturmaktadır.

Emek yoğun bir sektör olarak, turizm yeni çalışma olanaklarının yaratılması bakımından gelecek vaat eden bir sektör olarak görülmektedir fakat gelecekte sadece rekabetçi işletmelerin büyüme ve yeni çalışma olanakları yaratma potansiyeline sahip olacağı düşünülmektedir[306].

Turizm işletmelerinin rekabetçiliği üzerinde belirleyici rol oynayan etkenler,

-üretim faktörlerinin durumu

-turizm arzının yapısı ve kalitesi,

-talep durumu,

-pazar ve örgütsel yapı, dağıtım kanalları olarak tanımlanmaktadır. Bu etkenlere ek olarak kamu politikaları ve dünyadaki gelişmeler de turizm işletmelerinin rekabet gücünü belirleyen etkenler arasında sayılabilir[307].

Turizm sektöründeki insan kaynakları, doğal ve kültürel kaynaklar, sermaye ve altyapı olmak üzere üç bir araya gelmesi turizm sektöründeki üretimi ve turizm işletmelerinin rekabetçiliğini belirlemektedir. Turizm arzının farklılaştırılmış yapısının yanı sıra kalitesi de turizm işletmelerinin rekabet güçlerini etkilemektedir. Turizm sektöründe kalite, "çevre kalitesi", "donanım kalitesi" (oteller, restoranlar, alışveriş, kültür ve spor tesisleri) ve "yazılım kalitesi" (hizmet, yönetim, örgütlenme) olmak üzere üç unsur temelinde değerlendirilebilir. AB çapında turizmde bütünleştirilmiş kalite yönetimi çalışmaları doğrultusunda turizm işletmelerine rekabet avantajı kazandıracak girişimler yürütülmektedir. Talep durumu, pazarın büyüklüğü ve yapısı, turistlerin yeni ürünlere yaklaşımı gibi etkenler tarafından belirlenmektedir. Mevsime bağlı olmayan paketlerin satıldığı, gelir düzeyi yüksek, yabancı turistlerin talep içindeki payı arttırılmaya çalışılmalıdır[308].

---

[306] Small and Medium Sized Enterprises.
http://www.europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/index_en.htm (11.12.2002).

[307] Egon Smeral, "The Impact of Globalization on Small and Medium Enterprises: New challenges for tourism policies in Euoropean countries", **Tourism Management**, Vol. 19, No.4, 1998. s.374

[308] Egon Smeral, a.g.e, ss. 375-379.

Pazar ve örgütsel yapı açısından turizm KOBİ'leri birtakım sınırlamalar yaşamaktadır. KOBİ'ler teknolojik ve örgütsel açıdan yenilenmelidir ve stratejik fırsatları değerlendirmek ve tehditlerle mücadele edebilmek için diğer kurumlarla işbirliği içine girmelidir[309].

AB'nin KOBİ'leri desteklemek amacıyla uyguladığı mekanizmalar işletme politikası ve Birlik politikaları olmak üzere ikiye ayrılabilir. İşletme politikası kapsamında yürütülen faaliyetler üç ana grupta toplanabilir:

(a) tüm üye devletlerde AB kuralları hakkında bilgi sağlama görevini üstlenen Euro Bilgilendirme Merkezlerinin kurulması,

(b) işletmeler arası işbirliği için fırsatlar yaratılması amacıyla işbirliği programları geliştirilmesi

(c) AB tarafından risklere açık ve önemli olarak görülen alanlarda faaliyet gösteren küçük ölçekli işletmelere yönelik pilot eylemler

Birlik politikaları kapsamındaki faaliyetler, Avrupa Yatırım Bankası'nın ve yapısal fonların mali katkıları aracılığıyla yapılandırılmaktadır. Bu mali kaynaklar, küçük işletmelerde teknolojik üretimi ve istihdamı etkileyecek projelerin desteklenmesi amacıyla kullanılmaktadır[310].

Turizm sektörü için hazırlanan eylem programlarının birtakım asgari ilkeler içermesi önerilmektedir. Önerilen bu ilkelerin başında birbirinden oldukça farklı işlerde faaliyet gösteren küçük ölçekli işletmelerin yoğun olduğu alanlarda orta vadeli stratejilerin geliştirilmesi gelmektedir. Bu şekilde sektörde AB'ye duyulan güvenin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. İkinci ilke, orta vadede ekonomik koşullar ve kamu politikaları büyük değişikliklere uğrayabileceği için bu eylem programlarının esnek olmasıdır. Son ilke, hazırlıkların ve işbirliği girişimlerinin tabana, yerel düzeye yayılmasıdır[311]. Bununla birlikte, çok parçalı bir görünüm

---

[309] Soumitra Dutta and Philippe Evrard, "Information Technology and Organisation within European Small Enterprises", **European Management Journal**, Vol. 17, No. 3, 1999, s. 239.

[310] Amjad Hadjikhani ve Pervez N. Ghauri, "The behaviour of international firms in socio-political environments in the European Union", **Journal of Busines**, Vol.52 , 2001, s. 269.

[311] Stephen R C Wanhill, "Local Enterprise and Development in Tourism", **Tourism Management**, Vol.17, No.1, 1996, s.42.

sergileyen turizm sektöründe[312], geniş bir yelpazede yer alan, birbiriyle ilgili, birbirine bağımlı hatta kimi zaman birbiriyle rekabet eden çıkarların bir araya getirilmesi konusu işbirliği önündeki en önemli sorunlardan biri olarak görülmektedir Öyle ki kimi zaman kurumlar arasında işbirliği yapılamamaktadır[313].

KOBİ'ler, bu alanda yürütülen Birlik faaliyetlerine yönelik eleştirilerinde,

- anlaşılamayacak ve idare edilemeyecek kadar çok sayıda destekleyici program ve idari birim bulunduğunu,
- farklı aracılardan aldıkları bilgiler sonucu oluşan bilgi yığını altında kendi işlerine yarayan özel bilgileri görememe riski ile karşılaştıklarını,
- AB'nin destek verdiği proje, fon ve programlarının ve aranan ön koşulların neler olduğunun anlaşılmasında da sorun yaşadıklarını,
- bu projeleri masraflı ve anlaşılamayacak kadar karışık bulduklarını ifade etmektedir.

KOBİ'ler kendilerine destek verilecek ise bunun yine kendilerinden gelen öneriler doğrultusunda olmasını talep etmekte, AB'nin proje biçimine uyan projeler üretmek zorunda kalmalarını eleştirmektedirler[314].

2.2.2.4 Bölgesel Politika

Bölgesel politikanın temel amacı AB'nin ekonomik ve sosyal dayanışmasını, bölgesel, yapısal, sosyal, tarımsal ve işgücü piyasası düzenlemeleri açısından güçlendirmek ve geliştirmektir[315]. Bu çerçevede, bölgesel politikaların oluşturulması amacıyla Yapısal Fonlar ve Uyum fonu olmak üzere iki ayrı fon oluşturulmuştur.

Bölgesel politika araçlarından ilki olan uyum fonu kişi başına düşen gayrı safi milli hasılaları AB ortalamasının % 90'nından az olan dört üye ülkeye (Yunanistan,

---

[312] Tazim B. Jamal, Donald Getz, " Collaboration Theory and Community Tourism Planning", **Annals of Tourism Research**, 2003, Vol. 22, No.1, s. 186.
[313] Andrew Church and Rick Ball," Public policy engagement with British tourism: the national, local and the European Union", **Tourism Geographies**, Vol. 2, No.3, 2000, s.313.
[314] Amjad Hadjikhani ve Pervez N. Ghauri, a.g.e, ss. 269-270.
[315] Oğul Zengingönül, Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası Ders Notları, Avrupa Birliği Yüksek Lisans Programı, 2001.

Portekiz, İrlanda, İspanya) mali yardım sağlamaktadır. Uyum fonu, çevre ve ulaştırma alanındaki projeleri kapsamaktadır[316].

Yapısal fonlar, bölgesel eşitsizlikleri azaltmayı, geri kalmış bölgelerde istihdamın arttırılması ve ekonomik kalkınma sağlanmasını hedefleyen mali yardım araçlarıdır ve Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu, Balıkçılığı Yönlendirme Mali Aracı, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu olmak üzere dört fondan oluşmaktadır. Yapısal fonlar, temelde ikincillik ilkesi çerçevesinde yürütülmektedir ve tamamlayıcılık, ortaklık, programlama, yoğunlaşma olmak üzere dört temel noktaya dayanmaktadır[317].

Gündem 2000 raporu çerçevesinde yapısal fonlarda önemli reformlar yapılmış, 2000-2006 döneminde yardımları yoğunlaştırma, basitleştirme ve etkinleştirme ilkesi gereğince, yapısal fonların kullanıldığı hedef bölgelerin sayısı altıdan üçe indirilmiştir. İlk iki hedef bölgesel niteliktedir, üçüncüsü ise AB genelini kapsamaktadır.

Hedef 1: Kalkınmada geri kalmış bölgelerin kalkınmasının ve yapısal uyumunun teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Bir bölgenin geri kalmış sayılabilmesi ve özel yardım almaya hak kazanabilmesi için o bölgedeki kişi başına düşen gayrı safi yurtiçi hasılanın AB ortalamasının %75'inden az olması gerekmektedir. Geri kalmış bölgeler, AB nüfusunun yaklaşık %20'sini oluşturmaktadır. Önceki hedeflerden Hedef 6'yı kapsamaktadır.

Hedef 2: Hedef 1'in kapsamı dışında kalan ve yapısal kriz yaşayan bölgelerin ekonomik ve sosyal dönüşümüne destek verilmesi hedeflenmiştir. Gerileme yaşayan kırsal alanlar ve endüstriyel çöküşten etkilenen bölgeler, zorluk içindeki kentsel alanlar, balıkçılığa bağımlı ve kriz yaşayan alanlar bu hedef kapsamındadır. Hedef 2,

---

[316] Agenda 2000 Structural Policy Reform, . http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/160013.htm (09.01.2003).

[317] Yaşar Eryılmaz, "Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Süreci ve Güneydoğu Sorunu", **Yeni Türkiye Dergisi**, AB Özel Sayısı No:35, Cilt No. 2, s.1021.

AB nüfusunun azami %18'ini içermektedir. Önceki hedeflerden 5(b) ve 2 hedefleri bu hedefe dahil edilmişlerdir.

Hedef 3: Hedef 1'in kapsamı dışında kalan bölgelerde insan kaynaklarının iyileştirilmesi için yardım sağlanması amaçlanmaktadır. Önceki hedeflerden Hedef 3 ve Hedef 4 bu hedefin kapsamına girmektedir. Bu hedef, Avrupa İstihdam Stratejisi ve Amsterdam Antlaşması'nı İstihdam başlığı altındaki faaliyetlerin yürütülmesine katkıda bulunmaktadır[318].

Yapısal fonlardan turizme sağlanan mali kaynaklar bölgesel politikanın üç hedefi ile yakından ilgilidir. Hedef 1, 2 ve 3 kapsamında turizm alanında belirlenen öncelik alanları şunlardır:

- Turizm altyapısının modernleştirilmesi ve etkinleştirilmesi
- Sektörün ihtiyaçlarının ve turistlerin beklentilerinin daha iyi karşılanabilmesi için çalışanların becerilerinin güncellenmesi
- İşletmeler arası işbirliği ve kamu-özel sektör işbirliğinin teşvik edilmesi, turizm sektöründeki farklı hizmetlerin bütünleştirilmesi[319]

Hedef 1 kapsamında turizme mali destek sağlayan projelerin turizm altyapısının oluşturulması, kültürel ve tarihi mirasların restore edilmesi gibi alanlara yönelik olduğu görülmektedir. Hedef 2 kapsamında kırsal turizmin teşvik edilmesi, turizm faaliyetinde bulunan küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) desteklenmesi, turistik hizmetlerin çeşitlendirilmesi alanlarındaki projelere yardım sağlanmıştır. Hedef 3 kapsamında turizmde istihdam, eğitim ve öğretimin iyileştirilmesine yönelik hazırlanan projelere yardım sağlanmıştır[320].

2000-2006 döneminde Hedef 1 ve Hedef 2 başlıkları altında turizme yönelik yaklaşımların farklılaştığı görülmektedir. Yeni programda turizme özgü önceliklere

---

[318] General Provisions Governing the Structural Funds, Structural Policy Reform, http://europa.eu.int7scadplus7leg7en7lvb7160014.htm (03.02.2003).
[319] Objective 1 in Support Of Commerce and Tourism Making Best Use of Structural Funds, European Commission, s.6.
[320] Success stories, http://europa.eu.int/comm/regional_policy/projects/stories/search.cfm (09.04.2003).

daha az yer verilirken turizm genel ekonomik hedefler kapsamında ele alınmakta ve programın bir parçası olarak düşünülmektedir. Programın son dönemlerinde turizme şu şekillerde destek verilmiştir:

- Büyük, orta veya küçük ölçekli sermaye yatırımları
- KOBİ'ler için işletme desteği
- Turizmin teşvik edilmesi
- Sektörde istihdam edilen işgücünün niteliklerinin iyileştirilmesi
- Kırsal gelişme ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi
- Yerel ve bölgesel turizm stratejilerinin geliştirilmesi için teknik yardım

2000-2006 döneminde yeni turizm olanakları yaratılması yerine mevcut turizm olanaklarının iyileştirilmesine önem verilmiştir. Bu yaklaşımın yeni programlarda da devam etmesi beklenmektedir[321]. Bölgesel politikalar altında turizme verilen destek açısından kuzey ve güney ülkeleri değerlendirildiğinde genel olarak, Kuzey ülkelerinin, kamu harcamalarını sınırlama baskısı altında kapsayıcı bölgesel teşvikleri bırakarak turizme verdiği desteklerde seçici davrandığı, Güney ülkelerinin turizm sektörüne yönelik harcamalarında ise değişiklik olmadığı hatta harcamaların kimi bölgelerde artış gösterdiği ve bu durum üzerinde harcamalarının yapısal fonlarla desteklenmesinin önemli etkisi olduğu belirtilmektedir[322].

2.2.2.5 Çevre Politikası

Çevre politikası Avrupa Tek Senedi ile gündeme gelmiştir. AB, iç pazarın işleyişini garanti altına alırken yüksek düzeyde çevre korumasını destekleyen bir yasal çerçeve oluşturmuştur. AB, çevre politikasını yürütürken LIFE programı gibi mali araçları ve çevre yönetimi ve denetimi Topluluk sistemi, çevre etiketi (European Eco-Management and Audit Scheme) gibi teknik araçları kullanmaktadır. Kullanılan araçlara ek olarak çevre vergisi konulması konusu, son yıllarda AB gündeminde ön

---

[321] Making the most of tourism's contribution to regional economic development- Guidance for UK programme partners on managing support for tourism in the 2000-2006 structural funding period, British Tourist Authority, 7 September 1999, Brussels, s.5.

[322] Stephen Wanhill, "Regional Policy", **The Hospitality Industry, Tourism and Europe perspectives on policies**, Ed. Rhodri Thomas, Cassell:1996, s. 114.

sıralarda yer almaktadır. Yeni önlemlerin ve kararların alınmasında ve bunların etkilerinin değerlendirilmesinde bir danışma organı olan Avrupa Çevre Ajansı'nın öneminin son dönemlerde arttığı görülmektedir.

Turizmin başarısı büyük ölçüde çevrenin kalitesine bağlı olduğu için çevre şartlarından etkilenmekte diğer yandan çevreyi etkilemektedir. Turizm sektörü özelde kendi çıkarlarını, genelde tüm toplumun çıkarlarını korumak için çevrenin korunmasına karşı duyarlı olmalıdır. Ancak, turizm girişimlerinin parçalı yapısı nedeniyle mevcut turizm politikalarının çevre kalitesi bakımından büyük ölçüde tutarlılık içinde olmadığı yönünde eleştiriler vardır. AB kurumlarının "turizmi yeşillendirme" konusundaki etkinliği kimi zaman istenen düzeyde gerçekleşememiştir. Örneğin, turizm, 5. Çevre Eylem Programı'nda öncelik verilen alanlar arasına seçilmiş ve bu kapsamda kitle turizminin daha iyi planlanması, turistlerin çevre bilincinin arttırılması ve sürdürülebilir turizm konuları başlıca eylem alanları olarak tanımlanmıştır. Ancak, sektörün bölünmüş yapısı geniş bir yelpazede yer alan politika aktörlerine ulaşılmasını zorlaştırdığından beklenen başarı elde edilememiştir[323].

6. çerçeve programı iklim değişikliği, doğa ve biyolojik çeşitlilik, çevre ve sağlık, doğal kaynaklar ve atık olmak üzere 4 temel eylem alanı belirlemiştir. Bu alanlarda gelişme sağlamak için benimsenen yaklaşım biçimleri şunlardır:

- Var olan çevreye ilişkin yasamanın yürürlüğe konulmasını temin etmek
- Çevreyle ilgili konuları ilgili tüm politikalara dahil etmek
- Çözüm üretmek için tüketiciler ve iş alanlarıyla yakın çalışmak
- Vatandaşlar için çevre üzerine daha iyi ve daha fazla ulaşılabilir bilgi sağlamak
- Toprak kullanımı üzerine çevresel bilinci geliştirmek[324]

[323] Carlo Ruzza, "Environmental Sustainability and Tourism in European Policy-making", **Innovation**, Vol. 13, No. 3, 2000, s. 292.
[324] TÜRSAB, a.g.e, 2001, s.158.

2.2.2.5.2 Sürdürülebilir Turizm

Son yıllarda sürdürülebilir turizmin tanımlanması, ilkelerinin belirlenmesi, bu ilkelerin uygulanması ve değerlendirilmesi için yürütülen çalışmaların arttığı gözlenmektedir[325]. Bununla birlikte, bütün aktörlerin sürdürülebilir gelişme kavramını desteklediği söylenemez. Bazı aktörler, sürdürülebilir gelişmenin akla uygunluğundan şüphe etmekte ancak yine de önemini kabul etmektedir. Örneğin, ulaşım alanında çalışan bir AB danışmanı, sürdürülebilir gelişmeyi gerçekçi bulmamakla birlikte, en azından bu kavramın zihinlerde "sürdürülebilir gelişme ile neyi kastediyorlar?" sorusunu uyandırdığını ve çevreci düşünceyi canlandırdığını ifade etmektedir[326].

Çoğunlukla kabul edilen görüşe göre sürdürülebilir turizm politika ve eylemler için bir hedeftir ve uygulama açısından gerçekçilik içermelidir. Bu nedenle sürdürülebilir turizm hedeflerini yönetim programlarına dahil ederken kullanılan araçlara özel önem verilmelidir[327]. 10 Aralık 2002 tarihinde gerçekleştirilen Turizm Forumu sürdürülebilir turizm üzerine yoğunlaşmıştır. Konferansta sürdürülebilir turizme ilişkin AB genelinde bir takım önlemler alınmasının gerekli olduğu ifade edilirken ve öncelikli konular belirlenmiştir. Konferansta sürdürülebilir turizmle ile ilgili belirtilen görüşler aşağıda sunulmuştur.

- Turizm sadece turist dostu değil aynı zamanda çevre dostu olmalıdır,
- Biyolojik ve kültürel çeşitlilik ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişki turizm sektörü ve çevre sağlığının geleceği açısından belirleyici olacağı için dengeli bir ilişki kurulmalıdır,
- Sürdürülebilir turizm uygulamalarına yapısal fonlardan daha çok faydalanma olanağı tanınmalıdır. AB bunu ancak bilgi akışını kolaylaştırarak başarabilir. Bu doğrultuda, yapılan çalışmalar hakkında güncel bilgiler içeren bir elektronik gazete yayınlanmalıdır,

---

[325] G. David Twynam and Margaret E. Johnston, "The Use of Sustainable Tourism Practices", **Annals of Tourism Research**, Vol. 29, No. 4, 2002 , s.1165.
[326] Ruzza, a.g.e, s. 299.
[327] Bill Bramwell, "European Collaboration in Sustainable Tourism", **Annals of Tourism Research**, Vol. 24, No. 2, 1997, s.440.

- Sürdürülebilir yaşam kalitesi ile sürdürülebilir turizm arasındaki yakın ilişki gereğince iyileştirmeye yönelik çalışmalar yürütülmelidir,
- Sürdürülebilir turizm planları ve uygulamaları arasındaki boşluk bir an önce doldurulmalıdır,
- Sürdürülebilir turizmin yoksullukla mücadele edilmesindeki katkısı artırılmalıdır,
- Kalite sistemleri ile sürdürülebilir kalkınma uyumlaştırılarak çeşitli kalite sistemlerinin kullanılması yerine bütünleştirilmiş kalite sistemlerine geçiş teşvik edilmelidir,
- Turizmin sürdürülebilir olması için turist akışlarının yıl içinde ve bölgeler arasında dağıtılmış olması gereklidir[328].

Sürdürülebilir turizm uygulamalarının başarısı doğru talep miktarının devam ettirilmesine büyük ölçüde bağlıdır. Diğer yandan talep yapısı turizm arzını da etkilemektedir. Bu noktada büyük tur operatörlerinin talep üzerindeki etkisi ön plana çıkmaktadır. Sürdürülebilir turizm, tedarikçiler, aracılar, tüketiciler, kamu sektörü ve özel sektör olmak üzere turizm endüstrisindeki bütün tarafların birlikte çalışması ile mümkün olacaktır[329]. Bu bağlamda, turistlerin sürdürülebilir turizm konunda bilgilendirilmesi ve sunulan hizmetlerin turistlerin değişen isteklerine göre şekillendirilmesi, AB vatandaşlarının turizm ve sürdürülebilirlik konusunda bilinçlendirilmesi, turizm merkezleri hakkındaki bilgilere kolay erişiminin sağlanması ve turizm sektöründe çalışanlara destekleyici araçlar sağlayarak sektörün sürdürülebilir büyümesinin sağlanması konularına öncelik verilmelidir[330].

Sürdürülebilir turizm, yeşil turizm ya da çevre turizmi, çevre koruması ile turizmin birlikte varolabileceği ilkesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak turizmin çevreye duyarlı olması sürdürülebilir olması için tek başına yeterli değildir. Sektörün modernizasyonu, yeni teknolojilerin üretim sistemine dahil edilmesi, bölgelerarası yeni işbirliği türlerinin geliştirilmesi, bilgi ağlarının oluşturulması, ağır altyapı

---

[328] European Commission, **European Tourism Forum**, 10 December 2002, s. 12.
[329] Sandra Carey and Y. Gountas, "Tour Operators and Destination Sustainability". Tourism Management, Vol.18 No.7, 1997, s.430.
[330] Erkki Liikanen, "Future Challenges in the Tourism Sector", ENTER 2003 Conference, Helsinki 31 January 2003, ss.2-3.

yatırımları yerine iyi telekomünikasyon sistemlerine, yenilenebilir enerji sistemlerine ve atıkları geri dönüştürme süreçlerine yatırım yapılması, organik tarımın teşvik edilmesi Avrupa turizminin geleceğini belirleyen mücadele alanlarıdır[331].

2.2.2.5.3 Çevre Etiketi

Sertifika ve etiket programlarının çoğu, işletmelerin mevzuatı izlemesini hatta bazı durumlarda işletmelerin mevcut ulusal programlardan daha yüksek standartlara ulaşmasını teşvik etmeyi hedeflemektedir[332]. Bu bağlamda, çevre etiketi programlarının iki temel amacı vardır. İlk amaç, tüketicileri, tüketimlerinin çevresel etkileri hakkında daha fazla bilgilendirerek çevre dostu tüketim yapılarına geçmelerini sağlamaktır. İkinci amaç ise olarak üretim yapılarını, hükümetleri ve diğer birimleri, ekonomideki ürün ve hizmetlerin çevresel standartlarının yükseltilmesi için ikna etmektir[333]. Çevre etiketleri 3 gruba ayrılabilir:

Birinci grup, diğer ürünlerle kıyaslandığında bir ürünün çevresel kalitesini göstermektedir ve daha çevre dostu tüketim alışkanlıklarına bir yönelimi ifade etmektedir. Bu etiketler, sertifika programlarının ürünleridir ve genellikle hükümet tarafından desteklenmektedir. Amaç, ürünün tüm yaşam çizgisine ilişkin farklı kriterlere göre ürünleri ve üretim süreçlerini sertifikalandırmaktır. Bu etiketlerin kullanımı gönüllülük esasına dayalıdır. AB'nin çevre etiketi bu gruba girmektedir. İkinci grupta, çevre ile ilgili bilgilendirme amaçlı üreticilerin, ithalatçıların veya aracıların tek yanlı ifadelerinin yer aldığı ve ürünün özel niteliklerini açıklayan etiketler yer almaktadır. Üçüncü gruptaki etiketler ürünler hakkında sayısal bilgiler vermektedir ancak bu etiketler çok kullanılmamaktadır[334].

AB Çevre Genel Müdürlüğü, AB çapında konaklama alanında çevre etiketi kriterleri geliştirilmesi için bir proje yürütülmesini teşvik etmektedir. İtalyan Çevre Koruma Ajansı tarafından yönlendirilen bu proje için ilk toplantı 2001 yılının Kasım

---

[331] M. Modinos, "Sustainability and Regional Development: The Case of the Tourism Sector in Southern Europe", **Global Nest:International Journal**, Vol.2 No.3, 2000, ss.309-310.
[332] Xavier Font, "Certification Systems and Standards in Tourism", **Annals of Tourism Research**, Vol. 29, No. 3, 2002, s.870.
[333] Ibon Galarraga Gallastegui, "The Use of Eco-Labels: A Review of The Literature", **European Environment**, Vol. 12, 2002, ss. 316-317.
[334] Gallastegui, a.g.e, s. 317.

ayında düzenlenmiştir. Konaklama ve kamp alanı kuruluşları HOTREC tarafından temsil edilse de toplantıda turizm sektörü sınırlı oranda temsil edilmiştir[335].

4 Şubat 2003 tarihinde AB Çevre Etiketi Kurulu, turistlerin konaklaması için AB çevre etiketi ödülü için kriterleri belirten nihai belgeyi kabul etmiştir. Kriterler, zorunlu ve seçmeli olmak üzere 2 gruba ayrılmıştır. Zorunlu kriterlere ek olarak seçmeli kriterlerin yerine getirilmesi farklı puanlar ile ödüllendirilecektir. 82.5 toplam puanından en az 16.5 puan toplanması gereklidir. Bölgesel ya da ulusal çevre etiketine önceden sahip olmak sadece 3 puan getirmektedir. Bu uygulama gönüllüdür[336].

2.2.2.5.4 VISIT Programı

VISIT, AB'nin LIFE programı altında Çevre Genel Müdürlüğü tarafından yönetilen "Turizmde Sürdürülebilirlik için Gönüllü Girişimler" adlı programın kısa adıdır. Bu proje, çevre etiketlerinin Avrupa turizm pazarını sürdürülebilirliğe nasıl yönlendirebileceğini göstermeyi amaçlayan bir projedir. 2001-2003 yılları arasını kapsamaktadır. VISIT programı, çevre etiketleri ortaklığı geliştirmek ve bunu yaparken AB çapında sürdürülebilir turizmi geliştirmek için ortak standartlar belirlemek amaçlarını taşımaktadır. VISIT programı, çevre etiketi projesinden farklıdır. VISIT programı, ayrı bağımsız ulusal çevre etiketleri için temel oluşturması amacıyla geliştirilen ortak standartlar ile ilgili iken, çevre etiketi projesi AB genelinde tek bir çevre etiketi için AB çapında kriterler geliştirilmesini hedeflemektedir[337].

Sonuç olarak, turizm sektöründe, çevreyi bir stratejik ticari kaynak olarak ve çevre dostu teknolojilerin kullanılmasını da turistik ürünlerin kalitesini arttırmaya yönelik yatırımlar olarak görme eğiliminin artmakta olduğu söylenebilir[338].

---

[335] BTA at the EU Newsletter No. 10 - February 2002, s.15.
[336] Live from Brussels, HOTREC, Vol. 27, 1 April 2003, s. 15
.http://www.hotrec.org/Live%20from%20Brussels%20N27-Electronic%20version.pdf (05.05.2003)
[337] BTA at the EU Newsletter no. 10 - February 2002, s.15.
[338] Gennaro Pannozzo, "Agenda 21 – Sustainability, European Tourism Forum", European Federation of Food, Agriculture and Tourism Trade Unions and National Bilateral Tourism Association (EBNT), Brussels, 10 December 2002.
http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourism_forum/documents/pannozzo_en.pdf (03.04.2003).

2.2.2.6 Tek Pazar

Üye ülkeler arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve kişilerin dolaşımında sınırlarda bir kontrol olmaması tek pazarın hedefidir. Tek pazarda turistlerin serbest dolaşımının sağlanmasından turizm sektörü doğrudan fayda sağlamaktadır.

Malların kontrolü açısından, 01.01.1993 tarihinden beri AB iç pazarından geçen mallar kontrole konu olmamaktadır. Yolcu bagajlarının kontrolü ile ilgili iki önemli tüzük 3925/EEC sayılı ve 19 Aralık 191 tarihli Konsey Tüzüğü ve 1832/92/EEC sayılı ve 2 Haziran 1993 tarihli Komisyon Tüzüğü'dür. Bu tüzükler ile deniz aşırı ve AB içindeki uçuşlarda yolcu bagajlarındaki kontrol formaliteleri kaldırılmıştır. Ancak, güvenlik kontrolleri yapılabilmektedir. Ulaşım araçlarının kontrolünü düzenleyen 335/91/EEC sayılı ve 7 Kasım 1991 tarihli Konsey Tüzüğü ile sınır kontrolleri, yol araçları ve iç su yolu araçlarını etkileyen formaliteler kaldırılmıştır[339].

Kişilerin serbest dolaşımı ile ilgili önemli bir gelişme, 1985 tarihli Schengen Anlaşması ile gerçekleşmiştir. İngiltere ve İrlanda hariç AB üyesi ülkeler ile Norveç ve İzlanda'nın taraf olduğu anlaşma ile bu ülkeler kendi ülkeleri içinde ikamet ya da seyahat eden bütün insanların serbest dolaşımı ilkesini getirmişlerdir[340]. Schengen Anlaşması'nın nihai amacı, Birlik üyesi ülkeler arasındaki sınırlarda, serbest geçişlerin önündeki engellerin kaldırılmasıdır[341].

Vizelerle ilgili olarak yürürlüğe konulan tüzüklerden ilki, vizeler için tek bir biçim belirleyen 1683/95 sayılı 29 Mayıs 1995 tarihli Konsey Tüzüğü'dür. Diğer tüzük, dış sınırlardan geçerken vize bulundurması gereken ve bu gereklilikten muaf tutulan üçüncü ülke vatandaşlarının listesini içeren Konsey Tüzüğü'dür. AB vatandaşları, İzlanda, Norveç ve Lihtenştayn vatandaşları AB içinde seyahat ederken

---

[339] TÜRSAB, a.g.e, 2001, s.93.
[340] **AB Adalet ve İçişleri Politikası-Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı**, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayınları, Ankara, 2000, ss.4-6.
[341] Nail Alkan, **Avrupa'da Sınırlar,** Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi, Ankara, 2002, s.20.

vizeye ihtiyaç duymayacaklardır. Bu ülkeler dışında, AB'de 3 ay ya da daha az bir süre için bulunan Avustralya, Kanada, Japonya, Yeni Zelanda, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye hariç diğer bütün aday ülke vatandaşları vize zorunluluğundan muaf tutulmuştur[342].

Bununla birlikte, Tek Pazarda ayrımcılık yasağı, işletme kurma özgürlüğü (Amsterdam Antlaşması madde 43) ve hizmet sunma özgürlüğü (Amsterdam Antlaşması madde 49) ilkeleri de turizm işletmelerini ve sektörün işleyişini doğrudan etkilemektedir. Antlaşma ile tanınan kuruluş özgürlüğünün etkin bir biçimde gerçekleşmesi için uyum sistemi ve niteliklerin karşılıklı tanınması üzerine düzenlemeler yapılmıştır. En az üç yıllık profesyonel stajın tamamlandığını belirten yüksek okul diplomalarının tanınması için genel sistem üzerine yönerge adını taşıyan 89/48 sayılı yönerge ile bir üye ülkenin, bir meslek için aranan niteliklere sahip olan diğer bir üye ülke vatandaşının mesleğe girişini engellememesi güvence altına alınmıştır. Sektörel yönergelerin içermediği ve en az yıllık üniversite düzeyinde eğitimin gerekli olduğu tüm meslekler bu yönerge kapsamına girmektedir[343].

Genel sistemi takviye eden 1999/42/EC Yönerge ile bir üye ülkenin teşebbüsleri ve kişileri tarafından diğer bir üye ülkede hizmet sunulmasına kolaylık sağlanmaktadır. Yönerge, diğer bir üye ülkede Yönergenin Ekinde listelenen faaliyetlerden birine devam etmek isteyen üye ülke vatandaşlarına uygulanmaktadır ve seyahat acenteciliği ve tur operatörlüğü faaliyetleri bu Ekte sayılmıştır[344].

Komisyon, çalışanların serbest dolaşımı (Amsterdam Antlaşması madde 39) ve hizmet sunma özgürlüğü (madde 49) konularında, ATAD'ın "turist rehberliği ve tur müdürlüğü" meslekleri ile ilgili örnek davasının ışığı altında AB mevzuatının uygulamasını açıklamak için çalışmalar yapmıştır. Özellikle, sektördeki bu mesleklerde mesleki niteliklerin karşılıklı tanınması ile ilgili yönergelerin

---

[342] Council Regulation (EC) no 539/2001 of 15 March 2001, Listing the third countries whose nationals must be in possession of visas when crossing the External borders and those whose nationals are exempt from that requirement, OJ L 81, 21.3.2001.
[343] TÜRSAB, a.g.e, 2001, s.150.
[344] TÜRSAB, a.g.e, 2001, s.151

uygulanması, bu mesleklerin kendine özgü niteliği nedeniyle istisnai bir durum oluşturmaktadır. Komisyon turist rehberleri üzerine bir çalışma hazırlamıştır[345].

ATAD, turist rehberleri sorununa ilişkin 4 karar vermiştir. ATAD, bir üye ülkeye, diğer bir üye ülkeden grupla birlikte seyahat eden turist rehberlerinin turistlere sadece bir sınavdan sonra lisans almış uzman rehberler tarafından gezdirilen müzeler ve tarihi mekanlar dışında kalan yerlerde rehberlik yapabilecekleri şeklinde hüküm getirmiştir[346].

Lizbon Avrupa Konseyi'nin isteği üzerine Komisyon hizmetler Tek Pazarı'nın sağlıklı işleyişini sağlamak için yeni bir strateji başlatmıştır. Bu strateji, hizmetlerin ulusal sınırlar içindeymiş gibi üye devletler arasındaki sınırlar arasında kolayca hareket edebilmesini amaçlayan iki aşamalı bir yaklaşım geliştirmiştir. 2000 yılının Haziran ayında, elektronik ticaret konulu bir yönerge kabul edilmiştir[347]. Yönerge, Bilgi Toplumu hizmetlerinin Tek pazarın hizmetlerin serbest dolaşımı ve işletme kurma özgürlüğü ilkelerinden faydalanmasını sağlamaktadır. Yönerge, turizm sektöründeki gibi internet üzerinden hizmet sunumları için yasal çerçeve oluşturmaktadır[348].

2.2.2.7 Göç politikası

Maastricht Antlaşması'nda göç politikaları ve üçüncü ülke vatandaşları ile ilgili politikalar ortak ilgi konusu ve çıkar alanı olarak değerlendirilerek Antlaşması'nın K-K9 maddeleri arasında düzenlenmiştir. Diğer yandan, Maastricht Antlaşması ile gündeme gelen "Avrupa vatandaşlığı" kavramı ile üye devlet vatandaşlarına verilen haklardan biri Antlaşmada belirtilen sınırlar ve tedbirler çerçevesinde serbest dolaşım ve ikamet hakkıdır. Bir bakış açısına göre, AB vatandaşlığının en değerli ve dikkat çekici özelliği, vatandaşların öncelikle AB

[345] Report 2001, s.13
[346] TÜRSAB, 2001, s.151
[347] Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market.
[348] Report 2002, s.12

karşısında kullanacağı haklar değil serbest dolaşım kavramı üzerine kurulmuş olmasıdır ki bu durumda vatandaşlar bu hakkı üye devletlere karşı kullanmaktadır[349].

Amsterdam Antlaşması Schengen Anlaşması'nı AB'nin yetki alanına dahil etmiş ve böylelikle iki farklı sistemden doğan çelişkilere son verilmiştir. Amsterdam Antlaşması ile AB kurumlarına, kişilerin serbest dolaşımı için gerekli olduğu ölçüde, göç ve iltica, dış sınırlar ve medeni hukukta adli işbirliği konularında mevzuat çıkarma yetkisi tanınmıştır. Bu konular "vizeler, iltica, göç ve kişilerin serbest dolaşımıyla ilgili diğer politikalar" başlığı altında birinci sütun kapsamına alınmıştır[350].

Turizmin göç üzerinde özellikle son yıllarda artan bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Turistlerin ziyaret ettiği ülkeye göç etme hatta ziyareti sırasında bu ülkede kalma yönündeki artan eğilimleri dikkate alınınca, turizm hem geçici göçün bir şekli hem de göçü kolaylaştıran bir etken olarak değerlendirilmektedir[351].

Turizmin, AB içi göç üzerindeki etkisine özellikle son dönemlerde dikkat çekilmektedir. Kuzey Avrupa ülkelerinden güney Avrupa ülkelerine yönelen yeni göç şekli, çalışma değil tüketim amaçlı olarak nitelendirilmektedir. Akdeniz ülkelerine bu göç akımında Kuzey Avrupalı emekliler[352] ve turizm sektöründe çalışan kuzey Avrupalı göçmenler olmak üzere iki grup ön plana çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar emeklilere daha sıcak bir iklimde daha sakin bir yaşam sürme fikrinin çekici geldiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, turizm sektöründe çalışmaya başlayan göçmenler söz konusu olduğunda dikkati çeken nokta, turizm işiyle uğraşan bu göçmenlerin öncelikli olarak turizm sektöründe çalışma ya da kar elde etme amacıyla değil, bunun yerine çoğunlukla yaşam tarzlarının gereği olarak

---

[349] Mithat Baydur, "Avrupa Vatandaşlığı", **Yeni Türkiye Dergisi**, AB özel sayısı Cilt II, Ankara:yeni Türkiye Yayınları, 2000, s.832

[350] Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **AB Adalet ve İçişleri Politikası-özgürlük, güvenlik ve adalet alanı**, Ankara, 2000, ss.4-6

[351] Ludmilla Oigenblick ve Alan Kirschenbaum, "Tourism and Migration- Comparing Alternative Approaches", **Annals of Tourism Research**, Vol. 29, No. 4, 2002, ss.1086-1087

[352] Per Gustafson, "Tourism and Seasonal Retirement Migration", **Annals of Tourism Research**, Vol. 29, No. 4, 2002, s. 900

göç kararını alması diğer bir deyişle turizm işiyle uğraşma fikrinin göç kararına etki eden ikincil faktörler arasında yer almasıdır[353].

2.2.2.8 Ulaştırma Politikası

Ulaştırma politikası AB'nin ilk ortak politikalarından biridir. Sınırların kaldırılması ve diğer serbestleştirme önlemleri nedeniyle Avrupa Tek pazarının oluşturulması ortak ulaştırma politikasında bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Ulaştırma endüstrisi, AB GSYİH'nın yaklaşık %7'sini, toplam istihdamın yaklaşık %7'sini, üye devletlerin yatırımlarının yaklaşık %40'nı ve AB'nin enerji tüketiminin yaklaşık %30'nu oluşturmaktadır. AB içi trafik son yirmi yıl içinde gerek yolcu gerekse mal akışı açısından sürekli bir artış göstermiştir[354]. Ulaştırma ve turizm birbiriyle yakından ilgili iki politika alanıdır ve 1989 yılına kadar turizm politikası Ulaştırma Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülmüştür[355].

Turizm sektörü açısından ulaştırma hizmetlerinin sürdürülebilirliği konusu özellikle son dönemlerde ilgi odağı olmuştur. Günümüzde, Avrupa ülkeleri arasındaki yolcu trafiğinin yarıdan fazlasını turistik amaçlı geziler oluşturmaktadır. Avrupa çapındaki turistik seyahatlerin niteliğinde bir takım değişiklikler olmuştur. 20. yüzyılda trafik yüz kat artarken toplam nüfus 4 kat artmıştır.

Ulaştırma hizmetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkileri büyük oranda seçilen ulaşım aracının çeşidine bağlıdır. En sık kullanılan ulaşım araçları değerlendirildiğinde Avrupa'daki turistlerin % 10'undan azının kamu ulaşım araçlarını kullandığı görülmektedir. Kısa tatiller söz konusu olduğunda turistlerin % 80'i özel araçlarıyla seyahate çıkmayı tercih etmektedir ve uzun mesafelerde uçak ya da yine özel araç tercih edilmektedir. Bu durum turizmde daha kaliteli ve sürdürülebilir ulaşım konusunu gündeme getirmiştir ve 1996-1997 yılları arasında "Turizm Merkezleri için Kolay Hareketlilik" projesi yürütülmüştür. Bu proje

---

[353] Raul Lardies, "Migration and Tourism Entrepreneurship: North-European Immigrants in Cataluna and Languedoc", **International Journal of Population Geography**, 1999, Vol.5, No.6, s.489

[354] Activities of the European Union, Transport, http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l24040.htm (26.04.2003)

[355] Fitzpatrick Associates, s.72

"Avrupa Turizminde Kolay Hareketlilik için Ağ" (NETS - Network for Soft Mobility in European Tourism) oluşturulmasına öncülük etmiştir[356].

Hava ulaşımı alanında yaşanan önemli gelişmelerden ilki Tek Avrupa Seması çalışmalarının başlamasıdır. Tek Avrupa Seması, 2000 yılında başlatılan ve Avrupa hava sahasının bütünleştirilmiş yönetimini sağlayarak Avrupa hava trafiği kontrol sisteminin güncellenmesini hedefleyen bir girişimdir. Tek Avrupa Seması girişimi, Galileo adı verilen iletişim teknolojileri projesi ile birlikte başlatılmıştır. Tek Avrupa Seması girişimi, hava ulaşımının güvenliği ve etkinliği bakımından önemli fırsatlar sunmaktadır[357].

Gün geçtikçe birşeyin uzaydaki yerini güvenilir bir şekilde belirlemek gereklilik haline gelmektedir. Bu ihtiyaç, 2008 yılına kadar tamamlanması düşünülen, mevcut GPS sitemini tamamlayıcı nitelikte ve dünya çapında bir sistem olan Galileo projesi ile karşılanacaktır[358]. Bu sistemin havayolu, demiryolu ve deniz yolu ulaşımına uygulanması özellikle turizm sektöründe hareketlilik açısından önemli olan yer belirleme ve seyahat etme hizmetleri sunacaktır[359].

Açık Semalar Anlaşmaları ise tartışmalı bir konudur. AB`nin tümü için geçerli bir anlaşma yapılmasını isteyen ve ikili anlaşmalara karşı çıkan Avrupa Komisyonu, Danimarka, İsveç, Finlandiya, Belçika, Lüksemburg, Avusturya ve Almanya`nın ABD ile imzaladığı ikili anlaşmalar konusunu 1998`de ATAD`a götürmüştür. ATAD kararında, bu anlaşmaları yapan üye ülkelerin, havayolu şirketlerine avantaj sağlanmasının da AB hukukuna aykırı olduğu belirtmiş ve anlaşmadaki ``üyeler arasındaki hava tarifelerinin belirlenmesi ve rezervasyon sistemleri" ile ilgili maddeler nedeniyle AB hukukunun çiğnendiğine hükmetmiştir.

---

[356] Workshop on Sustainable transport in European tourism, European Conference on Mobility Management, 15 – 17 May 2002, ss.1-3, http://epomm.org/ecomm2002/presentations/Workshops/leisure_shopping/Reiner%20OK.pdf (15.04.2003)

[357] The single European sky, http://europa.eu.int/comm/transport/air/single_sky/index_en.htm (12.03.2003)

[358] European Satellite Navigation System, http://europa.eu.int/comm/dgs/energy_transport/galileo/index_en.htm (16.03.2003)

[359] Report 2002, s. 26

Hükümetlerarası ilişkileri bile çıkmaz noktalara sürükleyen Açık Semalar anlaşmalarının AB yasalarına aykırı olduğu bilindiği halde, bazı firmalar ve devletler tarafından yapılmış olmasının fiili durumda uygulamayı yasallaştırmayacağını belirten uzmanlar, ABD ve Avrupa arasında 11 Eylül olaylarından sonra daha da daralan havayolu pazarına yeni düzenlemeler getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu arada Adalet Divanı'nın aldığı bu engelleme kararına karşı bugüne kadar Açık Semalar Anlaşması yapmış olan ülke ve şirketlerin karşı atağa geçmek üzere çalışmalara başlayacağı ve bu alanda yetkili olan ulaştırma bakanlarını baskı altına almaya çalışacakları ileri sürülmektedir[360].

Havayolu ulaşımında hazırlanan üçüncü paket, hava hizmetlerinde yolcu ücretleri ve kargo oranları üzerine Konsey tüzüğü, AB hava sahasına AB hava taşıyıcılarının girmesi üzerine Konsey tüzüğü ve hava taşıyıcılarının lisansı üzerine Konsey tüzüğünü içermektedir[361].

Kara ulaşımı alanında Komisyon, 91/439/EEC sayılı 29 Temmuz 1991 tarihli Sürücü Ehliyetleri Hakkındaki Yönerge'nin yürürlüğe girmesinden önce alınan sürücü ehliyetlerinin belirli sınıfları arasında eşitlik sağlamak amacıyla yeni bir karar almıştır. Bu yönergenin amacı, özellikle eski tarihli sürücü ehliyeti olan vatandaşların haklarının korunması amacıyla üye devletlerce verilen tüm sürücü ehliyetlerinin karşılıklı tanınmasını güvence altına almaktır[362].

Deniz ulaşımı ile ilgili olarak kabul edilen 98/18/EC sayılı 15 Mayıs 1998 tarihli yolcu gemilerinde standartlar ve güvenlik kuralları konulu yönergenin amacı:

-çevrenin korunması, yurtdışındaki kişi ve malların güvenliğinin sağlanması, ulusal yolculuklarda kullanılan yeni yolcu gemileri ve hızlı yolcu araçları konusunda düzenleme yapılması

-uluslararası seyahatlerde kullanılan yolcu gemilerine uygulanan kurallarda uyum sağlanabilmesi için gerekli prosedürleri açıklamaktır.

---

[360] Avrupa Adalet Divanı: "Açık Semalar Hukuka Aykırı", **Abhaber,** Brüksel, Ocak 2003 (http://www.abhaber.com/nt_hbr_2003/nt_hbr_3104.htm).
[361] TÜRSAB, a.g.e., 2001, s.105.
[362] Report 2002, s.26.

2.2.2.9 Sosyal Politika ve İstihdam

2.2.2.9.2 Sosyal Politikanın Unsurları

Sosyal politikanın amaçları, 1961 Avrupa Sosyal Şartı ve 1989 Topluluk Çalışanlarının Temel Sosyal Hakları Şartını takiben belirlenmiştir. Bunlar; sosyal dışlanmayla mücadele edilmesi, istihdamın teşvik edilmesi, yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sosyal koruma sağlaNması, yönetim ve işgücü arasında diyalog kurulması ve insan kaynaklarının geliştirilmesi olarak sıralanabilir. Turizm sektörü çalışanlarının hakları konusunda diğer sektörlerdeki çalışanlara göre daha az bilgi sahibi oldukları da bilinmektedir[363].

Sosyal dışlanmayla mücadele açısından, eğlence amaçlı ve kültürel faaliyetlere erişim açısından sosyal eşitsizliklerin olduğu konusu sosyal dışlanmayla ve yoksullukla mücadele için eşgüdüme açık yöntem çerçevesinde 2000 yılından beri ele alınmaktadır. Sosyal dışlanma ile mücadele bağlamında AB kurumları ve üye devletler, 2000 yılında 4 temel hedef belirlemişlerdir. Bunlar;

- İstihdama katılımın ve tüm sosyal haklara, hizmetlere ve mallara erişimin teşvik edilmesi
- Herkesin bilgi toplumu potansiyelinden ve yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanmasına olanak sağlayarak yaşam şartlarını iyileştirerek sosyal dışlanmanın önlenmesi
- En savunmasız durumdakilere yardım edilmesi
- Bölgesel, ulusal ve Birlik düzeyinde tüm organların bu mücadeleye katılımının sağlanmasıdır.

Bu hedeflerden ilki, sosyal dışlanma riski taşıyan kişilerin eğitim, sağlık gibi hizmetlerin yanı sıra kültürel ve sportif faaliyetler ve eğlence hizmetleri gibi özel hizmetlerden de faydalanması için gerekli önlemlerin alınmasını kapsamaktadır. Sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadele yönünde uygulanan planlarda, turizm daha

[363] Rosemary Lucas, a.g.e, s. 146.

geniş bir konu olan kültürel faaliyetlere erişim konusunun bir unsuru olarak dolaylı bir şekilde ele alınmaktadır[364].

Turizm sektörü çalışma koşullarının iyileştirilmesi bakımından ele alındığında, çalışma koşullarının düzensiz çalışma saatleri, atipik çalışma şekilleri ya da istenmeyen kısmi süreli çalışma, göreli düşük ücret, düşük iş istikrarı ve zayıf kariyer imkanları gibi özellikler taşıdığı görülmektedir. Çalışma koşullarının zorluğu işçi devir hızının yüksek olmasına etki etmektedir[365]. Ayrıca işverenlerin, esnekliği devam ettirmek ve çalışanların bazı yasal hakları elde edebilmeleri için gerekli nitelikleri kazanmalarını önlemek için işten çıkarma yoluna başvurdukları ileri sürülmektedir[366].

AB içinde ulusal sosyal güvenlik sistemleri farklılık göstermektedir ve sosyal güvenlik ile ilgili düzenlemeler sürekli değişim halinde olsa da AB bu düzenlemeleri uyumlaştırma hedefini taşımamaktadır. Sosyal güvenlik ile ilgili düzenlemelerin amacı, AB üye ülkeleri arasındaki seyahatleri sırasında turistlerin sosyal güvenlik haklarının bir kısmını ya da tamamını kaybetme riskini ortadan kaldırmaktır[367].

AB'nin sosyal güvenlik düzenlemeleri kapsamına giren bir turist, gittiği ülkede ani hastalık veya kaza durumu ile karşılaşıp sağlık hizmetine gereksinim duyduğu takdirde gittiği ülkenin kendi vatandaşına sağladığı koşullar altında sağlık hizmetinden faydalanma hakkına sahiptir. Turistler, tatile çıkmadan önce E111 formlarını almalı ve herhangi bir sağlık sorunu durumunda kaldıkları ülkenin ilgili kurumlarına bu formu sunmalıdır. E111 formunun eksikliği durumunda, turistlerin kaldıkları ülkedeki sağlık hizmetleri için bir ücret ödemeleri gerekmektedir. Turistler, faturalarını sağlık sigortası yaptırdıkları kuruma ilettikten sonra turistlere

---

[364] Report 2002, s.19.
[365] Employment & working conditions, http://www.ilo.org/public/english/dialogue/sector/sectors/tourism/wkgcond.htm (02.03.2003).
[366] Rosemary Lucas, a.g.e, s.147.
[367] **The Community provisions on social security-Your rights when moving within the European Union**, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2000, s. 3.

bakım gördükleri ülkenin geri ödeme oranları ile uyum içinde olmak kaydıyla geri ödeme yapılmaktadır[368].

Sosyal diyalog ekonomik ve sosyal politika ile ilgili ortak çıkar sorunlarına ilişkin iki ya da üç yanlı her türlü pazarlık, danışma ya da bilgi değişimi biçimleri olarak anlaşılmalıdır[369]. Turizm sektöründe sosyal diyalog açısından önem taşıyan bir gelişme otel, restoran ve kafe işletmelerinin şemsiye kuruluşu olan HORECA bünyesinde 1999 yılının Şubat ayında Sosyal Diyalog Komitesi'nin kurulmasıdır. Sosyal ortaklar konaklama sektöründeki başlıca orta vadeli eğilimlerin ve bu eğilimlerin iş gücü piyasasına ve işletmelere etkilerinin tespit edilmesi konusunu tartışmışlardır. Ayrıca, sektörde istihdam ve mesleki eğitim ile ilgili ulusal deneyimlerin analizi için çalışmalara başlanmıştır[370].

Turizm sektörü sosyal diyaloğun bir unsuru olan sendika özgürlüğü bakımından ele alındığında sektörde sendikal faaliyetlerin sınırlı olduğu görülmektedir. Otel ve restoran sektöründe sendika üyeliği oranının düşük olmasında sektörde istihdam edilen işgücünün ve turizm sektörünün kendine özgü bir takım özelliklerinin etkisi vardır. Bu özellikler, sektördeki işletmelerin küçük ölçekli olması ve çoğunlukla aile şirketi niteliği taşıması, çalışanların genellikle genç yaşlarına bağlı olarak sektör tecrübelerinin az olması ve diğer sektörlere taşeron hizmeti verilmesi olarak belirtilmektedir[371]. Diğer yandan, konaklama sektöründe çalışanların büyük bir bölümü sendikaların desteğinden faydalanamadığı için çalışanların AB genelinde kabul edilen "iyi uygulamalar"ı hayata geçirmeleri için iş verenler üzerinde baskı oluşturamadıkları ileri sürülmektedir. Ayrıca, örgütlenemeyen sosyal grupların çıkarlarının toplumda dikkate alınmamasının onların aleyhine sonuç doğurduğu kabul edilmektedir[372]. Hayata geçirilemeyen iyi uygulama örneklerinin kalite, etkinlik ve nihai olarak rekabet avantajını olumsuz

---

[368] **Your Social Security Rights when moving within the European Union, a practical guide**, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 1997, s.22.
[369] Zeki Erdut, **Küreselleşme bağlamında Uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye**, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 2002, s. 165.
[370] Report 2002, s.19.
[371] Social Dialogue, http://www.ilo.org/public/english/dialogue/sector/sectors/tourism/dial.htm (18.03.2003).
[372] Ali Nazım Sözer, **Türkiye'de Sosyal Hukuk**, Barış Yayınları, İzmir, 1998, s. 11.

şekilde etkilediğini ileri süren görüşlerin yanı sıra iyi uygulama örneklerinin uygulamaya geçirilmesinin maliyetine dikkat çekerek istihdama zarar verebileceğini ileri süren görüşler de vardır[373].

Turizm kadın istihdamının en yoğun olduğu sektörlerden biri olduğu için turizm politikalarına kadın-erkek eşitliği boyutunun katılması önem taşımaktadır[374]. Örneğin, doğum izni nedeniyle kadın çalışanlarını 14 haftalık bir süre için kaybetmeyi göze alamayan işverenler, daha çok erkek çalışan istihdam etme eğiliminde olabilir[375]. Diğer yandan, erkekler, geleneksel endüstrilerdeki işlerini kaybetseler bile kadınlar yerel turizm işletmelerinde çalışabilmektedir. Turizm gençlere ve kadınlara çalışma olanağı tanımakta böylelikle ekonomik canlılık için kabul edilebilir fırsatlar sunmaktadır. Bir araştırma sonucuna göre; kadınlar sektörde erkeklere göre geri planda kalsalar da geleneksel tarım işleri yerine otelde çalışmaktan daha memnundurlar[376].

2.2.2.9.3 Turizm ve İstihdam Süreci

Turizm ve İstihdam Süreci, 1997 yılının 4-5 Kasım tarihleri arasında Lüksemburg'ta yapılan Turizm ve İstihdam konulu konferansla başlamıştır. Aynı yıl içerisinde 21-22 Kasım tarihlerinde yine Lüksemburg'ta toplanan İstihdam Zirvesi ve 26 Kasım'da Turizm Bakanlar Konseyi'nin toplanmasıyla devam etmiştir. Bunun ardından, üye devletlerden gelen birikim sahibi profesyonellerden oluşan istihdam ve turizm üzerine çalışmalar yapan Yüksek Düzeyde Grup, turizm sektöründe istihdamda sürdürülebilirlik ve büyümenin sağlanabilmesi için gerekli koşulları inceleyip tavsiyelerde bulunmuş ve "İstihdam için Yeni Ortaklıklar" başlıklı bir rapor hazırlamıştır.

---

[373] Rosemary Lucas, a.g.e, s. 147.
[374] Gender Equality in Tourism, National Development Plan Gender Equality Unit, http://www.ndpgenderequality.ie/downloads/factsheets/tourism_07.pdf (24.12.2002).
[375] Rosemary Lucas, a.g.e, s. 147.
[376] M. Jeannie Harvey, John Hunt ve Charles C. Harris, "Gender and Community Tourism Dependence Level", **Annals of Tourism Research**, Vol. 22, No.2, 1995, s.350.

Yüksek Düzeyde Grubun tavsiye ve görüşlerini değerlendiren Komisyon 28 Nisan 1999 tarihinde "İstihdam için Turizmin Potansiyelinin Güçlendirilmesi" üzerine bir bildiri yayınlamıştır.

2.2.2.9.4 Turizm Sektöründe Sürdürülebilir İstihdam

Avrupa turizminin sürdürülebilir gelişimi, ekonomik, kültürel ve çevre boyutlarının yanı sıra ancak sektörde sürdürülebilir istihdam sağlanırsa gerçekleştirilebilir. Turizm sektöründeki hizmetlerin kalitesi büyük ölçüde çalışanların kalitesine bağlıdır. Ancak, sektörde çalışanların kalite ve motivasyon düzeyi çalışma koşullarından kaynaklanan pek çok etkenden zarar görmektedir. Örneğin, sektördeki ücretler diğer sektörlere göre ortalama %20 daha düşüktür ve sektörde istihdam edilenler arasında "çalışan yoksullar"ın oranı dikkat çekici boyuttadır. Terfi ve eğitim imkanının kısıtlı olması, düzensiz çalışma saatleri ile birleşince sektörde işçi devir hızı yüksek olmakta, kaliteli personel bulma ve kaliteli personeli sektörde tutma konularında sorun yaşanmaktadır. Avrupa Gıda, Tarım ve Turizm Sendikaları Federasyonu'nun sosyal yönden sürdürülebilir turizm için belirlediği kilit hedefler, kaliteli işler, adil ücret, iyi çalışma koşulları, eşit fırsatlar, becerilerin geliştirilmesi için fırsatlar, kariyer olanaklarıdır. Ayrıca çalışanların sendikal haklardan faydalanması için uygun koşullar oluşturulmalıdır[377].

Avrupa Gıda, Tarım ve Turizm Sendikaları Federasyonu'na göre sektörde istihdamın sürdürülebilirliğini etkileyen bir diğer önemli etken, turizm sektöründeki dikey ve yatay yoğunlaşmaların artmasıdır. Dikey ve yatay bütünleşmelere giden böylelikle konaklama, ulaşım gibi turizm hizmetlerini tek bir çatı altında toplayan turizm işletmeleri aynı bölgede çalışan yerel hizmet sunucuları ile fiyat pazarlığı yaparken hakim durumunu kötüye kullanmaktadır. Bu baskı altında son yıllarda seyahat paketi fiyatlarında büyük düşüşler yaşanmış ve bu düşüşler emek yoğun olan sektördeki çalışma koşullarına yansımıştır. Hatta büyük tur operatörlerinin yerel hizmet sunucuları karşısındaki hakimiyeti, bu şirketlerin gidilecek ülkedeki toplu

[377] European Federation of Food, Agriculture and Tourism Trade Unions, "EFFAT position paper on sustainability and tourism", European Tourism Forum 2002, Brussels, 10 December 2002, s.6 http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourism_forum/documents/pannozzo_en.pdf (03.04.2003).

pazarlıklara da müdahale etmesine yol açmıştır. Tur operatörleri istihdam üzerideki olumsuz etkisini göz önüne alarak "ucuz pazarlık" eğilimini bırakmalı ve turistlere sosyal ve çevresel sorumluluk taşıyan sürdürülebilir turizmin buna göre fiyatı olacağı anlatılmalıdır[378].

2.2.2.10 Ortak Tarım Politikası

AB üyesi ülkelerin tarım politikalarını gerek ekonomik gerek siyasi anlamda ortak bir çerçevede yönetilmesi esasına dayanan Ortak Tarım Politikası (OTP), AB'nin ilk ortak politikasıdır[379]. Ortak tarım politikasının amaçları, Roma Antlaşması 39. maddesinde (Amsterdam 33. madde) teknik ilerlemenin özendirilmesi; üretim faktörlerinin özellikle işgücünün optimal kullanımının ve verimliliğinin artırılması; tarımsal nüfusun yaşam düzeyinin yükseltilmesi; piyasalarda istikrar sağlanması; düzenli bir ürün arzını güvence altına alınması ve tarım ürünlerinin tüketiciye uygun fiyatla sunulmasının sağlanması olarak sıralanmaktadır[380].

Roma Antlaşması, OTP'nin amaçlarına ulaşılabilmesi için iki araç geliştirmiştir. Bunlar Tarımsal Garanti ve Yön verme Fonu ve Ortak Piyasa Düzenleridir. Garanti bölümü, ortak piyasa düzenleri içindeki harcamalara mali destek sağlarken yön verme bölümü AB üyelerine tarımsal yapılarını iyileştirmeleri için yatırım, altyapı, eğitim ve benzeri alanlarda proje bazında verilecek destekleri kapsamaktadır. Tarımsal ürünlerin üreticiden tüketiciye aktarılması sürecinin, OTP ilkeleri çerçevesinde yönlendirilip düzenlenmesine Ortak Piyasa Düzeni adı verilmektedir. Yapısal politikalara verilen önemin artmasıyla Garanti bölümünün harcamalarında azalış, Yön verme bölümünün harcamalarında ise artış yaşanmaktadır[381].

---

[378] EFFAT, y.a.g.e. s.7.
[379] **AB Tarım Politikası-Avrupa'da Yenilenme ve Türkiye'ye Etkisi**, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara, 2000, s.2.
[380] Werner Weidenfeld ve Wolfgang Wessels, "Agricultural Policy", **Europe from A to Z- Guide to European Integration**, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 1997, s.22.
[381] Sinan Varol, "Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Tarım Alanında Türkiye-AB İlişkileri", **Yeni Türkiye Dergisi**, AB özel sayısı No.35, Cilt No.2, s.1395.

AB'nin kırsal bölgelere yönelik girişimleri, tarım işletmelerinin modernleştirilmesi ve çeşitliliğinin sağlanması için yatırım yardımları yapılmasını, tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması için destek verilmesini, genç çiftçilerin girişimlerinin desteklenmesi ve bu kişilere eğitim olanakları sunulması ve turistik ürünlerin geliştirilmesi için özellikle KOBİ'lere yardım sağlanmasını içermektedir[382]. Turizmle kırsal ekonomi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan kırsal gelişme açısından "kültür ekonomisi" yaklaşımı, yerel bilgilerin bölge ekonomisi için erişilebilir kaynaklara dönüştürülmesine yöneliktir. Kültür ekonomisi, geleneksel gıdalar, bölgesel diller, el sanatları, folklor, görsel sanatlar, tarihi siteler, bitki örtüsü gibi kaynakları kapsamaktadır[383]. Örneğin, İsveç'in dağlık ve ormanlık bir alan olan Arjeplog bölgesinde doğal kaynaklardan faydalanarak kamp alanı oluşturulmuş kırsal kesimde çalışanların yaratılan ekonomik etkinliklerden faydalanmaları sağlanmıştır[384].

Çiftlik turizmi, tarımsal alanda çalışanlar tarafından tarımsal etkinliklerin çeşitlendirilmesi için bir yol olarak görülürken turizm alanında çalışanlar tarafından kırsal turizmin bir kolu olarak görülmektedir. İngiltere, Fransa, Almanya ve Avusturya tatil çiftlikleri pazarını ellerinde bulundurmaktadır. Bu ülkelerin her birinde bu sektörde yaklaşık 20.000-30.000 işletme faaliyet göstermektedir.

Avusturya'da çiftlikler yaklaşık yüz yıldır turist kabul etmektedir ve Avusturya'daki toplam konaklama kapasitesinin %51'i çiftlik temellidir. Almanya'da dokuz yatak kapasitesinden az kapasitesi olan işletmelerin kayıt yaptırmasına gerek olmadığından, çiftlik turizmi ile ilgili kesin rakamlara ulaşmak zordur. Ancak, kıyı bölgelerinde ve dağlık bölgelerde çiftlik turizminin yoğun olduğu, turizm gelirlerinin bölgedeki net gelirin %17'sini oluşturduğu bilinmektedir. İngitere'de çiftlik turizminde son 20 yılda büyük oranda artış yaşanmıştır. Tarım, Balıkçılık ve Gıda

---

[382] Creating an entrepreneurial Europe-The activities of the European Union for small and medium-sized enterprises (SMEs), Commission Staff Working Paper, Brussels, 21.1.2003, s.97, http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/promoting_entrepreneurship/doc/2003sec58_en.pdf (12.05.2003).

[383] Moya Kneafsey, "Rural Cultural Economy-Tourism And Social Relations", **Annals of Tourism Research**, Vol. 28, No. 3, 2001, ss. 763-764.

[384] Per Ake Nillson, "Tourism's Role in New Rural Policy", **Tourism in Peripheral Areas**, Ed. Frances Brown and Derek Hall, Channel View Publications, England, 2000, ss.133-136.

Bakanlığı'nın ölçümlerine çiftlik turizminin yarattığı değer yıllık 70 milyon £'dir[385]. Diğer yandan, kimi yazarlar genel yaşam standartları yükselen kırsal alanlarda turizm ağırlıklı programlar yoluyla "yeni" turizm olanaklarının sunulmasının önemli bir ekonomik etkinlik oluşturmadığını bunun sadece bölge halkı için eğlence alternatifleri anlamına geldiğini ileri sürmektedir[386]. Bununla birlikte, bölgedeki turizm faaliyetlerinin gelişmesi ile ortaya çıkan yeni iş olanaklarının, gelişmek ve genişlemek için yeni bölgeler arayan diğer bölgelerdeki işletmeler için önemli bir çekim unsuru olabileceği böylelikle turizmin bölgeye diğer endüstrileri de çekebileceği de düşünülmektedir[387].

2.2.2.11. Kültür Politikası

AB bütünleşme sürecinde kültür ve kimlik bağlamında Avrupalıların kendi ortak kültürel miraslarının daha çok farkında olmaları ve bir "Avrupa Kimliği" oluşturmaları yönünde yeni girişimler başlatılmaktadır[388]. AB'nin kültür alanındaki eylemleri Avrupa tarihi ve kültürünün yaygınlaştırılması ve bu konulardaki bilgilerin iyileştirilmesi; Avrupa kültürel mirasının korunması; ticari nitelik taşımayan kültürel değişimlerin gerçekleştirilmesi; sanatsal ve yazınsal yaratıcılığın geliştirilmesi amaçları üzerinde yoğunlaşmıştır[389]. AB kültürel turizm aracılığıyla "Avrupalılık Bilinci" yaratılmasını teşvik etmektedir. Bu bağlamda, Avrupa çapında ve özellikle Avrupa medeniyetinin beşiği sayılan İtalya'ya kültürel turlar ve dostluk turları düzenlenmiştir[390]. Turizm sektörünün faydalanabildiği uygulamaların başında Avrupa Kültür Başkenti, Avrupa Kültür Ayı, Culture 2000 programları gelmektedir.

---

[385] Graham Busby ve Samantha Rendle, "The transition from tourism on farms to farm tourism", **Tourism Management**, Vol. 21, 2000, ss.635-636.

[386] Jonathan Edwards ve Carlos Fernandes, "Emigrants and Espigueiros-Tourism Activities in a Peripheral Area of Portugal", **International Journal of Tourism Research**, Vol.1, 1999, s. 338.

[387] Orhan İçöz, Turgut Var ve İbrahim İlhan, **Turizm Planlaması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s.33.

[388] Mimar Türkkahraman ve Dolunay Şenol Çevik, "Normatif ve Fonksiyonel Bütünleşme Bağlamında Avrupa Birliği ve Türkiye", **Yeni Türkiye Dergisi**, AB özel sayısı, Cilt No.2, ss.860-861 ss.860-861.

[389] Activities of the European Union, Culture, http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l29007.htm (25.11.2002).

[390] Etienne Deschamps, "L'Europeén en (1929-1940): a Cultural Review at the Heart of the Debate onEuropean Identity", **European Review of history,** Vol 9, No. 1, 2002, s.94.

-Avrupa Kültür Başkenti uygulaması: 1983 yılının Kasım ayında Atina'da Yunan Kültür Bakanı'nın daveti üzerine bir araya gelen Kültür Bakanları, Avrupa kültürel mirasının daha fazla tanıtılması, ortak kültürel miras vurgulanırken, kentlerin farklı kültürel zenginliklerinin açığa çıkarılması amacıyla her yıl bir kentin Avrupa Kültür başkenti olarak seçilmesine karar vermişlerdir. 1985 yılında Atina, 1986 yılında Floransa, 1987 yılında Amsterdam, 1988 yılında Berlin, 1989 yılında Paris, 1990 yılında Glasgow, 1991 yılında Dublin, 1992 yılında Madrid, 1993 yılında Antverp, 1994 yılında Lizbon, 1995 yılında Luxembourg, 1996 yılında Kopenhag, 1997 yılında Selanik, 1998 yılında Stokholm, Avrupa Kültür Başkenti seçilmiştir. 2003 yılı için Avusturya'nın ikinci büyük kenti olan Graz Avrupa kültür başkenti olarak seçilmiştir. Müzik ve dans festivalleri ile fotoğraf ve resim sergilerini içeren tüm yıla yönelik bir paket hazırlanmıştır[391]. Avrupa kentleri, Avrupa Kültür Kenti veya Kültür Ayı etkinliklerine ev sahipliği yapmakla dikkatleri üzerlerine çekmektedir. Etkinlikler sayesinde yöreye daha fazla ziyaretçi gelmektedir ve yerel turizm bundan fayda sağlamaktadır[392]. Ancak kültürel altyapı yatırımları yaparak uluslararası turizm haritasında kendilerine uygun bir yer edinmeye çalışan bu kentlerin konumlarının sürdürülebilirliğinin büyük ölçüde insan kaynakları gibi unsurlara bağlı olduğuna dikkat çekilmektedir[393]. Avrupa Kültür Başkenti girişimine ev sahipliği yapmak isteyen çok sayıda kent olması üzerine Kültür Bakanları "Avrupa Kültür Ayı" girişimini başlatmıştır.

-Avrupa Kültür Ayı: Bu girişimin amaçları Avrupa Kültür Kenti ile aynıdır, ancak özellikle Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine yöneliktir. 1992 yılında Krakow, 1993 yılında Graz, 1994 yılında Budapeşte, 1995 yılında Nicosia, 1996 yılında St. Petersburg, 1997 yılında Ljbjana, 1998 yılında Linz, Valletta ve 1999 yılında Plovdiv kentleri Avrupa kültür ayı faaliyetlerine ev sahipliği yapmıştır[394].

---

[391] Kulturhaputstadt Europas-Graz, http://www.graz03.at, (25.05.2003).
[392] Internet Roadmap for the Tourism Sector, s.87.
[393] Antonio P. Russo ve Jan van der Borg, "Planning considerations for cultural tourism: a case study of four European cities", **Tourism Management,** Volume 23, 2002, s. 637.
[394] European Cities of Culture For The Year 2000, s. 15
http://europa.eu.int/comm/culture/eac/capitalrep.pdf (16.03.2003).

-Culture 2000 Programı: Culture 2000 (2000-2004) uyumlu bir kültür politikası için oluşturulmuş ilk çerçeve programdır. Eski Kaleidoscope, Ariane ve Raphael programlarının yerine geçmiştir. Program bağlamında tarihsel mirası kentin sürdürülebilir kalkınması için bir anahtar ve kimliğin bir parçası haline getirmek, yöre sakinlerinin yaşam kalitelerini yükseltmek, kenti daha çekici kılmak, kültürel mirası korumak ve yerel kalkınmayı sağlamak amacıyla bu program aracılığıyla turizm sektörüne maddi yardım sağlanmaktadır. Program bütçesi 167 milyon eurodur[395]. 2002-2003 döneminde Culture 2000 programı çerçevesinde 19 adet proje yürütülmektedir[396].

2.2.2.12. Avrupa –Akdeniz Ortaklığı

Akdeniz bölgesi, hem AB'nin güneyindeki doğal uzantısı konumundadır, hem de AB üyelerinin bazılarının eski sömürgeleri bu bölgede bulunmaktadır. AB, 1990 sonrasının "Doğu Bloksuz" ve tek boyutlu dünyasında dünyaya ve Akdeniz bölgesine bakış açısını değiştirmek zorunda kalmış ve Akdeniz bölgesine daha fazla önem vermeye başlamıştır[397]. Bununla birlikte, AB'nin aynı dönemde başlattığı Doğu Avrupa ülkelerine yönelik genişleme sürecini dengelemek amacıyla Akdeniz politikasına ağırlık verdiği de ileri sürülmektedir[398].

Bu çerçevede, AB Devlet ve Hükümet Başkanlarının 8-9 Aralık 1994 tarihlerinde Essen'de yapılan zirve toplantısında aldıkları karar uyarınca, AB ile Birlik üyesi olmayan 12 Akdeniz ülkesi arasında kalıcı ve kurumsal bir işbirliği çerçevesinin oluşturulması öngörülmüştür. AB'nin yeni işbirliği girişimi çerçevesinde 27-28 Kasım 1995 tarihlerinde Barselona'da Avrupa-Akdeniz Konferansı düzenlenmiştir. Barselona Bildirisi ve Konferans sonunda kabul edilen Çalışma programı birbiriyle ilişkili 3 sepetten oluşmaktadır.

---

[395] y.a.g.e., s. 47,

[396] Culture2000 – exercise 2002, http://europa.eu.int/comm/culture/eac/2002/heritage.pdf (16.03.2003)

[397] Erol Manisalı, **İçyüzü ve Perde Arkasıyla: Avrupa Çıkmazı**, Otopsi Yayınevi, İstanbul, 2001, s.69.

[398] İlbay Sönmez, **Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Turizm Sektörüne Verilen Yatırım Teşviklerinin Karşılaştırmalı Olarak Analizi ve Konuya İlişkin Bir Uygulama.** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, D.E.Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İzmir, 2003, s. 70.

-Siyasi ve Güvenlik ile ilgili Konular: İnsan hakları ve demokrasi ilklerine dayanan bir barış ve istikrar alanı yaratılmasını amaçlar

-Ekonomik ve Mali Konular: 2010 yılının sonuna kadar Akdeniz'de bir serbest ticaret bölgesinin oluşturulması aracılığıyla paylaşılan bir refah alanının oluşturulması

-Sosyal ve Kültürel Konular ve İnsani İlişkiler: sosyal, kültürel ve insani ortaklıklar aracılığıyla insanlar arasında karşılıklı anlayışın sağlanması[399].

Barselona Konferansı'ndan sonra düzenli olarak ortak ülkelerin Dışişleri bakanları arasında Avrupa-Akdeniz Konferansları yapılmaktadır[400]. En son Girit adasında 26-27 Mayıs 2003 tarihinde Dışişleri Bakanları arasında ara dönem toplantısı yapılmıştır[401].

Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın başlatılmasından itibaren turizm ve turizm alanında bilgi ihtiyacı önem verilen konulardan biri olmuştur. Barselona Bildirisi, çalışma programında turizm alandaki eylemlere de özel atıfta bulunmuştur[402].

Akdeniz bölgesi turizm potansiyeline rağmen son dönemde dünya turizm pazarındaki payını kaybetmeye başlamıştır. Bu gerilemede, seyahat talebinin yeni turizm merkezlerine kayması, geleneksel tatil anlayışı yerine çevre turizmi, çiftlik turizmi gibi yeni turizm alternatiflerinin ortaya çıkması, Akdeniz bölgesinde yeni turistik ürün geliştirilirken yavaş ve düzensiz politikalar izlenmesi, bölgeye olan talebin mevsimlik özellik taşıması, Orta Doğu ve Kuzey Afrika gibi çatışmaların yoğun olduğu bölgelere yakın olması gibi etkenler rol oynamaktadır. Bu bağlamda, Akdeniz ülkeleri turizm sektöründe birbirlerini rakip olarak görseler de Akdeniz bölgesinin küresel turizm pazarında daha güçlü bir yer edinmesini sağlayabilmek için bölgesel işbirliği geliştirmek ve "geleneksel rakiplerine" birlikte

---

[399] Foreign Policy, s. 58.

[400] Avrupa-Akdeniz Süreci ve Türkiye'nin Sürece İlişkin Yaklaşımı Konularında Bilgi Notu, http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/avr.akd.htm (01.02.2003).

[401] Euro-Mediterranean Foreign Ministers conferences, http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/conf/index.htm (03.03.2003.)

[402] Natalie Kirwan, "Euro-mediterranean co-operation on Tourism Statistics First results and methodological implications", **4th International Forum on Tourism Statistics**, Denmark, 17-19 June 1998, s. 2.

çalıştıkları"ortakları" gözüyle bakmak zorunda kalacaklardır. Geçmişte yapılan hataların tekrarlanmaması için Akdeniz bölgesi AB'nin MEDA programını iyi kullanmalıdır[403].

MEDA programı altında, bölgesel düzeyde 2 program aracılığıyla turizme mali kaynak sağlanmaktadır. Bunlardan ilki, Avrupa Akdeniz kültürel mirasının kullanılması ve kültürel turizmin teşvik edilmesine yönelik EUROMED Heritage programıdır. İkincisi, Avrupa Akdeniz bilgi toplumu yaratılması girişimi olan EUMEDIS'dir. EUMEDIS programı ile 45 milyon Euro finansman sağlanmıştır[404].

18-20 Haziran 1996 tarihinde Napoli'de düzenlenen MEDSTAT programı çerçevesinde istatistiksel işbirliği için öncelikli eylemler belirlenmiştir ve 24-26 Haziran 1997 tarihinde Malta'da düzenlenen ilk MEDSTAT yönetim komitesi toplantısında turizm alanında işbirliğini geliştirmek için MEDTOUR olarak bilinen program kabul edilmiştir[405].

2.2.2.13 Enerji Politikası

AB'nin kurucu antlaşmaları olan AKÇT, AAET ve AET Antlaşmaları'nda enerji kaynaklarının en iyi şekilde yönetilmesi için bir çerçeve oluşturulmasına yönelik hükümler yer almaktadır. Enerji politikasının ekonomik bütünleşmeye paralel olarak zaman içinde geliştiği söylenebilir. Enerji politikasının amaçları, rekabet gücü, enerji arzının güvenliği ve çevrenin korunması arasında dengeye sağlayarak, toplam enerji tüketiminde kömürün payını korumak, doğal gazın payını arttırmak, nükleer enerji santralleri için azami güvenlik şartları tesis etmek ve yenilenebilir enerji kaynaklarının payını arttırmaktır[406].

Enerji alanındaki SAVE programı, bireylerin ve endüstriyel kullanıcıların ihtiyaçlarını düşük maliyetle karşılamayı, enerji arzının güvenliğini ve çevrenin

---

[403] Yorghos Apostolopoulos ve Sevil Sönmez, "New Directions in Mediterranean Tourism: Restructuring and Cooperative Marketing in the Era of Globalization", **Thunderbird International Business Review**, Vol. 42, No. 4 , July–August 2000, ss. 384-388.
[404] Natalie Kirwan, a.g.e, s. 2.
[405] Apostolopoulos ve Sönmez, a.g.e, ss. 384-388.
[406] **AB Enerji Politikası-Pazarın Açılması ve Ekonominin Desteklenmesi**, Ankara, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, 2000, s.2.

korunmasını sağlamayı hedefler. Bu hedeflerden ilki KOBİ'leri dolayısıyla turizm sektörünü etkilemektedir. Enerji tasarrufu ve çevrenin korunmasıyla ilgili önlemler, maliyeti düşürmeleri ve çevreye karşı duyarlı olmaları açısından sürdürülebilir turizm için önemlidir[407].

Avrupa'nın tüm sene, özellikle yaz aylarında, bol güneşli olan İtalya, Portekiz ve İspanya gibi ülkeleri, güneş enerjisi açısından büyük potansiyele sahiptir. Bu ülkelerin yaz mevsiminde turist akımına uğrayan kıyı bölgelerinde, bölge nüfusunun birden artması nedeniyle sıcak su talebi de artırmaktadır. Bu soruna getirilebilecek alternatif çözüm turizm sektöründeki KOBİ'lerin güneş enerjisi kullanmalarını sağlamaktır. Bu kapsamda, PHILOSOL projesi, güneş enerjisi sistemlerin yaygınlaştırılmasını, güneş enerjisi konusunda yerel yetkililerin bilinçlendirilmesini, yerel pazardaki aktörlerin bu girişimlere katılımının sağlanmasını amaçlamaktadır[408].

[407] Internet Roadmap for the Tourism Sector, s.128.
[408] Michaelis Karagiorgas, Theocharis Tsoutsos and Rainer Berkmann, "The PHILOSOL project: a strategic market development of the solar thermal sector in Southern Europe", **Energy Conversion and Management**, Vol. 12, 2002, s.1.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYAHAT ACENTELERİNİN AVRUPA BİRLİĞİNE BAKIŞ AÇILARI

3.1 TEMEL KAVRAMLAR

Uluslararası Otel ve Restoran Birliği ve Seyahat Acenteleri Birlikleri Evrensel Federasyonu Tüzüğünün tanımına göre, ilgili ulusal kurum veya uluslararası federasyon ya da ait oldukları ülkenin yasalarınca bu şekilde tanımlanan ve seyahat edenler için otellerden konaklama ve diğer hizmetleri temin etme işiyle uğraşan tüm bireyler ve tüzel kişiler seyahat acenteleridir[409]. Bir başka tanıma göre, seyahat acenteleri turizm endüstrisi içinde turistik talep ile arzın birbiri ile temasını kolaylaştırıcı bir fonksiyonu yerine getiren ve tamamen hizmet üreten işletmelerdir[410].

Seyahat Acentelerinin tanımı 1618 sayılı Kanun'da, "seyahat acenteleri, kar amacıyla turistlere ulaştırma, konaklama, gezi, spor ve eğlence imkanları sağlayan onlara turizmle ilgili bilgiler veren bu konuya ilişkin tüm hizmetleri gören ve turizm ekonomisine genellikle ödemeler dengesine katkıda bulunan ticari kuruluşlardır." olarak yer almaktadır[411]. Seyahat acentelerinin Türkiye'de sınıflandırılması 1618 sayılı yasaya ve 04.09.1996 tarih ve 2427 sayılı Resmi gazetede yayımlanan Seyahat Acenteciliği Yönetmeliğine göre yapılmaktadır. Acenteler yasaya göre A, B ve C olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. A grubu acenteler bütün acentecilik faaliyetlerini yerine getirme hakkına sahip olan ve en geniş kapsamlı faaliyet gösterebilen acentelerdir. B grubu acenteler uluslar arası kara, deniz, hava ulaştırma araçları ile A grubu acentelerin düzenleyeceği turların biletlerini satarlar. C grubu acenteler ise yalnızca Türk vatandaşları için yurt içi turlar düzenlerler[412].

---

[409] Necip Boz, **Turizm Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, s.245

[410] Orhan İçöz, **Seyahat Acentaları ve Tur Operatörlüğü Yönetimi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s. 47.

[411] Boz, a.g.e, s. 48.

[412] Ayşe Baykan, Turizmde İlişkisel Pazarlama Yaklaşımı ve Seyahat Acentelerindeki Uygulamalara İlişkin Bir Araştırma, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, D.E.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü), İzmir, 2002, s. 74.

Tur operatörü, talep oluşturmadan önce, ulaştırma, konaklama ve diğer turistik hizmetleri birleştirerek gezici ve ya belirli bir turistik merkezde konaklama amaçlı seyahatler düzenleyen ve bunları belirli bir ücret karşılığı halka sunan işletmeler olarak tanımlanmaktadır[413].

TÜRSAB, Türk turizm sektöründeki ilk örgütlü ve ciddi kuruluş olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan 1618 sayılı Seyahat Acenteleri Birliği Yasası, TÜRSAB'a üye olmadan Türkiye'de seyahat acenteciliği yapılamayacağının hüküm altına alınmış olması da, örgütün gelişmesini ve sektördeki etkinliğini arttırmıştır. Bugün ülkemizde yaklaşık 4500 civarında seyahat acentesi olduğu düşünülünce gerek ekonomik yönden gerekse turizm sektörünü yönlendirici gücü açısından TÜRSAB'ın gücü daha iyi anlaşılacaktır. TÜRSAB'ın merkezi İstanbul'dadır ancak Türkiye'nin çeşitli yörelerinde bölgesel yürütme kurulları aracılığı ile faaliyet göstermektedir[414].

3.2 SEYAHAT ACENTELERİNİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE BAKIŞ AÇILARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ANALİZİ

3.2.1 Çalışmanın Önemi ve Amacı

Çalışmanın amacı, AB'ye üyelik sürecinde seyahat acentelerinin AB ve Türkiye ilişkilerine yönelik tutumlarını belirlemek ve AB-Türkiye ilişkilerinin Türk turizmine etkilerini analiz etmektir. Bu doğrultuda Ege bölgesinde TURSAB'in Bölge Yürütme Kurullarının olduğu merkezlerdeki A grubu seyahat acenteleri üzerinde anket tekniğine dayanan alan araştırması yapılmıştır. Anket uygulaması, Afyon, İzmir, Marmaris, Bodrum, Kuşadası merkezlerinde yürütülmüştür.

Literatürde çalışma konumuz ile ilgili eksiklik olduğu gözlenmiştir. Çalışmanın literatürdeki söz konusu eksikliğin giderilmesi için bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ülkemizde bu alanda yeterli çalışma bulunmaması açısından da çalışmamızın ayrı bir önem taşıdığı söylenebilir. Bu çalışmamızda, AB'ye adaylık

[413] İçöz, a.g.e, 2002, s.155.
[414] Boz, a.g.e, s.224.

sürecinde turizm sektörünün mevcut durumunun belirlenmesi, güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya konması, AB üyeliğinin getireceği olası fırsat ve sorunların öngörülerek gerekli adımların atılması açısından öneriler sunulmaktadır. Bu değerlendirmeler yapılırken sektörün önemli bir parçası olan seyahat acentelerinin de görüşlerine başvurulmuştur.

3.2.2 Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Programme for Social Sciencies) programı ile analiz edilmiştir. Veriler, tanımlayıcı ve çıkarımsal istatistik bazında ele alınmıştır. Bu nedenle demografik soruların frekans dağılımları ele alınmış, anlamlı olan veriler üç açıdan değerlendirmeye tutulmuştur. Öncelikle verilerin güvenilirliği (Cronbach alpha) test edilmiştir. Değişkenlerin geçerliliğini belirlemek amacı ile verilere faktör analizi (Principal Component Analysis) uygulanmış ve veri azaltımına gidilmiştir. Daha sonra bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini belirlemek amacı ile regresyon analizi yapılmıştır.

3.2.3 Araştırma Bulguları

Seyahat acentelerinde çalışanların demografik dağılımları ve profili Tablo 1'de verilmiştir. Araştırmaya toplam 209 kişi katılmıştır. Ankete katılanların 54'ü 18-25 yaş arasında, 68'i 26-32 yaşları arasında, 50'si 33-42 yaşları arasında ve 37'si 43 ve üzerindedir. Yaş grupların yüzdesel olarak dağılımları; 18-25 yaşları arasında olanlar %25,8, 26-32 yaşları arasında olanlar %32,5, 33-42 yaşları arasında olanlar %23,9 ve 43 yaş ve üzerinde olanlar ise %17,7'dir. Bu sonuçlara göre, seyahat acentelerinde çalışanları arasında en fazla yüzdeyi oluşturan çoğunluk 26-32 yaş arasındaki gruptur.

Ankete katılan 209 kişinin 94'ü kadın ve 115'i erkektir. Diğer bir değişle, toplam katılanların %45'i kadın ve kalan %55'i erkektir.

Tablo 3.1 Örneklem Profilinin Sayısal ve Yüzdesel Dağılımı

YAŞ	SAYI	YÜZDE	MEDENİ DURUM	SAYI	YÜZDE
18 – 25	54	25,8	Evli	86	41.1
26 – 32 ARASI	68	32,5	Bekar	123	58.9
33 – 42 ARASI	50	23,9	Toplam	209	100,0
43 VE ÜZERI	37	17,7			
TOPLAM	209	100,0			
CİNSİYET	Sayı	Yüzde	GÖREV	Sayı	Yüzde
Kadın	94	45	Acente sahibi	18	9,1
Erkek	115	55	Müdür	49	24,7
Toplam	209	100,0	Bilet Satış/Rezerv.	56	28,3
			Operasyon	18	9,1
			Enformasyon	11	5,6
			Muhasebe	7	3,5
			Oto kiralama	5	2,5
			Diğer	34	17,2
				198	100
ÇALIŞILAN YIL SAYISI	Sayı	Yüzde	YABANCI DİL SAYISI	Sayı	Yüzde
1'den az	16	7,7	Yabancı dil	14	6,7
1 – 3 arası	27	12,9	bilmeyenler		
4 – 6 arası	45	21,5	1	107	51,1
7 – 9 arası	37	17,7	2	67	32,1
10 yıldan fazla	84	40,2	3 ve üzeri	21	10,1
Toplam	209	100,0	Toplam	208	100,0
EĞİTİM DURUMU	Sayı	Yüzde	TURİZM EĞİTİMİ	Sayı	Yüzde
İlkokul	3	1,4	Alanlar	113	54,1
Ortaokul	3	1,4	Almayanlar	96	45,9
Lise	70	33,7	Toplam	209	100,0
Üniversite	123	59,1			
Lisansüstü	9	4,3			
Toplam	208	100,0			

Ankete katılan 209 kişiden 16'sı bu işte 1 yıldan az; 27'si 1-3 yıldır; 45'i 4-6 yıldır, 37'si 7-9 yıldır ve 84'ü 10 yıldan fazla süredir çalışmaktadır. 1 yıldan az süredir çalışanlar; toplam çalışanların %7,7'sini; 1-3 yıl arasında çalışanlar toplam çalışanların %12,9'sini; 4-6 yıldır çalışanlar toplam çalışanların %21,5'ini; 7-9 yıl arası çalışanlar toplam çalışanların %17,7'sini ve 10 yıldan fazla süredir çalışanlar toplam çalışanların %40,2'sini oluşturmaktadır.

Ankete katılan 209 kişiden bir kişi eğitim durumunu belirtmemiştir. Eğitim durumunu belirten 208 kişiden, 123'ü üniversite mezunudur, 70'i lise mezunudur ve 9'u ise lisans üstü eğitimi almıştır. Seyahat acentelerinde çalışanların oldukça büyük bir kısmının üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Ankete katılan 209 kişiden 113'ü turizmle ilgili eğitim almıştır. 96 kişi ise turizmle ilgili eğitim almamıştır. Diğer bir ifade ile ankete katılanların %54,1'inin aldığı eğitim turizmle ilgili iken %45,9'unun aldığı eğitim turizmle ilgili değildir.

Ankete katılan 209 kişiden evli olanlar, 86 kişi olarak toplamın %41,1'ini; bekar olanlar 123 kişi olarak toplamın %58,9'unu oluşturmaktadır.

Ankete katılan 209 kişiden 198'i görevleri ile ilgili soruyu yanıtlamıştır. Seyahat acentesi çalışanlarının 56'sı rezervasyon ve bilet satış bölümlerinde çalışmaktadır. Bu sayı, bu soruyu yanıtlayanların %28,3'ünü oluşturmaktadır. Rezervasyon ve bilet satış bölümünde çalışanları %24,7 ile (49 kişi) acente müdür ve müdür yardımcıları izlemektedir. Acente sahipleri 18 kişidir ve toplamın %9,1'ni oluşturmaktadır. Acentelerin operasyon bölümünde çalışanların sayısı 18 kişidir ve toplamın %9,1'ni oluşturmaktadır. Enformasyon elemanları ise 11 kişi ile %5,6'lık grubu oluşturmaktadır. Muhasebe bölümünde çalışanlar 7 kişi ile toplamın %3,52dir. Çalışmamıza katılan kişilerden 5'i oto kiralama bölümünde çalışmaktadır ve toplamın %2,5'ini oluşturmaktadır. Yukarıda belirtilen bölümler dışında çalışanlar diğer başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu grupta yer alan 34 kişi toplamın %17,2'ni oluşturmaktadır.

Yabancı dil bakımından ele alındığında, ankete katılan acente çalışanlarının 14'ünün yabancı dil bilmediği, 21'nin 3 ve daha fazla sayıda yabancı dil bildiği ve 67'sinin iki yabancı dile bildiği görülmektedir. 1 yabancı dil bilenlerin sayısı 107'dir. 1 yabancı dil bilenler toplamın %51,1'ni oluştururken 2 yabancı dil bilenler %32,1'ni, 3 ve daha fazla sayıda yabancı dil bilenler %10,1'ni oluşturmaktadır. Yabancı dil bilmeyenlerin toplam içindeki oranı %6,7'dir.

Çıkarımsal istatistik bazında verilere öncelikle güvenilirlik testi uygulanmıştır. Testin güvenilirlik katsayısını arttırmak amacıyla iki veri çalışma dışına alınmıştır. Test sonucunda verilerin genel Cronbach alpha'sı 0,95 olarak saptanmıştır. Bu sonuç kabul edilebilir sınırlar içindedir.

Tablo 3.2 Faktör Analizi Sonuçları

	Faktör Yükü	Özdeğer / Eigen-Value	Tanımlanan Fark Yüzdesi	M	F Değeri	ALPHA	P
1. FAKTÖR BEKLENTİLER		15,813	39,533	2,0797	17,7717	,9516	,0001
TÜRSAB'ın çalışmaları	,837						
Siyasilerin çalışmaları	,830						
Bakanlığın çalışmaları	,828						
Üniversitelerin çalışmaları	,813						
Turizm kuruluşlarının çalışmaları	,794						
Acenteler arasındaki işbirliği	,775						
Paket tur düzenlemeleri	,621						
Turist hakları	,618						
AB standartlarına uyum	,510						
2. FAKTÖR SEYAHAT ACENTELERİ		5,579	13,949	4,2010	42,8177	,9224	,0001
MEDSTAT hak. bilgi	,911						
EUMEDIS hak. bilgi	,889						
Akdeniz Ortaklığı hak. bilgi	,857						
Turizm uydu hesapları hak. bilgi	,839						
Engelli turistlere yönelik uygulamalar	,814						
Turizm Birimi hak. bilgi	,807						
Turizm mevzuatı hak. bilgi	,682						
AB'nin turizm projeleri	,490						

	Faktör Yükü	Özdeğer/ Eigen-Value	Tanımlanan Fark Yüzdesi	M	F Değeri	ALPHA	P
3. FAKTÖR							
TURİZM POLİTİKASI		1,910	4,774	2,6453	45,2145	,9155	,0001
AB üyeliği ve acentelerin payı	,690						
AB üyeliği ve acente birleşmeleri	,673						
AB ve Türk turizm politikası	,656						
AB üyeliği ve gelen turist sayısı	,639						
AB üyeliği ve Avrupalı turist sayısı	,636						
AB üyeliği ve tur operatörleri	,624						
AB'nin turizme verdiği önem	,602						
Avrupalı turizm kuruluşları	,519						
4.FAKTÖR							
EKONOMİK DEĞERLENDİRMELER		1,512	3,779	2,6053	37,4318	,9103	,0001
AB üyeliği ve Türk turizmine yabancı sermaye girişi	,751						
AB üyeliği ve Türk turizmine yatırım	,750						
AB üyeliği ve Türk turizminin kalitesi	,743						
AB kuralları ve Türk turizminin rekabet gücü	,638						
Euro ve Türk turizmi	,551						
AB üyeliği için yapılanların Türk turizmine katkısı	,537						

	Faktör Yükü	Özdeğer/ Eigen-Value	Tanımlanan Fark Yüzdesi	M	F Değeri	ALPHA	P
5. FAKTÖR SİYASİ DEĞERLENDİRMELER		1,447	3,616	2,8708	26,1287	,8083	,0001
Reformların başarısı	,740						
Reformların gerekliliği	,626						
AB üyeliği ve siyasi prestij	,623						
AB üyeliği ve istikrar	,610						
6. FAKTÖR GENEL YAPI		1,246	3,114	4,1560	57,9619	,6949	,0001
Türk turizm kuruluşları için AB'nin siyasi desteği	,681						
Türk turizmi için AB mali yardımları	,674						
AB üyeliği sürecinde turizm bir araç olarak kullanılmaktadır	,499						
AB iç pazarının Türk turizmine etkileri	,494						
AB'deki kartellerin Türk turizmine etkileri	,432						

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Ölçümü= 0,93; Toplam farkın (varyansın) açıklanma oranı 0,687' dir.

Elde edilen Cronbach alpha sonucuna göre, verilere faktör analizi uygulanmıştır. Yapılan faktör analizinde veri azaltımına gidilmiş ve iki ifade kapsam dışına alınmıştır. Barlett testi sonucu Sphericity değeri 7357,351 ve p< ,0001 düzeyi ile Kaiser-Meyer-Olkin örneklem değeri 0,931 olarak gerçekleşmiştir ki bu değer kabul edilebilir sınırların içindedir.

İlk faktörün tanımladığı fark yüzdesi 39,533'dür ve dokuz değişken ile ifade edilmektedir. Bu faktörün altında bulunan değişkenler; TÜRSAB'ın çalışmaları,

siyasilerin çalışmaları, bakanlığın çalışmaları, üniversitelerin çalışmaları, turizm kuruluşlarının çalışmaları, acenteler arasındaki işbirliği, paket tur düzenlemeleri, turist hakları, AB standartlarına uyumdur. Değişkenler incelendiğinde faktörün "seyahat acentelerinin beklentileri" ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

İkinci faktörün tanımladığı fark yüzdesi 13,949'dur ve sekiz değişken ile ifade edilmektedir. Bu faktörün altında bulunan değişkenler; MEDSTAT hakkında bilgi, EUMEDIS hakkında bilgi, Akdeniz Ortaklığı hakkında bilgi, Turizm uydu hesapları hakkında bilgi, Engelli turistlere yönelik uygulamalar, Turizm Birimi hakkında bilgi, Turizm mevzuatı hakkında bilgi ve AB'nin turizm projeleridir. Değişkenler incelendiğinde faktörün "seyahat acenteleri" ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Üçüncü faktörün tanımladığı fark yüzdesi 4,744'tür ve sekiz değişken ile ifade edilmektedir. Bu faktörün altında bulunan değişkenler; AB üyeliği ve acentelerin payı, AB üyeliği ve acente birleşmeleri, AB ve Türk turizm politikası, AB üyeliği ve Türkiye'ye gelen turist sayısı, AB üyeliği ve Türkiye'ye gelen Avrupalı turist sayısı, AB üyeliği ve tur operatörlerinin ağırlığı, AB'nin turizme verdiği önem, ve Avrupalı turizm kuruluşlarıdır. Değişkenler incelendiğinde faktörün "turizm politikası" ile ilgisi olan ifadelerden oluştuğu gözlemlenmektedir.

Dördüncü faktörün tanımladığı fark yüzdesi 3,779' dur ve 6 değişken ile ifade edilmektedir. Bu faktörün altında bulunan değişkenler; AB üyeliği ve Türk turizmine yabancı sermaye girişi, AB üyeliği ve Türk turizmine yatırım, AB üyeliği ve Türk turizminin kalitesi, AB kuralları ve Türk turizminin rekabet gücü, Euro ve Türk turizmi, AB üyeliği için yapılanların Türk turizmine katkısıdır. Değişkenler incelendiğinde faktörün "ekonomik değerlendirmeler" ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Beşinci faktörün tanımladığı fark yüzdesi 3,616' dır ve dört değişken ile ifade edilmektedir. Bu faktörün altında bulunan değişkenler; reformların başarısı, reformların gerekliliği, AB üyeliğinin sağlayacağı siyasi prestij ve siyasi istikrardır.

Değişkenler incelendiğinde faktörün "siyasi değerlendirmeler" ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Altıncı faktörün tanımladığı fark yüzdesi 3,114' dür ve beş değişken ile ifade edilmektedir. Bu faktörün altında bulunan değişkenler; AB'nin Türk turizm kuruluşlarına verdiği destek, Türk turizminin AB mali yardımlarından faydalanması, AB üyeliği sürecinde turizmin bir araç olarak kullanılması, AB iç pazarının Türk turizmine etkisi ve AB'ndeki kartellerin Türk turizmine etkisidir. Değişkenler incelendiğinde faktörün "Genel Yapı" ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Faktör analizinden elde edilen bilgiler ışığında, faktör ortalamaları da değerlendirilmelidir. Tablo 3.2 incelendiğinde (μ sütunu), birinci faktör olan beklentiler'in ortalaması 3,03; ikinci faktör olan seyahat acenteleri' nin ortalaması 4,20; üçüncü faktör olan turizm politikası'nın ortalaması 2,64; dördüncü faktör olan ekonomik değerlendirmeler'in ortalaması 2,60; beşinci faktör olan siyasi değerlendirmelerin ortalaması 2,87 ve altıncı faktör olan genel yapı'nın ortalaması 4,15 olarak gerçekleşmiştir. Katılımcılar, en yüksek ortalamayı "seyahat acenteleri" ve "genel yapı" ya vermişlerdir. Ortalamalar incelendiğinde, seyahat acentesi çalışanlarının seyahat acenteleri değişkeni altında yer alan faktörler hakkında ve genel yapı değişkeni altında yer alan faktörler hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir.

Diğer taraftan çalışanlar beklenti değişkeni altında yer alan faktörlere katıldıklarını belirtmişlerdir. Çalışanlar fazla bilgi sahibi olmamalarına rağmen yapılması gerekenler konusunda beklenti içindedirler. Ayrıca, ekonomik değerlendirmeler ile ilgili olarak AB üyeliğinin Türk turizmine ekonomik açıdan fayda sağlayacağını düşünmektedirler. Siyasi değerlendirmeler değişkeni altında gerekli reformların yapıldığını, yapılan reformların başarılı olduğunu ve AB üyeliğinin Türkiye'ye siyasi prestij ve ülkede siyasi istikrar sağlayacağını düşünmektedirler.

Çalışmada bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki önemlerini belirlemek amacıyla, regresyon analizi yapılmıştır. Tablo 3.3'de turizm politikası ile ilgili değerlendirmelerinin ve ekonomik değerlendirmelerin "AB üyeliği Türk seyahat acentelerinin gelişimine hız kazandırır" bağımlı değişkenine etkisini ortaya koyan regresyon analizi yer almaktadır.

Tablo 3.3 "AB Üyeliği Türk Seyahat Acentelerinin Gelişimine Hız Kazandırır" Bağımlı Değişkenine Etki Eden Faktörlerin Regresyon Analizi

DEĞİŞKENLER	***B***	***T***	***Sig T***
Turizm politikası ile ilgili değerlendirmeler	,558	6,497	,0001
Ekonomik değerlendirmeler	,452	5,995	,0001
SABİT	-,426	-,441	,016

Not: Multiple R= ,763; R Square= ,582; Adjusted R Square= ,578
F= 143,615; Signif F= ,0001

Çalışmada, öncelikli bağımlı değişken olarak "AB üyeliği Türk seyahat acentelerinin gelişimine hız kazandırır" ifadesi kullanılmıştır. Bu ifade bağımlı değişken olarak yer alırken, faktör analizinde elde edilen bulgular sonucunda; Turizm politikası ile ilgili değerlendirmeler, ekonomik değerlendirmeler bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. Tablo 3.3 incelendiğinde F değerinin 143,615; Signif F değerinin ,0001 düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Buna bağlı olarak Multiple R= ,763; ve R Square= ,582 olarak gerçekleşmiştir. Regresyon analizinden elde edilen bilgiler doğrultusunda, bağımsız değişkenlerin "AB üyeliği Türk seyahat acentelerinin gelişimine hız kazandırır" bağımlı değişkenini %58 oranında açıklamaktadır.

Seyahat acentesi çalışanlarına göre, turizm politikası ile ilgili önlemler ve ekonomik değerlendirmeler AB üyeliği sürecinde seyahat acentelerinin gelişimine etki eden en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Seyahat acentesi çalışanlarının

AB üyeliğinin olası ekonomik getirilerini ön planda tuttuğu ve ekonomik kazançların uygun turizm politikası önlemleri ile desteklendiğinde seyahat acentelerinin gelişimine hız kazandıracağı görüşünde olduğu görülmektedir.

Bu regresyon analizinin yanı sıra, çalışmada "AB üyeliği, Türk tur operatörlerinin oluşmasına yardımcı olur" ifadesi ile diğer bir bağımlı değişken de yer almaktadır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3.4'de belirtilmiştir.

Tablo 3.4 "AB üyeliği, Türk tur operatörlerinin oluşmasına yardımcı olur" Bağımlı Değişkenine Etkileyen Faktörlerin Regresyon Analizi

DEĞİŞKENLER	***B***	***T***	**Sig T**
Sey. acentelerinin gelişimine hız kazandırır	,533	9,612	,0001
Tur. politikası ile ilgili değerlendirmeler	,408	5,611	,0001
Genel yapı	,154	2,576	,011
SABİT	-652	-2,699	,008

Not: Multiple R= ,838; R Square= ,702; Adjusted R Square= ,697
F= 160,847; Signif F= ,0001

Tablo 3 incelendiğinde F değerinin 160,847, p değerinin ,0001 düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Buna bağlı olarak Multiple R= ,838 ve R Square=,702 olarak gerçekleşmiştir. Regresyon analizinden elde edilen sonuçlara göre, bu üç faktör, seyahat acentesi çalışanlarının tur operatörlerinin oluşmasına ilişkin görüşlerini %70 oranında etkilemektedir. Bu faktörler arasında en çok seyahat acentelerine hız kazandırması ve turizm politikası bağımsız değişkenlerinin etkilediğini görmekteyiz. Bir başka ifade ile, çalışanlar, tur operatörlerinin gelişiminde seyahat acentelerinin gelişiminin hız kazanmasının ve turizm politikası

ile ilgili unsurların belirleyici olacağını düşünmektedirler. Bunların yanı sıra, AB'nin Türk turizmine siyasi destek vermesi, Türk turizminin AB mali yardımlarından faydalanması, turizmin AB ile bütünleşme sürecinde bir araç olarak kullanılması gibi genel yapıyı oluşturan faktörlerin de AB üyeliği sürecinde tur operatörlerinin oluşmasında etkili olduğu görülmektedir.

Çalışmada, Türk turizminin gelişimine hız kazandıran faktörlerin regresyon analizine de yer verilmektedir. Tablo 3.5'de bu bağımlı değişkene, seyahat acentelerinin gelişiminin hız kazanması, tur operatörlerinin oluşması, turizm politikaları ve siyasi değerlendirmelerin ne şekilde etki ettiği yer almaktadır. Seyahat acentelerinin gelişiminin hız kazanması ve tur operatörlerinin oluşması önceki regresyon analizlerinde bağımlı değişken olarak yer almıştı. Bu regresyon analizinde ise bu bağımlı değişkenler birer faktör olarak yer almaktadır.

Tablo 3.5 "AB üyeliği, Türk Turizminin Gelişimine Hız Kazandırır" Bağımlı Değişkenini Etkileyen Faktörlerin Regresyon Analizi

DEĞİŞKENLER	***B***	***T***	**Sig T**
Sey. acentelerinin gelişimine hız kazandırır	,342	6,938	,0001
Tur. politikası ile ilgili değerlendirmeler	,289	4,727	,0001
Tur operatörlerinin oluşmasına yardımcı olur	,252	5,042	,0001
Siyasi değerlendirmeler	,175	4,057	,0001
SABİT	-648	-5,575	,0001

Not: Multiple R= ,905; R Square= ,820; Adjusted R Square= ,816
F= 231,676; Signif F= , 0001

Tablo 4 incelendiğinde F değerinin 231,676, p değerinin ,0001düzeyinde anlamlı olarak gerçekleştiği görülmektedir. Buna bağlı olarak Multiple R= ,905 ve R

Square= ,820 olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki regresyon analizinde, iş yaşamından elde edilen memnuniyeti beş faktörden en çok bireysel yaşamın etkilediğini belirlemiştik. Tabloda yer alan faktörler, Türk turizminin gelişimine %82 oranında etki etmektedirler. Diğer bir ifade ile, seyahat acentelerinin gelişim hızı, tur operatörlerinin oluşması, turizm politikasının unsurları ve siyasi değerlendirmeler Türk turizminin gelişim hızını önemli ölçüde etkilemektedir.

Çalışmada bir başka bağımlı değişken de "AB üyeliği, Türkiye'nin ekonomik gelişimine hız kazandırır" bağımlı değişkenidir. Aşağıdaki regresyon analizinde, turizmin gelişiminin, ekonomik değerlendirmelerin ve seyahat acentelerinin gelişiminin AB üyeliği sürecinde Türkiye'nin ekonomik gelişimini ne şekilde etkilediği belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 3.6 "AB üyeliği, Türkiye'nin Ekonomik Gelişimine Hız Kazandırır" Bağımlı Değişkenini Etkileyen Faktörlerin Analizi

DEĞİŞKENLER	**B**	**T**	**Sig T**
Turizminin Gelişimine Hız Kazandırır	,590	10,280	,0001
Ekonomik Değerlendirmeler	,200	4,234	,0001
Sey. acentelerinin gelişimine hız kazandırır	,214	4,143	,0001
SABIT	-,160	-1,715	,088

Not: Multiple R= ,914; R Square= ,835; Adjusted R Square= ,833
F= 345,844; Signif F= , 0001

Tablo 3.6 incelendiğinde F değerinin 345,844, p değerinin ,0001 düzeyinde anlamlı olarak gerçekleştiği görülmektedir. Buna bağlı olarak Multiple R= ,914 ve R Square= ,835 olarak gerçekleşmiştir. Bu regresyon analizinde, bu üç faktörün ekonomik gelişimin hız kazanmasında önemli olduğu görülmektedir. Çalışanlar, AB üyeliği ile seyahat acentelerinin gelişiminin hız kazanması, turizmin gelişiminin hız kazanması ve genel ekonomik değerlendirmelerin, %83 oranında Türkiye'nin

ekonomik gelişimine etki ettiğini düşünülmektedir. Bu faktörler ile bağımlı değişkenler arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bir önceki regresyon analizinde, turizmin gelişiminin hız kazanması bağımlı değişken olarak kullanılırken, bu analizde bağımlı değişkeni etkileyen bir faktör olarak ele alınmaktadır.

SONUÇ

Yapılan anket çalışmasının sonuçlarının güvenilirliğini artırmak için iki veri çalışma dışına alınmıştır. Bu durum, çalışmanın teorik yapısının güçlü olduğunu göstermektedir. Çalışmanın teorik yapısı oluşturulurken unsurların birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olmasına dikkat edilmiştir.

Yapılan anket çalışması ışığında, seyahat acentelerinin başta TÜRSAB olmak üzere, siyasilerden, Turizm Bakanlığından, üniversitelerden ve turizm kuruluşlarından AB konusunda daha fazla çalışma yapmalarını beklediği görülmektedir. Bununla birlikte, acentelerin kendi aralarında daha fazla işbirliği yapması, paket tur düzenlemelerinin, turist haklarının ve AB standartlarına uyum çabalarının güçlendirilmesi de seyahat acentelerinin beklentileri arasındadır.

Söz konusu beklentilere rağmen, seyahat acentelerinin AB'nin turizm alanındaki girişimleri ve uygulamaları ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin, seyahat acentelerinin AB iç pazarının ve birleşmelerin Türk turizmine etkileri hakkında fikir sahibi olmadıkları görülmektedir. Ayrıca, seyahat acentelerinin turizm istatistikleri gibi AB ile uyum sağlanması gereken konularda da bilgi sahibi olmamaları dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, seyahat acentesi çalışanlarının AB üyeliğinin kendilerine getirdiği sorumluluklar hakkında fazla bilgi sahibi olmadan özellikle kendileri dışındaki kurumlardan AB üyeliği için çalışmalarını hızlandırmalarını beklediği sonucuna varılabilir.

Seyahat acenteleri, ekonomik değerlendirmeler kapsamında, AB üyeliğinin Türk turizmine yabancı sermaye girişini arttıracağı, Türk turizminde yatırım ve işletmeciliği geliştireceği, Türk turizminin kalitesini yükselteceği, uygulanacak AB kuralları aracılığıyla Türk turizmine daha fazla rekabet gücü kazandıracağı görüşünü taşımaktadırlar ve AB üyeliğine yönelik siyasi adımların Türk turizmine katkı sağladığını düşünmektedirler. Bunlara ek olarak, çalışanlar euronun kullanılmasını, Türk turizmi için olumlu bir gelişme olarak değerlendirmektedir. Seyahat acentelerinin ekonomik değerlendirmeleri ışığında, acentelerin AB üyeliğinin olası

etkilerini daha çok olumlu açıdan ele aldıkları ve üyeliğin olası olumsuz etkilerini çok fazla dikkate almadıkları söylenebilir. Diğer yandan, siyasi değerlendirmeleri kapsamında, seyahat acentesi çalışanlarının AB üyeliğinin Türkiye'ye siyasi istikrar ve prestij sağlayacağını düşündüğü görülmektedir.

Seyahat acentesi çalışanlarının AB üyeliğinin, turizm politikasına olası etkileri bakımından görüşleri olumludur. Örneğin, AB üyeliğinin, seyahat acentelerinin turizmden aldığı payı, tur operatörlerinin ağırlığını ve Türkiye'ye gelen turist sayısını arttıracağını düşünmektedirler. Seyahat acentelerinin tutumlarının, AB üyeliği ile gerçekleşmesi beklenilen olumlu ekonomik ve siyasi gelişmelere paralel olduğu düşünülebilir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre, seyahat acentesi çalışanları, "AB üyeliği durumunda seyahat acentelerinin gelişimine hız kazandırabilecek en önemli faktörler" olarak turizm politikası ve ekonomi ile ilgili değerlendirmeleri görmektedir. Başka bir ifadeyle, seyahat acenteleri ekonomi ve turizm politikası ile ilgili olası gelişmelerin kendilerini doğrudan etkileyebileceği görüşündedir. AB üyeliği halinde gelişmesi beklenilen ekonomik yapı, bu yapıyı tamamlayan turizm politikaları ile desteklendiği takdirde seyahat acentelerinin gelişimini hızlandıracak uygun koşulların hazırlanmış olacağı düşünülmektedir.

Diğer yandan, seyahat acenteleri, siyasi değerlendirmeler ve genel yapı faktörlerini "seyahat acentelerinin gelişimine önemli derecede hız kazandıran faktörler" arasında görmemektedir. Seyahat acentelerinin, AB'nin turizm alanındaki girişimlerini ve uygulamalarını içeren "seyahat acenteleri" faktörünü, bu konu hakkında bilgi sahibi olmadıkları için göz önüne almadıkları düşünülebilir. Seyahat acentesi çalışanlarının, siyasi değerlendirmeler faktörünü acentelerin gelişimine hız kazandıran faktörler arasında değerlendirmemesinin nedenleri hakkında çeşitli tahminlerde bulunulabilir. Söz konusu nedenler; acente çalışanlarının siyasi değerlendirmeleri olumlu olsa da siyasi değerlendirmeleri sektörel boyutundan daha çok ülke genelini ilgilen bir politika alanı olarak algılanması ve acentelerin kendileri siyasi gelişmeleri doğrudan etkileyememeleri olabilir.

"Genel yapı" faktörü altında yer alan unsurların seyahat acenteleri tarafından değerlendirmeye alınmamaları ise acentelerin bakış açılarının birim temelinde olması ve genel unsurların birinci planda ele alınmaması ile ilişkilendirilebilir.

Regresyon analizi sonuçları, AB üyeliğinin seyahat acentelerinin gelişiminin hız kazanması, turizm politikasında ve genel yapıda gelişmeler olması yoluyla, Türk tur operatörlerinin oluşmasına yardımcı olacağının düşünüldüğünü ortaya koymuştur. Seyahat acentelerinin, alt birimler olarak kendilerinin hızlı gelişmesinin tur operatörleri oluşturulması ile yakından ilişkili olduğunu düşündükleri söylenebilir. Seyahat acentelerinin, tur operatörlerinin işleyişini şekillendirmesi, tur operatörlerinin gelişimini doğrudan etkilemesi gibi nedenlerle genel turizm politikasının önemli etkileri olduğunu düşündükleri ileri sürülebilir. Seyahat acentelerinin, dolayısıyla, tur operatörlerinin oluşumuna yönelik benimsenecek uygun politika araçları ile AB üyeliği halinde tur operatörlerinin oluşumunun hızlanacağını göz önünde bulundurduğu söylenebilir.

AB üyeliği halinde tur operatörlerinin oluşumunu etkileyeceği düşünülen üçüncü faktör olan genel yapı, acentelerin bakış açılarındaki bir farklılığı ortaya çıkarması bakımından önem taşımaktadır. Acentelerin, kendilerinden daha geniş kapsamlı faaliyetlerde bulunan işletmeler olan tur operatörlerinin gelişimi söz konusu olduğunda, daha geniş bir bakış açısıyla görüş bildirdikleri ve tur operatörlerinin genel yapı faktörü altındaki AB iç pazarı, Avrupa işletmelerinin birleşmeleri gibi unsurlardan etkileneceğini düşündükleri söylenebilir. Tek tek acenteler söz konusu olduğunda önem verilmeyen genel yapı faktörünün, işletmenin ölçeği büyüdükçe dikkate alınması, Türk tur operatörleri için kapsamlı politikaların geliştirilmesine duyulan gereksinimin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

AB üyeliğinin Türk tur operatörlerinin oluşumuna etkilerine dair görüşlerinde seyahat acentelerinin ekonomi, siyaset ve seyahat acenteleri ile ilgili değerlendirmelere öncelik vermediği görülmektedir. Tur operatörleri söz konusu olduğunda da siyaset ve seyahat acenteleri ile ilgili değerlendirmeler için yukarıda belirtilen görüşlerin geçerli olduğu düşünülebilir. Ekonomik değerlendirmelerin

dikkate alınmamasının nedenleri arasında, acentelerin siyasi değerlendirmelerde benimsedikleri tutuma benzer şekilde ekonomi politikasını turizm sektörüne yönelik bir politika olarak değil de daha çok ülke genelini etkileyen bir politika alanı olarak algılamaları ve kendilerinin politika belirlenmesinde rolleri olmadığını düşünmeleri sayılabilir.

AB üyeliği durumunda Türk turizminin gelişimine hız kazandıracak faktörler söz konusu olduğunda seyahat acentelerinin yaklaşımının, özelden genele diğer bir ifade ile sektörün alt birimlerinden ülke çapındaki politikalara kadar geniş bir faktör grubunu kapsadığı görülmektedir. Bu faktörler, AB üyeliği ile seyahat acentelerinin gelişiminin hız kazanması, AB üyeliğinin tur operatörlerinin oluşumuna yardımcı olması, turizm politikası ile ilgili değerlendirmeler ve siyasi değerlendirmeler olarak gruplanmıştır. Dikkati çeken noktalardan ilki, seyahat acenteleri ve tur operatörleri söz konusu olduğu zaman göz önüne alınmayan siyasi değerlendirmelerin, turizm politikası gibi ülke çapında planlama, uygulama ve değerlendirme gerektiren bir konu söz konusu olduğu zaman dikkate alınmasıdır.

Diğer bir deyişle, seyahat acentelerinin kendileri ve tur operatörleri ile doğrudan ilgisi olmadığını düşünerek siyasi değerlendirmeleri ikinci plana ittiği ancak konu turizm politikası olduğu zaman siyasi politikalara önem verdiği söylenebilir. Turizm siyasi istikrarsızlıklardan etkilenen bir sektördür. Örneğin, Türk turizmi yakın zamanda savaş nedeniyle büyük sıkıntılarla karşılaşmıştır. Acentelerin AB üyeliği halinde Türkiye'de siyasi istikrar ve prestij sağlanması yönündeki beklentilerinin bir yansıması olarak AB üyeliği ile sağlanacak siyasi kazanımların turizm politikasına etkilerinin önemli olacağı görüşünü taşıdıkları ileri sürülebilir. Bununla birlikte, acentelerin yapılan reformlar sayesinde Türkiye'nin yurt dışında olumlu bir izlenim kazanacağını ve ülkeye gelen turist sayısını artacağını düşünerek üyelik halinde Türk turizminin gelişmesi için siyasi alandaki gelişmelerin önemini dile getirdiği söylenebilir.

Dikkati çeken diğer nokta, AB üyeliği durumunda turizmin gelişmesinin öncelikle bu alanda geliştirilen politikalardan ve siyasetten etkilendiğinin

düşünülmesi ancak seyahat acenteleri, genel yapı ve ekonomik değerlendirmeler gibi faktörlerin göz ardı edilmesidir. Seyahat acenteleri ve genel yapı ile ilgili olarak yukarıda belirtilen görüşlerin turizm politikası söz konusu olduğunda da geçerli olduğu söylenebilir. Ekonomik değerlendirmelerin dikkate alınmaması, AB üyeliği ile seyahat acentelerinin daha hızlı büyüme göstermesi ve yeni tur operatörleri oluşması halinde bu alandaki gelişmeleri düzenleyen bir turizm politikasına duyulan ihtiyacın ön plana çıkması ile ilişkilendirilebilir. Bu noktada, acentelerin politika oluşturmaya ve siyasi iradeye daha fazla önem verdiği söylenebilir.

Seyahat acenteleri, AB üyeliğinin ekonomik gelişmeyi ne şekilde etkileyeceğini önemli ölçüde belirleyen faktörler olarak, ekonomik değerlendirmeleri, seyahat acentelerinin gelişiminin hız kazanmasını ve turizmin gelişmesini ele almaktadır. Seyahat acentelerinin kendilerini turizm sektörünün önemli unsurlarından biri olarak gördüğünü bu nedenle seyahat acentelerinin gelişiminin hız kazanması halinde ekonomik gelişimin hız kazanacağı görüşünde oldukları ileri sürülebilir. Ayrıca, turizm sektörünün ekonominin önemli bir parçası olduğunu düşündükleri için, turizmin gelişmesinin hız kazanmasını ekonomik gelişme ile ilişkilendirdiklerini söylemek mümkündür. Ekonomik değerlendirmeler kapsamında Türk turizmine yönelik ele alınan unsurlar genelde tüm sektörlere yöneliktir. Acentelerin, AB üyeliği durumunda ekonomik değerlendirmeler başlığı altında ele alınan beklentilerin gerçekleşmesinin, ülke genelinde refah artışı sağlayacağı görüşünü benimsedikleri söylenebilir.

Genel ekonomik yapıdaki iyileşmeleri dikkate alan seyahat acentelerinin, seyahat acenteleri, tur operatörleri, turizm politikası, genel yapı ve siyaset ile ilgili değerlendirmeleri göz ardı ettiği görülmektedir. Diğer bir deyişle, ekonomik gelişimdeki hızlanmayı yine ekonomik değerlendirmeler, sektörel gelişimin hızlanması ve kendilerinin gelişiminin hızlanması ile ilişkilendiren acentelerin, politika oluşturulması ve siyasi önlemlerin alınması gibi etkenlerin ekonomik gelişim üzerinde önemli ve doğrudan etkilerinin olmadığını düşündüğü söylenebilir.

AB üyeliği ile seyahat acentelerinin gelişiminin hız kazanması düşüncesinin, tur operatörlerinin oluşumu, turizmin gelişimi ve ekonomik gelişmeyi belirleyen faktörlerin arasında yer aldığı görülmektedir. Bu durumda, anketin seyahat acentelerine uygulanmasının etkisinin olduğu ve acentelerinin kendilerini doğrudan ilgilendiren düşüncelerini ön planda tuttuğu söylenebilir.

Seyahat acenteleri, AB üyeliği halinde büyük bir pazara AB üyeliğinin getirdiği fırsatlarla gireceklerini beklemektedir. Beklenen fırsatların kısa sürede Türk turizmine yönelik tehditlere dönüşmemesi ancak seyahat acentelerinin AB hakkında bilgilendirilmeleri, üyeliğin olası olumlu ve olumsuz etkileri konusunda bilinçlenmeleri ile mümkün olabilecektir. Acentelerin AB hakkındaki bilgi yetersizliği bugün için önemsenmeyebilir ancak AB üyeliğini hedef olarak belirlemiş bir aday ülkenin turizm sektörünün önemli bir parçası olarak, seyahat acenteleri gerek üyelik öncesinde gerekse üye olduktan sonra AB'deki seyahat acenteleri ile rekabet edebilmek için biran önce bilgi eksiğini kapatmalıdır ve AB'ne daha geniş bir bakış açısı ile yaklaşmalıdır.

Bu kapsamda, farklı bölgelerde çalışan seyahat acentelerinin farklı özellikler taşıyabileceği dikkate alınarak merkezi olmayan işbirliği girişimleri ve programlar başlatılabilir. Bu girişimler ve programlar, yerel ortaklarla birlikte TURSAB'ın bölge yürütme kurulları tarafından yürütülebilir ve AB üyesi ülkelerin de katılımına açılabilir. İyi uygulamaların paylaşıldığı bir platform oluşturularak bilgi değişimi ve seyahat acenteleri arasında işbirliği sağlanabilir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ALKAN, Nail., **Avrupa'da Sınırlar,** Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi, Ankara, 2002.

ARSAVA, Füsun., **Avrupa Birliği El Kitabı**, T.C. Merkez Bankası, Ankara, 1995.

AVRUPA KOMİSYONU TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ, **AB Adalet ve İçişleri Politikası-Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı**, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayınları, Ankara, 2000.

AVRUPA KOMİSYONU TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ, **AB Enerji Politikası-Pazarın Açılması ve Ekonominin Desteklenmesi**, Ankara, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayınları, 2000.

AVRUPA KOMİSYONU TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ, **AB Tarım Politikası-Avrupa'da Yenilenme ve Türkiye'ye Etkisi**, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayınları, Ankara, 2000.

BOZ, Necip., **Turizm Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002.

CANBOLAT, İbrahim S., **Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği Bir Dönüşümün Analizi**, 2. b., Alfa Yayınları, İstanbul, 1998.

DINÇER, Füsun İ., **Avrupa Birliği'nde Turizm ve Uygulanan Politikalar**, Der Yayınları, İstanbul, 1997.

EKER, Aytaç., **AB'de ve Türkiye'de Teşvik Sistemleri ve Politikaları**, TİDAF, Ankara, 1995.

EKER, Aytaç, Asuman Ataman, Mustafa Sakal, 2.b, **Maliye Politikası-Teori,İlke ve Yöntemler**, Anadolu Matbaası, İzmir, 1997.

ERDUT, Zeki., **Küreselleşme bağlamında Uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2002.

ERSİN, Mert., **Avrupa Birliği Turizm Politikaları ve Türkiye**, (Çev. Cengiz Yücel, Erol Karabulut), TÜRSAB 25. Yıl Dizisi, İstanbul, 1997.

FANTORINI, Stefano ve Hakan Üzeltürk., **Avrupa Birliği'nin Vergilendirme Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul, Temmuz 2001.

FITZPATRICK ASSOCIATES, **Tourism in the European Community-the Impact of Single Market**, The Economist Intelligence Unit, London, 1993.

FRANZ, Alfred, Peter Laimer, Mara Manente., **European Implementation Manual on Tourism Satellite Accounts (TSA) Final draft**, Eurostat, 2002.

GÜNUĞUR, Haluk., **Avrupa Topluluğu Hukuku**, 3.b., Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi Yayını, Ankara, 1996.

GÜRAN, Nevzat., **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Birliği**, 1.b., Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1999.

İÇÖZ, Orhan ve Metin Kozak., **Turizm Ekonomisi**, 1.b., Turhan Kitabevi, Ankara, 1998.

İÇÖZ,Orhan, Turgut Var, İbrahim İlhan., **Turizm Planlaması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002.

İÇÖZ,Orhan., **Seyahat Acentaları ve Tur Operatörlüğü Yönetimi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002.

KARLUK, Rıdvan., **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 5.b., Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1998.

MANISALI, Erol., **İçyüzü ve Perde Arkasıyla: Avrupa Çıkmazı**, Otopsi Yayınevi, İstanbul, 2001.

MORIN, Edgar., **Avrupayı Düşünmek**, Genişletilmiş 2.b., Afa Yayınları, İstanbul, 1995.

KARAUÇAK OĞUZ, Şebnem., **Avrupa Topluluğu'nun Turizm Politikası**, İktisadi Kalkınma Vakfi, İstanbul, 1991.

ÖZDEMIR, Sahir., **Avrupa Ekonomik Topluluğu -Avrupa Topluluğu- Avrupa Toplulukları- Avrupa Birliği- Roma Antlaşması- Avrupa Tek Senedi- Avrupa Birliği Antlaşması-Maastricht Antlaşması-Amsterdam Antlaşması-Nice Antlaşması Kavramlara İlişkin Açıklayıcı Not**, Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Haziran 2001.

ÖZDEMIR Sahir, **Avrupa Topluluğunda İkincil Mevzuat ve Karar Alma Usulleri**, DPT AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs 2001.

SÖZER, Ali Nazım., **Türkiye'de Sosyal Hukuk**, Barış Yayınları, İzmir, 1998.

SUER, M. Ziya., **Avrupa Birliği'nde Vergi Uyumlaştırması ve Türk Vergi Sistemi Üzerine Etkileri**, Cilt I, İstanbul Sanayi Odası ve Maliye Hesap Uzmanları Vakfi Yayını, Ankara, 1999.

ŞEN, Faruk, Çiğdem Akkaya ve Reyhan Güntürk., **2000 Yılının Eşiğinde Avrupa ve Türkiye**, Cumhuriyet Kitap Klubü, İstanbul, 1999.

TEKINALP, Ünal., "Avrupa'nın Bütünleşmesi Sürecinde Aşamalar", **Avrupa Birliği Hukuku**, 2.b., Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2000.

TONUS, Özgür., **Avrupa Birliğinde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye**, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul, 2000.

TÜRKIYE SEYAHAT ACENTELARI BIRLIĞI (TÜRSAB), **Avrupa Birliği ve Turizm**, Boyut Matbaacılık, İstanbul, 2001.

TÜRKMEN, Nedim., **Turizm Sektörünün Vergilendirilmesi**, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2000.

WEIDENFELD, Werner and Wolfgang Wessels., **Europe from A to Z- Guide to European Integration**,: Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 1997.

WILLIAMS Alan M. and Gareth Shaw., **Tourism and Economic Development European Experiences**, 3rd Ed, John Wiley & Sons, New York, 1998.

World Trade Organization, **International Trade Statistics**, France, 2002.

ZENGINGÖNÜL, Oğul., **Avrupa Birliği'nde Mesleki-Teknik Eğitime Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye için bir Uyum Analizi**, Kozan Yayıncılık.

Türkiye Vakıflar Bankası, **Turizm Sektörü**, Sektör Araştırmaları Serisi No.23, Şubat 2001.

The Travel Industry Yearbook, Travel Industry Publishing Company Inc, Canada, 2001.

MAKALELER

AKTAN, Coşkun Can., "Avrupa Birliği'nin Doğuşu, Gelişimi ve Genişleme Süreci", **Yeni Türkiye Dergisi**, Avrupa Birliği Özel Sayısı:35, Cilt 1, Yıl:6, 2000.

APOSTOLOPOULOS, Yorghos ve Sevil Sönmez., "New Directions in Mediterranean Tourism: Restructuring and Cooperative Marketing in the Era of Globalization", **Thunderbird International Business Review**, Vol. 42, No. 4 , July–August 2000.

ATEŞ, Azmi., "Avrupa Birliği'nin Geleceğinde Türkiye'nin Konumu", **Yeni Türkiye Dergisi**, , Avrupa Birliği Özel Sayısı:35, Cilt:1, Yıl:6, 2000.

BAÇ, Meltem Müftüler., "Avrupa Birliği'nin Tarihsel Gelişim Süreci", **Türkiye Bilimler Akademisi**, Sayı:25, Mart 2003.

BAYDUR, Mithat., "Avrupa Vatandaşlığı", **Yeni Türkiye Dergisi**, Avrupa Birliği Özel Sayısı:35, Cilt: 2, Yıl:6, 2000.

BİRCAN, İsmail., "Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde, Türkiye ve AB Bölgesel Gelişme Politikaları ve Uygulamaları", **Yeni Türkiye Dergisi**, Avrupa Birliği Özel Sayısı: 35, Cilt: 2, Yıl:6, 2000.

BRAMWELL, Bill., "European Collaboration in Sustainable Tourism", **Annals of Tourism Research**, Vol: 24, No: 2, 1997.

BOZDAĞ, İsmail., "Avrupa Birliği'nin Tarihçesi, **Yeni Türkiye Dergisi**, Avrupa Birliği Özel Sayısı:35, Cilt: 1, Yıl:6, 2000.

BRITISH TOURIST AUTHORITY. **"Making the most of tourism's contribution to regional economic development- Guidance for UK programme partners on managing support for tourism in the 2000-2006 structural funding period"**, Brussels, 7 September 1999.

BUSBY, Graham and Samantha Rendle., "The Transition from Tourism on Farms to Farm Tourism", **Tourism Management**, Vol: 21, 2000.

RUZZA, Carlo., "Environmental Sustainability and Tourism in European Policy-making", **Innovation,** Vol:13, No: 3, 2000.

CHURCH, Andrew ve Rick Ball., "Public Policy Engagement with British Tourism: the National, Local and the European Union", **Tourism Geographies**, Vol: 2, No:3, 2000.

ÇAMAŞ, Talha., "AB'nin Turizm Politikaları", **Yeni Türkiye Dergisi**, Avrupa Birliği Özel Sayısı: 35, Cilt: 2, Yıl:6, 2000.

DESCHAMPS, Etienne., "L'Europeén en (1929-1940): a Cultural Review at the Heart of the Debate on European Identity", **European Review of History,** Vol: 9, No: 1, 2002.

DUTTA, Soumitra ve Philippe Evrard, "Information Technology and Organisation within European Small Enterprises", **European Management Journal**, Vol: 17, No: 3, 1999.

EDWARDS, Jonathan ve Carlos Fernandes., "Emigrants and Espigueiros-Tourism Activities in a Peripheral Area of Portugal", **International Journal of Tourism Research**, Vol:1, 1999.

ERYILMAZ, Yaşar., "Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Süreci ve Güneydoğu Sorunu", **Yeni Türkiye Dergisi,** AB Özel Sayısı: 35, Cilt 2, Yıl:6, 2000.

FONT, Xavier., "Certification Systems and Standards in Tourism", **Annals of Tourism Research**, Vol: 29, No: 3, 2002.

FRECHTLING, Douglas C., "The Tourism Satellite Account: Foundations, Progress and Issues", **Tourism Management**, Vol: 20, 1999.

GALLASTEGUI, Ibon Galarraga., "The Use of Eco-Labels: A Review of The Literature**", European Environment,** Vol:12, 2002.

GUSTAFSON, Per., "Tourism and Seasonal Retirement Migration", **Annals of Tourism Research**, Vol: 29, No:4, 2002.

GÜNBEY, Sacit., "Türkiye Avrupa Birliğinin Neresinde?", **Yeni Türkiye Dergisi**, , Avrupa Birliği Özel Sayısı:35, Cilt 1, Yıl:6, 2000.

HADJIKHANI, Amjad ve Pervez N. Ghauri., "The Behaviour of International Firms in Socio-Political Environments in the European Union", **Journal of Business**, Vol: 52, 2001.

HARVEY, M. Jeannie, John Hunt ve Charles C. Harris., "Gender and Community Tourism Dependence Level", **Annals of Tourism Research**, Vol: 22, No:2, 1995.

HEALEY, Nigel., "Monetary Union", **Hospitality Industry, Tourism and Europe**, 1996.

JAMAL, Tazim B. ve Donald Getz, "Collaboration Theory and Community Tourism Planning", **Annals of Tourism Research**, Vol. 22, No.1, 2003.

KARAGIORGAS, Michaelis, Theocharis Tsoutsos ve Rainer Berkmann., "The PHILOSOL Project: A Strategic Market Development of the Solar Thermal

Sector in Southern Europe", **Energy Conversion and Management**, Vol. 12, 2002.

KARAKOYUNLU, Yılmaz., "Avrupa Birliği ve Türkiye", **Yeni Türkiye Dergisi**, Avrupa Birliği Özel Sayısı:35, , Cilt 1, Yıl:6, 2000.

KIRWAN, Natalie., "Euro-mediterranean Co-operation on Tourism Statistics First Results and Methodological Implications", **4th International Forum on Tourism Statistics**, Denmark, 17-19 June 1998.

KNEAFSEY, Moya., "Rural Cultural Economy-Tourism And Social Relations", **Annals of Tourism Research**, Vol: 28, No: 3, 2001.

KRAHMER, Frieder Meyer ve Guido Reger., "New Perspectives on the Innovation Strategies of Multinational Enterprises: Lessons for Technology Policy in Europe", **Research Policy** , Vol: 28, No: 7, 1999.

LERNER, Miri ve Sigal Haber., "Performance Factors of Small Tourism Ventures: the Interface of Tourism, Entrepreneurship and the Environment", **Journal of Business Venturing**, Vol:16, No:1, 2000.

LODGE, Juliet., "The Dynamics of Decision Making in the European Union", **Hospitality Industry Tourism and Europe**, Ed. Rhodri Thomas, Cassell, London, 1996.

LUCAS, Rosemary., "Social Policy", **The Hospitality Industry, Tourism and Europe**, Ed. Rhodri Thomas, Cassell, London, 1996.

MAZANEC, Josef A., "Tourists' Acceptance of Euro Pricing: Conjoint measurement with Random Coefficients", **Tourism Management**, Vol: 23, 2002.

MEYER, Frieder–Krahmer ve Guido Reger, "New Perspectives on the Innovation Strategies of Multinational Enterprises: Lessons for Technology Policy in Europe", **Research Policy**, Vol: 28, No: 7, 1999.

MODİNOS, M., "Sustainability and Regional Development: The Case of the Tourism Sector in Southern Europe", **Global Nest:International Journal**, Vol:2 No:3, 2000.

NILLSON, Per Ake., "Tourism's Role in New Rural Policy", **Tourism in Peripheral Areas**, Ed. Frances Brown and Derek Hall, Channel View Publications, England, 2000.

NUGENT, Neill., **The Government and Politics of the European Union**, 3rd Ed, The Macmillan Press Ltd, London, 1995.

OIGENBLICK, Ludmilla ve Alan Kirschenbaum., "Tourism and Migration-Comparing Alternative Approaches", **Annals of Tourism Research**, Vol: 29, No: 4, 2002.

PARSONS, David., "Education and Training Policy", **Hospitality Industry, Tourism and Europe**, Ed. Rhodri Thomas, Cassell, London.

PEHLIVAN, Osman ve İhsan Günaydın, "Türk Teşvik Sisteminin Avrupa Birliği'ne Uyumu", **Vergi Sorunları Dergisi**, No:95, 1996.

PANNOZZO, Gennaro., **"Agenda 21 – Sustainability, European Tourism Forum",** European Federation of Food, Agriculture and Tourism Trade Unions and National Bilateral Tourism Association (EBNT), Brussels, 10 December 2002.

http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourism_forum/documents/pannozzo_en.pdf.

RAUL, Lardies., "Migration and Tourism Entrepreneurship: North-European Immigrants in Cataluna and Languedoc", **International Journal of Population Geography**, 1999, Vol:5, No:6.

REINHARD, Klein., "Public Policies and Cultural Tourism-EU Activities", **The 1st Conference on Cultural Tourism Economy and Values in the XXI century**, Fira de Barcelona, March 29-31 2001. , http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourism-ublications/documents/barcelona30-03-2001.pdf .

ROBINSON, Gordon., "Tourism Policy", **The Hospitality Industry Tourism and Europe Perspectives on Policies**, Ed. Rhodri Thomas, Cassell, London, 1996.

RUSSO Antonio P. ve Jan van der Borg., "Planning Considerations for Cultural Tourism: A Case Study of Four European Cities", **Tourism Management,** Volume:23, 2002.

SAKAL, Mustafa ve Röhşen Şahbazov., "Maastricht Antlaşmasının Türkiye'de Uygulanan Para ve Maliye Politikaları Açısından Değerlendirilmesi", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı:125, Şubat 1998.

SMERAL, Egon., "A Structural View of Tourism Growth", **Tourism Economics**, Vol: 9, No: 1., 2003.

SMERAL, Egon., "The Impact of Globalization on Small and Medium Enterprises: New Challenges for Tourism Policies in European Countries", **Tourism Management**, Vol:19, No:4, 1998.

THOMAS, Rhodri., "The Hospitality Industry, Tourism and European Integration: an Overview", **The Hospitality Industry, Tourism and Europe Perspectives on Policies**, Ed. Rhodri Thomas, Cassell, London, 1996.

TÜRKKAHRAMAN, Mimar ve Dolunay Şenol Çevik., "Normatif ve Fonksiyonel Bütünleşme Bağlamında Avrupa Birliği ve Türkiye", **Yeni Türkiye Dergisi**, AB Özel Sayısı: 35, Cilt: 2, Yıl:6, 2000.

TWYNAM, G. David ve Margaret E. Johnston., "The Use of Sustainable Tourism Practices", **Annals of Tourism Research**, Vol: 29, No: 4, 2002.

VAROL, Sinan., "Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Tarım Alanında Türkiye-AB İlişkileri", **Yeni Türkiye Dergisi**, AB Özel Sayısı: 35, Cilt:.2, Yıl:6, 2000.

WANHILL, Stephen., "Local Enterprise and Development in Tourism", **Tourism Management**, Vol:17, No:1, 1996.

WANHILL, Stephen., "Regional Policy", **The Hospitality Industry, Tourism and Europe Perspectives on Policies**, Ed. Rhodri Thomas, Cassell, London, 1996.

YAQUP, Zahd., "The Package Directive", **European Travel Law**, Ed. Zahd Yaqup, John Wiley & Sons, New York, 1997.

TEZLER

ÇIÇEK, Olgun., **Uluslararası Ekonomik Bütünleşmelerin Türk Turizmine Etkileri:Avrupa Birliği Analizi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1998.

BAYKAN, Ayşe., **Turizmde İlişkisel Pazarlama Yaklaşımı ve Seyahat Acentelerindeki Uygulamalara İlişkin Bir Araştırma**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2002.

SÖNMEZ, İlbay., **Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Turizm Sektörüne Verilen Yatırım Teşviklerinin Karşılaştırmalı Olarak Analizi ve Konuya İlişkin Bir Uygulama**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, D.E.Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İzmir, 2003.

İNTERNET BELGELERİ

AB KOBİ Destek Politikası "ekonomik büyümenin motoru", Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara, 2001, http://www.deltur.cec.eu.int/abkobi.rtf (07.05.2003).

AC Hoteles-Date of Entry: 08/10/2002, EIB Projects, http://www.eib.eu.int/projects/pipeline/project.asp?pipe=395 (24.11.2002).

Activities of the European Union, Culture, http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l29007.htm (25.11.2002).

Activities of the European Union, Enterprise, http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/n25000.htm (07.03.2003)

Agenda 2000 Structural Policy Reform, http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/160013.htm (18.09.2002)

An Effective Council For An Enlarged Union, Guidelines For Reform And Operational Recommendations Approved By The Helsinki European Council (10/11 December 1999), http://ue.eu.int/en/Info/index.htm,(02.02.2003)

Avrupa Adalet Divanı: "Açık Semalar Hukuka Aykırı", **Abhaber,** Brüksel, Ocak 2003 (http://www.abhaber.com/nt_hbr_2003/nt_hbr_3104.htm) (04.05.2003).

Avrupa-Akdeniz Süreci ve Türkiye'nin Sürece İlişkin Yaklaşımı Konularında Bilgi Notu, http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/avr.akd.htm (01.02.2003).

Avrupa Birliği'nin Genişlemesinde Dönüm Noktası Olan Nice Antlaşması Yürürlüğe Giriyor, http://www.deltur.cec.eu.int/nice-tr.rtf (05.02.2003).

Creating an entrepreneurial Europe-The activities of the European Union for small and medium-sized enterprises (SMEs), Commission Staff Working Paper, Brussels, (http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/promoting_entrepreneurship/doc/2003sec58_en.pdf) (21.1.2003).

Culture 2000 – exercise 2002, http://europa.eu.int/comm/culture/eac/2002/heritage.pdf (16.03.2003).

Dissemination of Information, http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/policy-areas/dissemination_of_information.htm (07.04.2003).

Employment & working conditions, http://www.ilo.org/public/english/dialogue/sector/sectors/tourism/wkgcond.htm (02.03.2003).

European Cities of Culture For The Year 2000, http://europa.eu.int/comm/culture/eac/capitalrep.pdf (16.03.2003).

Euro-Mediterranean Foreign Ministers conferences, http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/conf/index.htm (03.03.2003).

European Economic and Social Committee, http://www.ces.eu.int/pages/en/org/memo.htm (20.11.2002)

European Federation of Food, Agriculture and Tourism Trade Unions, "EFFAT position paper on sustainability and tourism", European Tourism Forum 2002, Brussels, 10 December 2002, http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourism_forum/documents/pannozzo_en.pdf (03.04.2003).

European Satellite Navigation System, http://europa.eu.int/comm/dgs/energy_transport/galileo/index_en.htm (16.03.2003).

"EU Schemes in Support of Tourism An Internet Roadmap for the Tourism Sector", http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourism-publications/documents/roadmap_en.pdf(25.04.2001).

IFA Global LoanIII-Date of Entry: 18/12/2002, EIBProjects, http://www.eib.eu.int/projects/pipeline/project.asp?pipe=432 (23.01.2003).

Facts and Figures in Tourism, http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourismeu.htm#factsandfigures (02.04.2003).

Gender Equality in Tourism, National Development Plan Gender Equality Unit, http://www.ndpgenderequality.ie/downloads/factsheets/tourism_07.pdf (24.12.2002).

General Provisions Governing the Structural Funds, Structural Policy Reform, http://europa.eu.int7scadplus7leg7en7lvb7160014.htm (07.03.2003).

General Report of the Activities of the European Union, Chapter III - The Community economic and social area Section 7 - Enterprise policy, 2002, http://www.europa.eu.int/abc/doc/off/rg/en/2002/pt0250.htm#anch0125 (01.02.2003).

İkili Projeler (1995-1999), http://www.deltur.cec.eu.int/mali-ikili-proje.html (12.01.2003).

Improving training and learning, http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/policy-areas/improvingtraining.htm (21.10.2002).

Institutions of the European Union, http://www.europa.eu.int/inst-en.htm (06.11.2002).

Institutions of the European Union Parliament, http://www.europa.eu.int/institutions/parliament/index_en.htm (06.11.2002).

Kulturhaputstadt Europas-Graz, http://www.graz03.at, (25.05.2003).

Live from Brussels, HOTREC, Vol. 27, 1 April 2003, s. 15 http://www.hotrec.org/Live%20from%20Brussels%20N27-Electronic%20version.pdf (03.04.2003).

Making Best Use of European Money European Structural Funds for Small and Medium Sized Enterprises (SMEs) and Public Bodies Financial Support for Tourism and Commerce in France, EuropeanCommission, (europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/studies/structuralfunds/index.htm) (11.03.2003).

Managing the Impact of New Technologies, http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/policy-areas/newtechnologies.htm (10.11.2002)

Press Releases, Commission Proposes A Radical Simplification Of How The European Union Works, Brussels, 05 December 2002, http://www.europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.gettxt=gt&doc=IP/02/1802|0|RAPID&lg=EN&display= (30.01.2003).

Small and Medium Sized Enterprises, http://www.europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/index_en.htm (23.03.2003).

Social Dialogue, http://www.ilo.org/public/english/dialogue/sector/sectors/tourism/dial.htm

Success Stories, http://europa.eu.int/comm/regional_policy/projects/stories/search.cfm (03.02.2003).

Tax-free allowances: international travel, http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l31030.htm (27.02.2003).

The Committee of the Regions, http://www.cor.eu.int/en/pres/pres_rol.html (20.11.2002).

The EIB, The EU's Financing Institution, http://www.eib.org/about/about.asp?cat=181 (27.11.2002).

The European Community's Involvement in Tourism, http://europa.eu.int/comm/services/tourism/tourismeu.htm (11.03.2003)

Theme 4-Industry, Trade and Services, Number Of Bed Places In Hotels And Similar Establishments-Annual, http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=E (18.02.2003)

Theme 4-Industry, Trade and Services, Number Of Hotels And Similar Establishments-Annual, http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=E (18.02.2003)

The single European sky, http://europa.eu.int/comm/transport/air/single_sky/index_en.htm (12.03.2003).

The Treaty of Nice Enters into Force: an Essential Building Block to Enlarge the European Union, Brussels, 31 January 2003, http://deltur.cec.eu.int, http://www.deltur.cec.eu.int/english/nice-treaty.rtf (07.02.2003)

Tourist rights and consumer issues in tourism, http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/policy-areas/consumer.htm (30.11.2002)

Travel guides for tourists with disabilities, http://www.europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/policy-areas/guides.htm (12.11.2002)

Travelling in Europe 2003, European Commission General public information leaflet, January 2003, http://www.europa.eu.int/comm/publications/booklets/eu_glance/19/txt_en.pdf (30.01.2003)

VAT and Travel Agents, http://europa.eu.int/comm/taxation_customs/taxation/travel_agents/vat_en.htm(25.12.2002)

Travel Agents and VAT-Frequently Asked Questions, Memorandum 02-30, Brussels, 18th February 2002, http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.getfile=gf&doc=MEMO/02/30|0|RAPID&lg=EN&type=PDF (26.04.2003)

Vocational Training, http://europa.eu.int/scadplus/printversion/en//cha/c11041.htm (15.01.2003).

Why invest in accessible tourism and leisure?, http://www.accessibleleisuresolution.co.uk (26.05.2003).

Working Group E - Managing the impact and the use of Information and Communication technology based services in the tourism sector, http://www.europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/workinggroups/workgroupe.htm (21.01.2003)

Workshop on Sustainable transport in European tourism, European Conference on Mobility Management, 15–17 May 2002, www.epomm.org/ecomm2002/presentations/Workshops/leisure_shopping/Reiner%20OK.pdf

World Tourism Organization, Facts and Figures, Latest Data, http://www.world-tourism.org/market_research/facts&figures/latest_data.htm (04.03.2003)

BELGELER

Activities of The European Union (EU) in 2002 in The Tax Field, Brussels, 27 January 2003 Doc (2003) 2101

Airport Voluntary Commitment on Air Passenger Service, the Voice of European Airports, 26.04.2001.

Commission Communication from The Commission to the Council and the European Parliament on European Contract Law, OJ C 255/1, 13.09.2001

Commission of the European Communities, Commission Staff Working Paper, Report on Community Measures affecting Tourism (2000), Brussels, 15.03.2002, SEC (2002) 300

Commission of the European Communities, Commission Staff Working Paper, Report on Community Measures affecting Tourism, (1997-1999), Brussels

Commission communication to the Council of 17 February 1999 concerning the employment aspects of the decision to abolish tax- and duty-free sales for intra-Community travellers. OJ C 66, 09.03.1999

The Community provisions on social security-Your rights when moving within the European Union, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2000

Communication from The Commission to the European Parliament, The Council, The Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Enhancing tourism's potential for employment Follow-up to the conclusions and recommendations of the High Level Group on Tourism and Employment, (1999/C 178/03), 21.06.1999, OJ C 178

Commission Communication 365 final of 21.06.2000, to the European Parliament and the Council Protection of air passengers in the European Union

Council Decision of 21 December 1998 on the promotion of European pathways in work-linked training, including apprenticeship (1999/51/EC), , OJ L 17, 22. 1. 1999

Council Directive 1999/85/EC of 22 October 1999 amending Directive 77/388/EEC as regards the possibility of applying on an experimental basis a reduced VAT rate on labour-intensive services. OJ L 277, 28.10.1999

Council Directive 94/75/EC of 22 December 1994 and Council Directive 98/94/EC of 14 December 1998.

Council Directive 95/57/EC of 23 November 1995 on the collection of statistical information in the field of tourism, OJ L 291, 6.12.1995, s. 32

Council Directive 92/77/EEC of 19 October 1992 supplementing the common system of value added tax and amending Directive 77/388/EEC (approximation of VAT rates), OJ L 316 , 31/10/1992, p. 0001 - 0004

Council Directive 90/314/EEC of 13 June 1990 on package travel, package holidays and package tours,OJ L 158, 23/06/1990

Council Regulation (EEC) No 4064/89/EEC of 21 December 1989 on the control of concentrations between undertakings (OJ 1989 L 395 s.1)

Council Regulation (EEC) No. 295/91 of 4 February 1991 establishing common rules for a denied boarding compensation system in scheduled air transport. OJ L 36, 8.2.1991

Council Regulation No 117/66 of July 1966 on the introduction of common rules for the international carriage of passengers by coach and bus; OJ No L 158, 16.6.1978

Council Regulation (EC, EURATOM) 58/97 of 20 December 1996 concerning structural business statistics, OJ L 14 of 17.1.1997

Council Regulation No 2343/90/EEC, On access for air carriers to scheduled intra Community air service routes and on the sharing of passengers capacity between air carriers on scheduled air services between Member States, OJ L 2178, 11.08.1990.

Council Resolution of 10 April 1984 on a Community Policy on Tourism, OJ C115, 30.04.1984.

Council Resolution of 21 May 2002 on the Future of European Tourism (2002/C 135/01), OJ C 135, 06.06.2002

Council Directive 94/47/EEC of 26 October 1994 on the protection of purchasers in respect of certain aspects of contracts relating to the purchase of the right to use immovable properties on a timeshare basis - O.J L, 280, 29.10.1994

Council Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market.

Judgement of The Court (Fifth Chamber), 14 September 1999, (Failure by a Member State to fulfil its obligations - Directive 94/47/EC - Non-transposition), In Case C-401/98, Commission of the European Communities vs Hellenic Republic and Judgement of The Court (Third Chamber), 25 February 1999, (Failure by a Member State to fulfil its obligations-Directive 94/47/EC - Non-transposition), In Case C-319/98, Commission of the European Communities vs Kingdom of Belgium

Council Directive 82/470/EEC On measures to facilitate the effective exercise of freedom of establishment and freedom to provide services in respect of activities of self-employed persons in certain services incidental to transport and travel agencies (ISIC group 718) and in storage and warehousing (ISIC group 720) - O.J. L 213, 21.07.1982.

Council Recommendation 86/666/EEC On fire safety in existing hotels - O.J. L 384/60, 31.12.86 86/665/EEC On standardised information in existing hotels - O.J. L 384/54, 31.12.86.

Council Directive 90/314/EEC On package travel, package holidays and package tours-O.J. L 158, 23.06.1990.

Council Directive 92/59/EEC On general product safety - O.J. L 228, 11.08.1992.

Council Directive 93/13/EEC Unfair terms in consumer contracts - O.J. L 95, 21.04.1993.

Council Directive 93/43/EEC On the hygiene of foodstuffs - O. J. L 175 , 19.07.1993.

Multisectoral framework on regional aid for large investment projects, OJ C 107, 07.04.1998.

Parliament Resolution on improving safety, consumers' rights and trading standards in the tourism sector. OJ C 138, 04.05.1998.

Parliament Resolution of 13 July 1990 on Measures under European Year of Tourism and 18 January 1994 on tourism in the approach to year 2000.

Parliament Resolution of 15.12.1994 on The Commission Report on Community Measures Affecting Tourism.

Parliament Resolution of 13.02.1996 on The Commission Green Paper on The Role of The Union in The Field of Tourism.

Parliament Resolution of 25 October 1996 on the proposal for a council decision on an multiannual programme for European tourism.

Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing common rules on compensation and assistance to air passengers in the event of denied boarding and of cancellation or long delay of flights,COM/2001/0784, final-COD2001/0305, Official Journal C 103 E , 30.04.2002 ss. 225 - 229

Proposal for a Council Directive amending Directive 77/388/EEC as regards the special scheme for travel agents Brussels, 08.02.2002 COM (2002) 64 final 2002/0041 (CNS)

Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulation (EC) No 2027/97 on air carrier liability in the event of accidents, OJ C 337 E, 28.11.2000, s.68 and Proposal for a Council Decision on the approval by the European Communities of the Convention for the Unification of Certain Rules for International Carriage by Air (the Montreal Convention), OJ C 337 E, 28.11.2000.

Report from the Commission, Implementation of the White Paper "Teaching and Learning – Towards the Learning society" Brussels, 10.1.2000, COM(1999)750 final.

Report from The Commission to the European Parliament, The Council, The Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Community Measures Affecting Tourism (1997-1999), Brussels, 28.03.2000.

Report From The Commission on Application of The Council Recommendation of 22 December 1986 on Fire Safety in Existing Hotels (86/666/EEC), Brussels, 27.06.2001.

Simone Leitner And TUI Deutschland Gmbh & Co. Kg, Judgment of The Court (Sixth Chamber) 12 March 2002, (Directive 90/314/Eec - Package Travel, Package Holidays And Package Tours - Compensation For Non-Material Damage), In Case C-168/00

Sixth Council Directive 77/388/EEC of 17 May 1977 on the harmonisation of the laws of the member states relating to turnover taxes-Common system of value added tax. OJ L 145 of 13.06.1977.

4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun, Madde 3 (tanımlar),Yayımlandığı Resmi Gazete Tarih : 13/12/1994-Sayı : 22140, Kabul Tarihi: 07.12.1994.

Your Social Security Rights when moving within the European Union, a practical guide, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2000.

EK

Sayın Katılımcı,

Bu çalışma D.E.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Bölümü tarafından yürütülmektedir. Çalışmanın amacı, AB'ye üyelik sürecinde seyahat acentelerinin Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkilerine yönelik tutumlarını belirlemek ve AB-Türkiye ilişkilerinin Türk turizmine etkilerini analiz etmektir. Çalışmanın sonuçları eğitim amaçlı kullanılacaktır. Anketin doldurulması en fazla sekiz dakikanızı alacaktır. Göstermiş olduğunuz ilgiye şimdiden teşekkür eder, saygılarımızı sunarız.

Yrd.Doç.Dr. Özkan TÜTÜNCÜ Araş.Gör. İlkay TAŞ

Lütfen, aşağıda yer alan anket sorularını doğru bulma düzeyinize göre işaretleyiniz. Örneğin, ifade hakkında bilginiz yok ise, "**Fikrim Yok**" seçeneğini; ifadeye tamamen katılıyorsanız "**Tamamen Katılıyorum**" seçeneğini "**X**" ile işaretleyiniz.

	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Fikrim Yok	Kısmen Katılmıyorum	Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum
EKONOMİK DEĞERLENDİRMELER							
Türk turizminin Euro'ya uyumu için gerekli hazırlıklar tamamlanmıştır.							
AB iç turizm pazarının oluşması, Türk turizmini olumlu etkilemiştir.							
Türk turizmi, AB mali yardımlarından faydalanmaktadır.							
AB'nin Euro'ya geçmesi Türk turizmi için olumludur.							
AB kurallarının Türk turizmine uygulanması, rekabet gücümüzü arttırır.							
AB üyeliği, Türk turizm sektörüne yabancı sermaye girişini arttırır.							
AB üyeliği, Türk turizminin ürün ve hizmet kalitesini yükseltir.							
AB üyeliği, Türk turizmindeki yatırım ve işletmeciliği geliştirir.							
AB'deki birleşmelerin (kartellerin) Türk turizm sektörüne etkileri olumludur.							
SİYASİ DEĞERLENDİRMELER							
Türkiye, AB için gerekli reformları yapmaktadır.							
AB için atılan adımlar Türk turizmine katkı sağlamaktadır.							
Avrupa, Türk turizm kuruluşlarına siyasi destek vermektedir.							
AB ile bütünleşmemizde turizm bir araç olarak kullanılmaktadır.							
AB üyeliği, Türkiye'de siyasi istikrarı sağlar.							
AB üyeliği, Türkiye'nin siyasi prestijini arttırır.							
Yapılan siyasi reformlar büyük bir başarıdır.							
TURİZM POLİTİKASI İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER							
AB, turizme gereken önemi vermektedir.							
Avrupa turizm kuruluşları AB içinde seslerini duyurmaktadır.							
Türkiye'nin turizm politikası AB'nin turizm politikasını desteklemektedir.							
AB standartlarına uyum çabaları Türk turizmini geliştirir.							
AB üyeliği, tur operatörlerinin ağırlığını daha fazla hissettirir.							
AB üyeliği, Türkiye'ye gelen Avrupalı turist sayısını arttırır.							
AB üyeliği, Türkiye'ye gelen turist sayısını arttırır.							
AB üyeliği, seyahat acentelerinin turizmden aldığı payı arttırır.							
AB üyeliği, seyahat acentelerinde birleşmeleri arttırır.							

	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Fikrim Yok	Kısmen Katılmıyorum	Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum
BEKLENTİLER							
AB için Türkiye'de turist tüketici hakları güçlendirilmelidir.							
Paket tur ile ilgili AB Konseyi yönergesine uyum güçlendirilmelidir.							
Türk seyahat acenteleri AB için aralarındaki işbirliğini arttırmalıdır.							
TURSAB'ın AB konusundaki çalışmaları artmalıdır.							
Turizm kurum/kuruluş ve örgütlerinin AB konusundaki çalışmaları artmalıdır.							
Üniversitelerin AB konusundaki çalışmaları artmalıdır.							
Turizm Bakanlığının AB konusundaki çalışmaları artmalıdır.							
Siyasilerin AB konusundaki çalışmaları artmalıdır.							
SEYAHAT ACENTELERİ							
AB'nin turizmle ilgili projelerini takip etmektedir.							
Türkiye ve AB ilişkileri hakkında yeterli bilgiye sahiptir.							
AB'nin turizm mevzuatı hakkında yeterli bilgiye sahiptir.							
Avrupa Akdeniz Ortaklığı hakkında yeterli bilgiye sahiptir.							
Akdeniz Bilgi Toplumunun yaratılması girişimi (EUMEDIS) hakkında yeterli bilgiye sahiptir.							
Akdeniz Turizm İstatistiklerinde İşbirliği (MEDSTAT) hakkında yeterli bilgiye sahiptir.							
Engelli turistlere yönelik AB girişimleri hakkında yeterli bilgiye sahiptir.							
AB'nin Turizm Uydu Hesapları uygulaması hakkında yeterli bilgiye sahiptir.							
AB'nin Turizm Birimi hakkında yeterli bilgiye sahiptir.							
GENEL OLARAK							
Türkiye, AB'ye üye olmalıdır.							
Türk seyahat acenteleri AB üyeliği için hazırdır.							
AB üyeliği, Türk seyahat acentelerinin gelişimine hız kazandırır.							
AB üyeliği, Türk tur operatörlerinin oluşmasına yardımcı olur.							
AB üyeliği, Türk turizminin gelişimine hız kazandırır.							
AB üyeliği, Türkiye'nin ekonomik gelişimine hız kazandırır.							

DEMOGRAFİK DEĞERLENDİRMELER

1. Yaşınız yandakilerden hangisidir ? a) 18-25 b) 26-32 c) 33-42 d) 43-50 e) 51 ve üzeri
2. Cinsiyetiniz yandakilerden hangisidir ? a) Kadın b) Erkek
3. Medeni haliniz aşağıdakilerden hangisidir ? a) Evli b) Bekar c) Dul d) Boşanmış
4. Eğitim durumunuz aşağıdakilerden hangisidir ? a) İlkokul b) Orta okul c) Lise d) Üniversite e) Lisansüstü
5. Aldığınız eğitim turizmle ilgili midir? a) Evet b) Hayır
6. Kaç yıldır çalışıyorsunuz? a) 1'den az b) 1-3 c) 4-6 d) 7-9 e) 10 ve üzeri
7. Yabancı dil biliyor iseniz, kaç yabancı dil bildiğinizi lütfen yana belirtiniz.
8. Şu anki görevinizi lütfen yan tarafa belirtiniz.
9. Sizce yandaki ifadelerden hangisi, anketimiz için geçerlidir? Lütfen işaretleyiniz. ☺ 😐 ☹

İLGİNİZE TEŞEKKÜR EDERİZ.